

Sh. S. Shodmonova, N.S. Mirsagatova, M.T. Mirsolieva
G.N. Ibragimova,

"PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR"
fanidan metodik qo'llanma

Toshkent-2010

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LLIM
VAZIRLIGI

NIZOMIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA
UNIVERSITETI

"PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR"
fanidan metodik qo'llanma

(pedagogik oliy o'quv yurti talabalari uchun metodik qo'llanma)

Toshkent-2011

Tuzuvchilar:

Sh.S. Shodmonova - "Pedagogik texnologiyalar" kafedrası mudiri,
pedagogika fanlari doktori, dosent

N.S. Mirsagatova, M.T. Mirsolieva G.N. Ibragimova, - "Pedagogik
texnologiyalar" kafedrası katta o'qituvchilari.

Taqrizchilar:

F.N. Xalilov - Nizomiy nomidagi TDPU "Xalq qo'shiqchiligi dirijyorligi"
kafedrası mudiri, pedagogika fanlari doktori, professor

G. Ibragimova - TDIU "Pedagogika va psixologiya" kafedrası professori,
pedagogika fanlari doktori

Metodik qo'llanma Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika
universiteti Ilmiy-uslubiy

kengashida tavsiya qilingan (2010 yil "_28_oktyabr" 3- sonli bayonnomasi)

MUNDARIJA

I Bob. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. Pedagogik texnologiyalar fanining maqsadi va vazifasi

1.1.Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. Milliy model uning tarkibiy qismlari _____ 6

1.2. Pedagogik texnologiyalar fanining mazmuni, moqiyati, maqsadi va vazifasi _____ 13

II Bob. Innovasion texnologiyalardan ta'lim jarayonida foydalanishning samaradorligi.

2.1.Ta'limda innovasiya _____ 27

2.2.Innovasiya jarayonini tarkibiy tuzilmalari va qonuniyatlari 36

III Bob. Pedagogik texnologiyalarning ilmiy-nazariy asoslari

3.1. Pedagogik texnologiyalarning ta'lim jarayonida tutgan o'rni __48

3.2.Pedagogik texnologiyalarning rivojlanish bosqichlari va o'ziga xos xususiyatlari _____ 52

IY Bob Ta'lim jarayonida ta'lim oluvchi shaxsi

4.1. Ta'limni tashkil etishning samaradorligi _____61

4.2. Shaxsning ta'lim jarayonida tutgan o'rni _____73

Y Bob. Pedagogik jarayonni shaxsga yo'naltirish asosidagi mualliflik texnologiyalar

5.1. Hamkorlik pedagogikasi texnologiyasi. _____ 88

5.2.V.F. Shatalov tomonidan ishlab chiqilgan metodlarning ta'lim jarayonidagi o'rni _____ 93

YI Bob. Ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishda o'yinli texnologiyalardan foydalanish

6.1.Ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishda o'yinli texnologiyalardan

foydalanishning ahamiyati-----106

6.2. Tadbirkorlik o'yinlari va ularning turlari _ _ _ _ _112

YII Bob.O'quv jarayonini tashkil etish va boshqarishning samaradorlini oshirishda muammoli o'qitish texnologiyasining dolzarbligi

7.1.Ta'lim jarayonida muammoli o'qitish texnologiyasidan foydalanishning o'ziga xos

xususiyatlari _ _ _ _ _ 120

7.2.Materialni muammoli bayon qilishning samarali usullari 132

Xulosa-----

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati-----

Ilova-----

Kirish

Ushbu metodik qo'llanmada, pedagogik faoliyat - ta'lim maqsadlarini amalga oshirish, o'qituvchi va ta'lim oluvchilarning o'zaro munosabatlariga asoslanuvchi ijtimoiy, pedagogik faoliyat samaradorligining shartlaridan biri ekanligi hamda bo'lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini shakllantirish yo'llari yoritilgan.

Ta'lim oluvchilarni ilm fan texnikaga doir zamonaviy bilimlarga ega bo'lish, zamonaviy axborot texnologiyalari xaqida bilishi va ta'lim jarayoniga tadbiq qila olishi, pedagogik texnologiyalardan foydalanish ko'nikmasi, noan'anaviy darslarni loyihalash va tashkil etish metodlarini bilishi, ilg'or pedagogik tajribalarni o'zlashtirish, faoliyatga nisbatan kreativ yondashuvni rivojlantirishdan iboratdir.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan va o'zlashtirilishi taklif etilgan mazmun bo'lajak o'qituvchilar kasbiy tayyorgarligini shakllantirishning asosi qisoblanib, ta'lim jarayonni samaradorligini oshirishda yetakchi vositalaridan biridir.

Shu bilan birga o'qitish, kommunikasiya, axborot va ta'lim jarayonini boshqarish usullari va vositalarining konseptual asoslari, pedagogik texnologiyalarning yo'nalishlari, muammolari va yechimlari, tamoyillari, yangi pedagogik texnologiyalarning istiqbollari yoritilgandir.

Yuqoridagi ko'rsatib o'tilgan va o'zlashtirilishi taklif etilgan mazmun ta'lim oluvchilarni kasbiy tayyorgarligini shakllantirishning asosi hisoblanib, ushbu faoliyat ta'lim samaradorligini oshirish uchun yetakchi vosita hisoblanadi.

I Bob. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. Pedagogik texnologiyalar fanining maqsadi va vazifasi.

I.I. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. Milliy model uning tarkibiy qismlari.

Reja:

1. Kadrlar tayyorlash milliy dasturining maqsadi va vazifasi.
2. Kadrlar tayyorlash milliy dasturining asosiy bosqichlari.
3. Kadrlar tayyorlashning milliy modeli va uning asosiy komponentlari.

Asosiy tushunchalar: Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi, Milliy model, asosiy bosqichlar, shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta'lim, fan, ishlab chiqarish.

Yurtboshimiz o'zlarining "Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch" asarlarida haqli ravishda ta'kidlaganlaridek "Agarki dunyo imoratlari ichida eng uluqi maktab bo'lsa, kasblarning ichida eng sharaflisi o'qituvchilik va murabbiylikdir, desak o'ylaymanki, ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz.

Chindanda o'z ertangi kelajagiga befarq bo'lmagan millat, yorug' va farovon kunlarini uning egalari bo'lmish yosh avlod istiqbolida ko'rgan millat ta'lim-tarbiyaga alohida e'tibor qaratadi.

Istiqlool yillarida Prezidentimiz tashabbusi bilan avvalo ertangi kun egalari bo'lgan yosh avlod istiqboli, ta'lim-tarbiyasiga mas'ul bo'lgan ustoz va murabbiylar kasbiga bo'lgan munosabat o'zgardi. Jamiyatda bu sharafli va o'z navbatida o'ta mas'uliyatli kasb egalariga nisbatan yuksak hurmat va e'tibor davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, doimiy e'tibor ostidadir.

Mamlakatimiz ta'lim tizimida uzoqni ko'zlab olib borilayotgan islohotlar bugun nafaqat jamoatchiligimiz, balki butun jahonda ham katta e'tibor bilan e'tirof etilmoqda.

Bugun yangicha qiyofa kasb etgan, zamon talablari darajasida ta'mirlangan, eng so'nggi rusumdagi o'quv jihozlari bilan jihozlangan maktablar orzu emas ayni haqiqatdir.

Mamlakatimiz ravnaqi va isloqotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan xalqning bilim darajasi va dunyoqarashiga bog'liq. Shaxsning ta'lim-tarbiya sohasidagi faolligi, uning chinakam fuqaroviy munosabati, demokratik isloqotlarga intiluvchanligi belgilangan maqsadlarga tezroq erishishning muqim omilidir. Prezidentimiz ta'kidlaganidek, "Ta'lim-tarbiya - ong mahsuli, lekin ayni vaqtda ong darajasi va uning rivojini ham belgilaydigan omildir. Binobarin, ta'lim-tarbiya tizimini o'zgartirmasdan turib ongni o'zgartirib bo'lmaydi. Ongni, tafakkurni o'zgartirmasdan turib esa biz ko'zlagan oliy maqsad - ozod va obod jamiyatni barpo etib bo'lmaydi".

Bugungi kunda yangi ta'lim tizimi faoliyatini takomillashtirish va barqarorlashatirish hamda fuqarolarning bilim olish huquqlarini ta'minlashda rivojlangan xorij davlatlarining tajribasi bilan bir vaqtda Sharqdagi mutafakkir ajdodlarimizning bebaho meroslaridan qam foydalanish taqozo etiladi.

O'tgan yillar mamlakatimiz hayotida haqiqatan ham ulkan tarixiy ahamiyatga yega bo'lgan eng muqim Ijtimoiy dasturlar - Kadrlar tayyorlash milliy dasturi va Maktab ga'limish rivojlantirish Davlat umummilliy dasturining ijrosi amalda nihoyasiga yetkazildi. 9 yillik umumta'lim maktab bosqichini va 3 yillik o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim bosqichini o'z ichiga olgan uzluksiz yaxlit ta'lim tizimi yaratildi va 12 yillik ta'lim tizimiga o'tish yakunlanmoqda.

2009 yilda Inqirozga qarshi choralar dasturi doirasida amalga oshirilgan chora tadbirlar samaradorligi haqida gapirganda, ularning avvalo eng muhim masalalarga - yangi ish o'rinlarini yaratish va aholimizning turmush darajasini yanada oshirishga yo'naltirilganish aloqida qayd etish zarur.

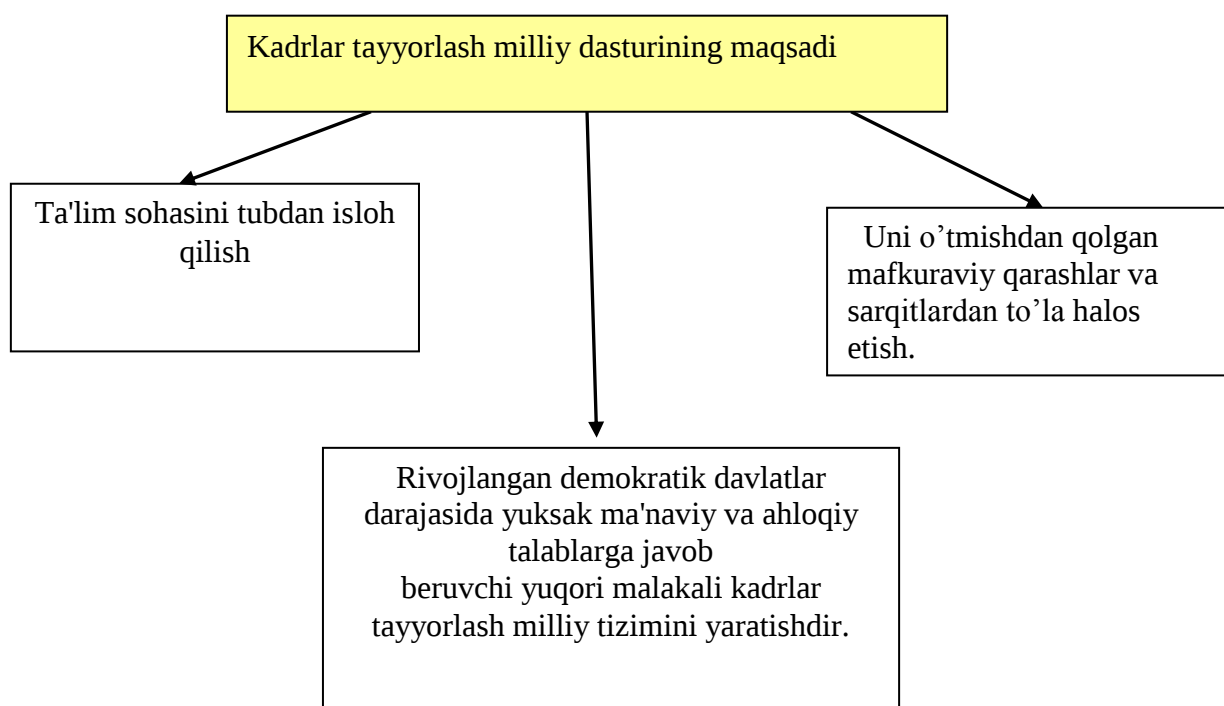
O'rni kelganda aytish kerakki, yangi 2010 yilda davlat budjetining 50 foizdan ko'prog'i mamlakatimizda faqat ta'lim-tarbiya va sog'liqni saqlash sohalarini rivojlantirishga yo'naltiriladi.

Barkamol avlod haqida so'z borganda, o'tgan yillar davomida katta kuch va mablag' hisobidan ta'lim sohasida barpo etilgan moddiy-texnik bazadan oqilona va

samarali foydalanish masalasi qanchalik muqim ekani barchamizga ayon bo'lishi kerak, deb o'ylayman.

Ta'lim sohasida zamonaviy axborot va kompyuter texnologiyalari, internet tizimi, raqamli va keng formatli telekommunikasiyalarning zamonaviy usullarini o'zlashtirish, bugungi taraqqiyot darajasini belgilab beradigan bunday ilqor yutuqlar nafaqat maktab, lisey va kollejlarda, oliy o'quv yurtlariga, balki har qaysi oila, hayotiga keng kirib borishi uchun zamin tug'dirishning ahamiyatini chuqur anglab olishimiz lozim.

Mas'uliyatli va murakkab bu vazifa, davlatning boshqa tadbirlari qatorida, Respublika Oliy Majlisining 9-sesiyasida qabul qilingan "Ta'lim to'qrisida"gi qonun "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ni (1997 yil 29 avgust) ro'yobga chiqarish orqali bajariladi. Bu dasturni tarkibiy qismi sifatida ta'limning yangi modeli yaratiladi. Bundan ko'zlangan maqsad ta'lim sohasini tubdan isloh qilish, uni o'tmishdan qolgan mafkuraviy qarashlar va sarqitlardan to'la xalos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlapshing milliy tizimini yaratish edi.



Prezident tomonidan ilmiy asoslab berilgan ta'lim-tarbiya modelini amaliyotga tadbiq etish o'quv jarayonini texnologiyalash bilan uzviy bog'liqdir.

Ushbu dastur mazmunida barkamol shaxs va malakali mutaxassisni tarbiyalab voyaga yetkazish jarayonining mohiyati to'laqonli ochib berilgandir. Malakali kadrlar tayyorlash jarayonining har bir bosqichi o'zida ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, uni yuqori bosqichlarga ko'tarish, shu bilan birga jahon ta'limi darajasiga yetkazish borasida muayyan vazifalarni amalga oshirishi lozim.

Chunonchi, mazkur jarayonning birinchi bosqichi (1997-2001 yillar)da "...o'quv-uslubiy majmualarning hamda ta'lim jarayoni didaktik va axborot ta'minotining yangi avlodini ishlab chiqish va joriy etish", ikkinchi bosqich (2001-2005 yillar)da "...ta'lim muassasalarining moddiy-texnika va axborot bazasini mustahkamlashni davom ettirish, o'quv-tarbiya jarayonini yuqori sifatli o'quv adabiyotlarni va ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlash" hamda uchinchi bosqich (2005 va undan keyingi yillar) da "...ta'lim muassasalarining resurs, kadrlar va axborot bazalarini yanada mustahkamlash o'quv-tarbiya jarayonini yangi o'quv uslubiy majmualar, ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan to'liq ta'minlash" kabi dolzarb vazifalar ijobiy hal etilmoqi lozim.

Milliy dastur quyidagi vazifalarni hal etishni nazarda tutadi:

"Ta'lim to'g'risida"gi qonunga muvofiq ta'lim tizimini isloh qilish davlat va nodavlat ta'lim muassasalari hamda kadrlar tayyorlash sohasida raqobat muhitini shakllantirish

Ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimini jamiyatda amalga oshirayotgan yangilanish, rivojlangan

Kadrlar tayyorlash tizimi muassasalarini yuqori malakali mutaxassisilar bilan ta'minlash,

Kadrlar tayyorlash tizimini hozirgi talablar doirasida qayta qurish

Ta'lim oluvchilarni ma'naviy ahloqiy tarbiyalashning samarali uslublarini ishlab chiqish va joriy qilish

Tizimni attestatsiya va akkreditatsiya qilishning yagona tizimni joriy qilish

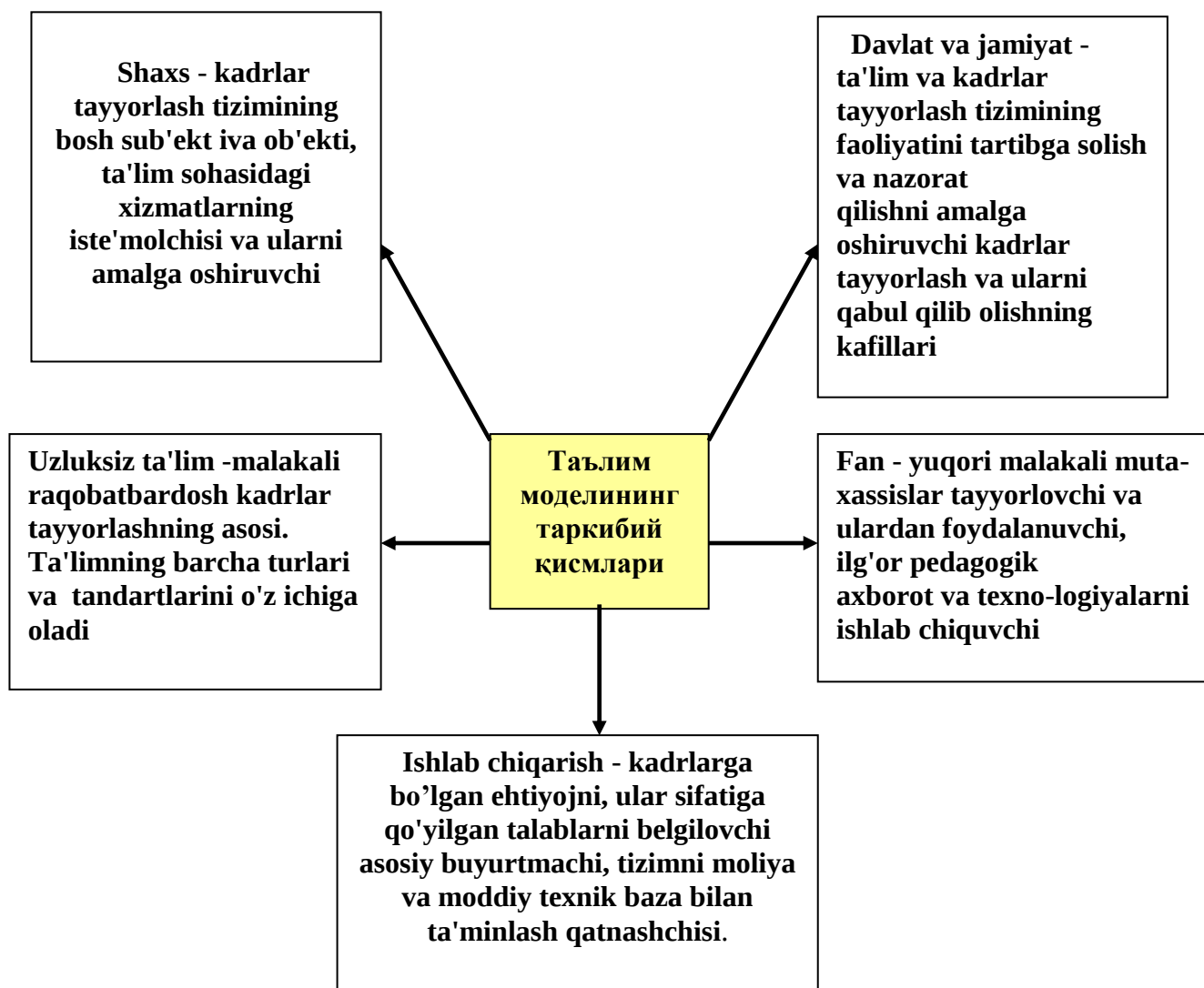
Normativ moddiy - texnika axborot bazasini yaratish

Ta'lim, fan va ishlab chiqarishning integratsiyasini ta'minlash

Tizimga byudjetdan tashqari investitsiyalarni jalb qilish

Kadrlar tayyorlash sohasini o'zaro manfaatli xalqaro hamkorlikni rivojlantirish

Kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iboratdir:



Shaxs - kadrlar tayyorlash tizimining bosh sub'ekti va ob'ekti, ta'lim sohasidagi xizmatlarning iste'molchisi va ularni amalga oshiruvchisi;

davlat va jamiyat - ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlar tayyorlash va ularni qabul qilib olishning kafillari;

uzluksiz ta'lim malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi bo'lib, ta'limning barcha turlarini, davlat ta'lim standartlarini, kadrlar tayyorlash tizimi tuzilmasi va uning faoliyat ko'rsatish muhitini o'z ichiga oladi;

fan yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiquvchi;

ishlab chiqarish kadrlarga bo'lgan ehtiyojni, shuningdek ularning tayyorgarlik sifati va saviyasiga nisbatan qo'yiladigan talablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi, kadrlar tayyorlash tizimini moliya va moddiy-texnika jihatidan ta'minlash jarayonining qatnashchisi.

Davlat va jamiyat uzluksiz ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimi barcha uchun ochiq bo'lishini va hayot o'zgarishlariga moslashuvchanligini ta'minlaydi.

Ana shunday buyuk vazifalar va ularni amalga oshirish uchun ajratilayotgan mablag'lar haqida gapirar ekanmiz, ertangi kunimiz uchun, bolalarimiz, farzandlarimizning baxti uchun mehnat qilish, fidoyilik ko'rsatish - bu barchamizning muqaddas burchimizdir.

Tekshirish uchun savollar:

1. Kadrlar tayyorlash milliy dasturining maqsadi va vazifasi tushuntiring.
2. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi nechta bosqichni o'z ichiga oladi.
3. Kadrlar tayyorlashning milliy modeli va uning asosiy komponentlari

1.2. Pedagogik texnologiyalar fanining mazmuni, mohiyati, maqsad va vazifasi

Reja:

1. Pedagogik texnologiyaning maqsad va vazifalari.
2. Pedagogik texnologiyalar fanining boshqa fanlar bilan bog'liqligi.
3. Pedagogik texnologiyaning pedagogik asoslari.

Pedagogik texnologiya (PT) - shunday bilimlar sohasiki, ular yordamida 3-ming yillikda davlatimiz ta'lim sohasida tub burilishlar yuz beradi, o'qituvchi faoliyati yangilanadi, talaba yoshlarda furfikrlilik, bilimga chanqoqlik, Vatanga mehr-muhabbat, insonparvarlik tuyg'ulari tizimli ravishda shakllantiriladi.

Malumotlilik asosida yotuvchi bosh g'oya ham tabiat va inson uzviyligini anglab yetadigan, avtoritar va soxta tafakkurlash usulidan voz kechgan, sabrbardoshli, qanoatli, o'zgalar fikrini hurmatlaydigan, milliy-madaniy va

umuminsoniy qadriyatlar kabi shaxs sifatlarini shakllantirishni ko'zda tutgan insonparvarlik hisoblanadi. Bu masalaning yechimi qaysi darajada ta'limni texnologiyalashtirish bilan bog'liq.

Biron-bir ishda, mahoratda, san'atda qo'llaniladigan uslublar to'plamidir (talqinli lug'at).

"Pedagogik texnologiya - bu aniq ketma-ketlikdagi yaxlit jarayon bo'lib, u Dastlab "texnologiya" tushunchasiga aniqlik kiritaylik. Bu so'z texnikaviy taraqqiyot bilan bog'liq holda fanga 1872 yilda kirib keldi va yunoncha ikki so'zdan - "texnos" (techne) - san'at, hunar va "logos" (logos) - fan so'zlaridan tashkil topib "hunar fani" ma'nosini anglatadi. Biroq bu ifoda zamonaviy texnologik jarayonni to'liq tavsiflab berolmaydi. Texnologik jarayon har doim zaruriy vositalar va sharoitlardan foydalangan holda amallarni (operasiyalarni) muayyan ketma-ketlikda bajarishni ko'zda tutadi.

Yanada aniqroq aytadigan bo'lsak, texnologik jarayon - bu mehnat qurollari bilan mehnat ob'ektlari (xom ashyo)ga bosqichma-bosqich ta'sir etish natijasida mahsulot yaratish borasidagi ishchi (ishchi-mashina)ning faoliyatidir. Ana shu ta'rifni tadqiqot mavzusiga ko'chirish mumkin, ya'ni: PT - bu o'qituvchi (tarbiyachi)ning o'qitish (tarbiya) vositalari yordamida o'quvchi(talaba)larga muayyan sharoitda ta'sir ko'rsatishi va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarini intensiv shakllantirish jarayonidir.

Aynan ana shu mazmunda "texnologiya" termin iva uning "o'qitish texnologiyasi", "ta'lim texnologiyasi", "ta'limda texnologiya" shakllari pedagogik adabiyotlarda foydalanila boshlandi va mualiflar ta'lim-texnologik jarayonining tuzilishi va tashkil etuvchilarini qanday tasavvur etishlariga qarab ko'plab ifodalarga ega bo'ldi (uch yuzdan ortiq).

"Pedagogik texnologiya" termini birinchi bor pedagogika bo'yicha ishlarda XX asrning 20-yillarida tilga olingan. hozirgi kunda pedagogik texnologiya tushunchasida turlicha ifodalashlar mavjud.

"Pedagogik texnologiya", "Yangi Keyingi 10 yillar ichida yaratilgan, pedagogikaga bag'ishlangan adabiyotlarda pedagogik texnologiya", "Ilg'or

pedagogik texnologiya", "Progressiv pedagogik texnologiya" kabi tushunchalar ko'p uchrab turgani bilan, ularning o'zbek tilidagi maromiga yetgan ta'rifi hali tuzilmagan.

Texnologiya - bu talabaning ehtiyojidan kelib chiqqan holda bir maqsadga yo'naltirilgan, oldindan puxta loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishiga qaratilgan pedagogik jarayondir.

"Pedagogik texnologiyalar" fanining maqsad va vazifalari:

- lisey va kollejlarning bo'lajak o'qituvchilarining zamonaviy pedagogik texnologiyalar nazariy asoslari bilimlari bilan qurollantirish;

- yangi pedagogik darajada pedagogik jarayonlarni samarali tashkil etishlari uchun zarur mahoratlarga ega bo'lishlari;

- zamonaviy pedagogik texnologiyalar, g'oyalar maktablar, yo'nalishlar, keng turlarida yo'l topa bilish mahorati;

- pedagogik faoliyatni ijodiy va metodik to'g'ri bajarishga tayyorlikni shakllantirish;

- mustaqil ishlash, mustaqil bilim olish, o'zini tarbiyalash va o'zini mutaxassislik darajasini doimiy oshirib borishga intilishni faollashtirish.

O'zbekiston milliy taraqqiyotning eng ma'suliyatli bosqichi-ijtimoiy - siyosiy va iqtisodiy hayotning keskin burilish davrini boshdan kechirmoqda.

XX asr tugab, jamiyatimiz har bir fuqarosi XXI asr ibtidosida, ortda qolgan yo'llarni sarhisob qilish va kelajak hayotning turli jabhalari rejasini belgilab olish muammosiga duch kelishi ijtimoiy fan olimlari zimmasiga katta vazifalarni yuklaydi.

Bunday hollarda jamiyat ijtimoiy rivojining ilmiy asoslangan istiqbolli rejasini tuzib, uning ustuvor yo'nalishlarini belgilab olish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Aristotel o'z vaqtida aytganidek, har doim va har joyda ezgulikka erishish ikki shartning bajarilishiga:

1. Har qanday faoliyat yakunidagi maqsadni to'g'ri belgilash:

2. Pirovard maqsadga erishish chora-tadbirlarni izlab topishga bog'liqdir.

Ilmiy tilda buni faoliyatning metodologik asosini aniqlash va maqsadga yetishish usul va uslublarni to'g'ri belgilash deyiladi.

"Vatan, millat taqdiri hal bo'ladigan qaltis vaziyatlardi to'g'ri yo'lni tanlay olish uchun avvalo tarixni va hayotning achchiq-chuchugini bilish kerak", - degan edi I. Karimov.

Yuqoridagilar jamiyat hayoti barcha jabhalarining muvafaqiyatini belgilab beruvchi, shu bilan ularning poydevori hisoblanuvchi ta'lim-tarbiya sohasiga ham to'laligicha tegishlidir.

Respublika Prezidenti ta'lim-tarbiya sohasiga milliy didaktik nuqtai nazardan yondoshib, uni quyidagicha ta'riflaydi: "Ta'lim O'zbekiston xalqi ma'naviyatiga yaratuvchanlik faoliyatini baxsh etadi. O'sib kelayotgan avlodning barcha yaxshi imkoniyatlari unda namoyon bo'ladi, kasb-kori, mahorati uzluksiz takomillashadi, katta avlodlarning dono tajribasi anglab olinadi va yosh avlodga o'tadi".

Keyingi 10 yillar ichida yaratilgan, pedagogikaga bag'ishlangan adabiyotlarda "Pedagogik texnologiya", "Yangi pedagogik texnologiya", "Ilg'or pedagogik texnologiya", "Progressiv pedagogik texnologiya" kabi tushunchalar ko'p uchrab turgani bilan, ularning o'zbek tilidagi maromiga yetgan ta'rifi hali tuzilmagan.

Respublikamizning pedagogik olim va amaliyotchilar ilmiy asoslangan hamda O'zbekistonning ijtimoiy-pedagogik sharoitga moslashgan ta'lim texnologiyalarini yaratish va ularni ta'lim-tarbiya amaliyotida qo'llashga intilmoqdalar.

Bu yerda, nima uchun bugungi kunda pedagogik texnologiyalarni ilmiy nazariy asosini yaratish va amaliyotga tadbqiq etish zaruriyati tug'ildi degan savol paydo bo'lishi mumkin. Jamiyatimizga qanchadan qancha bilimli kadrlarni va yuqori malakali olimlarni yetishtirib kelgan pedagogika uslublari mavjudku, ularning eskirib, talabga javob bermay qolgan va mafkuralashtirilgan joylarni o'zgartirib, milliy tus berib, foydalanaversa bo'lmaydimi? - degan mulohazalar ham yo'q emas.

O'zbekistonning shu kundagi pedagogik jamoatchilikning aksariyati, aynan mana shu yshldan bormoqda. Bu yo'l ilojisizlikdan izlab topilgan bo'lib, qisqa muddat xizmat qilishi mumkin. Mustaqillikni qo'lga kiritgan va buyuk kelajak sari intilayotgan jamiyatga bu yo'l uzoq xizmat qila olmaydi. Chunki: Birinchidan: ma'lum sabablarga ko'ra jahon hamjamiyati taraqqiyotdan ortda qolib ketgan jamiyatimiz, taraqqiy etgan mamlakatlar qatoridan o'rin olishi uchun, aholi ta'limini jadallashtirish va samaradorligini oshirish maqsadida eng ilg'or pedagogik tadbirlaridan foydalanish zarurligi:

Ikkinchidan: an'anaviy o'qitish tizimi yozma va og'zaki so'zlarga tayanib ish ko'rishi tufayli "Axborotli o'qitish" sifatida tavsiflanib, o'qituvchi faoliyati birgina o'quv jarayonining tashkilotchisi sifatida emas, balki nufuzli bilimlar manbaiga aylanib qolganligi:

Uchinchidan: Fan-texnika taraqqiyotininig o'rta rivojlanganligi natijasida axborotlarning keskin ko'payib borayotganligi va ularni yoshlarga bildirish uchun vaqtning chegaralanganligi:

To'rtinchidan: kishilik jamiyati o'z taraqqiyotining shu kundagi bosqichida nazariy va empirik bilimlarga asoslangan tafakkurdan tobora foydali natijaga ega bo'lgan, aniq yakunga asoslangan texnik tafakkurga o'tib borayotganligi:

Beshinchidan: yoshlarni hayotga mukammal tayyorlash talabi ularga eng ilg'or bilim berish usuli hisoblangan ob'ektiv borliqqa yondoshuv tamoyilidan foydalanishni talab qilishidadir.

Pedagogik texnologiya fani yuqorida sanab o'tilgan 5 ta sababiy shartlarning barcha talablariga javob beradigan ta'limiy tadbirdir.

Dahaqiqat, XX asr kishilik jamiyati taraqqiyoti tarixidan fan va texnika sohasida yuz berish inqiloblar davri sifatida joy oldi. Ilm-fan va texnika rivojining yuksak sur'ati moddiy ishlab chiqarish jarayoni nazariy (g'oyaviy) hamda amaliy jihatdan boyitib borish bilan birga ijtimoiy munosabatlarni yangicha mazmun kasb etishini ta'minlaydi. Xizmat ko'rsatish sohalarining paydo bo'lishi, yangicha turmush tarzi kishilarni moddiy va ma'naviy ehtiyojlarining ortib borishiga zamin hozirladi. Ijtimoiy ehtiyojlarninig yangilanib hamda ortib borishi o'z navbatida

ularni qisqa muddat va sifatli qondirilishini ta'min etuvchi faoliyatning yo'lga qo'yilishini taqozo etadi.

Ijtimoiy zarurat mahsuli bo'lgan texnologiya sohasi va uning takomillashib borishi qisqa vaqt oralig'ida, kam jismoniy kuch sarflagan holda yuksak sifatli mahsulot ishlab chiqarish imkoniyatini beradi. Moddiy ishlab chiqarish, xom-ashyoni qayta ishlash sohalari (qishloq xo'jaligi, sanoat, transport, maishiy xizmat ko'rsatish va boshqalar) da mahsulot ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish nisbatan texnologik yondashuv an'anasi yuzaga keladi. Texnologik yondashuv ishlab chiqarish jarayonining umumiy tavsifini yuritishga xizmat qiladi. Muayyan mahsulotni ishlab chiqarish maqsadida xom-ashyoni tanlash (dastlabki bosqich) dan mahsulotni iste'molchiga yetkazib berishgacha bo'lgan (so'nggi bosqich) davrini o'z ichiga olgan jarayon texnologik jarayon sifatida e'tirof etiladi. Ishlab chiqarish jarayoniga nisbatan texnologik yondashuv muayyan sohalarda islohatlarni tashkil etish ularni muvaffaqiyatini ta'minlash, erishilgan yutuqlarni boyitib borish kabi maqsadlarga erishishning samarali omili sifatida namoyon bo'ladi.

Moddiy ishlab chiqarish sohaslariga zamonaviy ilg'or yuksak texnologiyani tadbiq etilishi bir qator shartlar asosida kechadi, xususan ilm-fan hamda texnikaning so'ngi yutuqlariga tayanish, yirik moliyaning mablag'lar va yuksak darajadagi kasbdagi kasbiy mahoratga ega malakali mutaxassislarning mavjudligi bu boradagi yutuqlarning kafolatlaydi.

Moddiy ishlab chiqarish sohaslarida ilg'or texnologiyalarni qo'llash shartlaridan biri-malakali mutaxasislarni tayyorlash, ularning kasbiy mahoratini doimiy ravishda oshirib borishga erishish ekanligidan ham anglanadiki, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayot bir-biri bilan uzviylik, aloqadorlik qamda yaxlitlik tamoyili asosida rivojlanib boradi. Jamiyat ijtimoiy hayotida etakchi o'rin tutgan g'oya va qarashlar iqtisodiy ishlab chiqarish rivojida o'z ta'sirini o'tkazsa, o'z navbatida, iqtisodiy o'sish aholining madaniy turmush tarzini yaxshilashiga olib keladi.

Insonga sivilizasiyasining quyi bosqichlarida shaxsni tarbiyalash, unga ta'lim berishga yo'naltirilgan faoliyat sodda, juda oddiy talablar asosida tashkil etilgan bugungi kunga kelib talim jarayoni tashkil etishga nisbatan o'ta qat'iy hamda murakkab talablar qo'yilmoqda. Chunonchi murakkab texnika bilan ishlay oladigan, ishlab chiqarish jarayonining mohiyatini to'laqonli anglash imkoniyatiga ega, favqulotda ro'y beruvchi vazifalarda ham yuzaga kelgan muammolarni ijobiy hal eta oluvchi malakali mutaxassisni tayyorlashga bo'lgan ijtimoiy ehtiyoj talim jarayonini texnologik yondoshuv asosida tashkil etishni taqozo etmoqda.

Shu bois ijtimoiy taraqqiyot bilan uzviy aloqadorlikda rivojlanib borayotgan pedagogika faninig vazifalari doirasi kengayib bormoqda. Tabiiy ravishda zamonaviy fan-texnika yutuqlaridan samarali va unumli foydalana olish vazifasi mazkur fan oldiga ham qo'yilgandir.

Ayni vaqtda Respublika ijtimoiy hayotiga shiddatli tezlikda axborotlar oqimi kirib kelmoqda va keng ko'lamni qamrab olmoqda. Axborotlarni tezkor sur'atda qabul qilib olish, ularni tahlil etish, qayta ishlash, nazariy jihatdan umumlashtirish, hulosalash hamda o'quvchiga yetkaza berishni yo'lga qo'yish ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Ta'lim-tarbiya jarayoniga pedagogik texnologiyani tadbiq etish yuqorida qayd etilgan dolzarb muammoni ijobiy hal etishga xizmat qiladi.

"Pedagogik texnologiyalar" fanining boshqa fanlar bilan bog'liqligi.

"Pedagogik texnologiyalar" fanini o'rganish pedagogik nazariyasi va tarixi, pedagogik mahorat, psixologiya, demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti, falsafa, mantiq, etika, ma'naviyat, O'zbekiston tarixi, maktab gigienasi va fiziologiyasi, ona tili bilan o'zaro bog'liqlikda quriladi.

Pedagogik texnologiya fan sifatida bir qancha asoslarga ega. Bulardan eng ahamiyatlilari ijtimoiy, falsafiy, metodologik, gigienik, mafkuraviy, huquqiy-me'yoriy, iqtisodiy, tarixiy, nazariy, amaliy va boshqa asoslar hisoblanadi. Ular bilan qisqacha tanishib chiqamiz.

Pedagogik texnologiyaning ijtimoiy asosi har bir shaxs, jamiyat va davlatning ta'lim-tarbiya sohasidagi ehtiyojlaridan kelib chiqadi va shu ehtiyojlarni

qondirishning maqsad va talablarini tashkiliy shakllari va usullarini belgilaydi. U shaxsning jamiyatning va davlatning rivojlanishida asosiy omillardan hisoblanadi. Pedagogik texnologiyaning falsafiy asosi uning maqsadlari hamda tashkiliy shakl va usullarini falsafiy jihatdan to'g'ri yo'nalishda bo'lishini ta'minlashga xizmat qiladi. Falsafiy oqimlar va yo'nalishlarning har biri ta'lim-tarbiya masalalariga o'ziga xos yondoshadi. Shu sababli "Pedagogik texnologiya" fanining falsafiy yo'nalishi uning to'g'ri yoki noto'g'riligini, jamiyatning ma'lum maqsadlariga muvofiq yoki zidligini ko'rsatadi. Bu pedagogik texnologiyalarga baho berishda asosiy ko'rsatkichlardan hisoblanadi.

Pedagogik texnologiya fanining metodologik asosi uni amalga oshirishda qanday metodlarga asoslanishini belgilaydi, insonlarning olamini hamda o'zlarini bilishlari turli tarixiy davrlarda turlicha asoslarga ega bo'lgan va ular o'ziga xos metodlarni keltirib chiqargan. hozir olam va uning hususiyatlari haqida xolis ma'lumotlar olish haqqoniy bilimlar hosil qilishning ilmiy metodikasi pedagogik texnologiyalarning metodologik asosi hisoblanadi. Metodologik asosning ilmiy jihatdan to'g'ri bo'lishi texnologiyalar uchun zaruriy shartdir. Pedagogik texnologiyaning didaktik asosi uning ta'lim-tarbiya qoida va tamoyillariga muvofiqligini belgilaydi. Didaktik talablar ta'lim-tarbiyaviy vazifalarning nazariy jihatdan to'g'ri bajarilishini ta'minlaydi.

Pedagogik texnologiyaning didaktik jihatdan to'g'ri bo'lishi uning yuqori samaradorligining zaruriy sharti hisoblanadi. Buning uchun zamonaviy didaktikaning ilmiy hulosalaridan ijodiy foydalanish talab qilinadi.

Pedagogik texnologiyaning pedagogik asosi. Zamonaviy pedagogika fanining ilmiy hulosalaridan kelib chiqadi. Bunda pedagogik texnologiyaning umumiy tarkibiy tuzilmasi, mazmuni, shakli, usullari, vositalari, pedagogik jarayonning tashkil qilinishi, olib borilishi, uning diagnostikasi, monitoringi, o'quv-mavzu rejalar va shu kabilarning ilmiy jihatdan to'g'ri bo'lishi ta'minlanadi. Pedagogik texnologiyalar hozirgi pedagogika faning rivojlanishida katta o'rin egallab bormoqda.

Pedagogik texnologiyaniing psixologik asosi psixologiya fanining ilmiy hulosalari va tavsiyalari bilan belgilanadi. Ulardan ta'lim-tarbiya jarayonida to'g'ri foydalanish orqaligina kutilgan natijaga erishish mumkin. Shu sababli pedagogik texnologiya psixologiya qonunlarini to'liq hisobga olishi talab etiladi.

Ta'limniing har bir bosqichida tegishli yosh psixologiyasi xususiyatlariga moslashtirilgan pedagogik texnologiyalar qo'llaniladi. Har bir bosqichda tegishli darajadagi bilim va tarbiya beriladi. Bu masalalarni o'rganish bilan pedagogik psixologiya fani shug'ullanadi.

Pedagogik texnologiyaniing fiziologik asosi o'quvchilarning turli yoshdagi fiziologik xususiyatlarini hisobga olishdan iborat. Bunda o'g'il va qiz bolalar fiziologiyasidagi farqlar alohida hisobga olinishi lozim. Pedagogik texnologiya jarayonida fiziologik talablarni hisobga olish sog'lom avlodni voyaga yetkazishniing zaruriy sharti hisoblanadi.

Pedagogik texnologiyaniing gigenik asosi ta'lim- tarbiya jarayonida salomatlikni saqlash talablariga rioya qilishdan iborat. Bunda turli zararli va ortiqcha ta'sirlarni bartaraf qilish, o'quv sharoiti: yoritilganlik, harorat, favoninng tozaligi, o'quvchiniing va o'qituvchiniing ish o'rni, jihozlar, o'quv yuklamalariniing me'yorlari, didaktik vositalarniing qulayligi sifati va shu kabilar tibbiyot, fiziologiya, ekologiya talablariga, insonparvarlik g'oyalariga muvofiq bo'lgan ilmiy asoslarda belgilab boriladi.

Bu talab va me'yorlarga rioya qilish pedagogik texnologiyani amalga tadbiq etish imkoniyatini yaratadi. Bu masalalarni o'rganish bilan maktab gigenasi fani shug'ullanadi.

Pedagogik texnologiyaniing mafkuraviy asosi uning milliy istiqlol g'oyasi va mafkurasi tamoyillarini o'zida mujassam etishi va ularni amalga oshirishga yo'naltirilgan bo'lishidan iborat.

Bunda barkamol insonni shakllantirishda mafkuraviy tarbiyaning fidoiy, mustaqil fikrlay oladigan, xulq-atvori bilan boshqalarga ibrat bo'ladigan bilimli, ma'rifatli, ijtimoiy faol insonni voyaga yetkazishdan iborat asosiy vazifalarni

amalga oshirib borishi har bir pedagogik texnologiya uchun dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Pedagogik texnologiyaning huquqiy-me'yoriy asosi ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish va amalga oshirishga doir qonuniy va me'yoriy hujjatlar bilan belgilanadi. Bular O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi "Ta'lim to'g'risida"gi qonun, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, davlat ta'lim standartlari, o'quv reja va dasturlar; O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim-tarbiya sohasiga tegishli Farmonlari, Vazirlar qaror va buyruqlari, ular asosida tayyorlanib o'rnatilgan tartibga tasdiqlangan nizomlar, ustavlar va boshqa me'yoriy hujjatlar hisoblanadi. Pedagogik texnologiya jarayoni ishtirokchilari ushbu huquqiy-me'yoriy asoslarni tegishli darajada bilishlari va amalga oshirib borishlari lozim.

Pedagogik texnologiyaning iqtisodiy asosi ta'lim menejmenti xulosalari va marketing tadqiqotlari natijalariga muvofiq belgilanadi. Pedagogik texnologiya ijtimoiy sohadagi faoliyat bo'lgani sababli uning iqtisodiy samarasi o'ziga xos tartiblarda aniqlanadi va ta'minot masalalari hal qilib boriladi. Pedagogik texnologiya iqtisodiy asosini mustahkam bo'lishi uni amaliyotda davom ettirish uchun zaruriy shart hisoblanadi.

Pedagogik texnologiyaning tarixiy asosi ta'lim-tarbiya masalalarini turli tarixiy davrlarda amalga oshirishning shakl va usullari, mazmuni hamda turli pedagogik nazariyalar haqidagi ma'lumotlardan iborat bo'lib ular zamonaviy pedagogik texnologiyalarning kelib chiqishi uchun zamin hisoblanadi. Hozirgi pedagogik texnologiyalar turli davrlarda boshlangan ishlar, olib borilgan tahlillar, chiqarilgan hulosalar, mutafakkirlar bildirgan fikr-mulohazalarning rivojlantirilishi asosida paydo bo'lib, takomillashib bormoqda. Pedagogik texnologiyaning tarixiy asosi uning o'ziga xos ildizlarini tashkil qilishini hisobga olgan holda ularni bilish va chuqur o'rganish kelgusi rivojlanish yo'llarini belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Yuqorida aytilgan va boshqa asoslar umumlashtirilsa, har bir pedagogik texnologiyaning o'z kelib chiqadi. Ular alohida maqsad, vazifalari, mazmuni, shakl, usul, vositalariga muvofiq belgilanadi.

"Pedagogik texnologiyalar" fanining metodologik asoslari.

Insonning boshqa mavjudotlardan farqi - oldiga ma'lum bir maqsad qo'yib, so'ng unga tomon harakat qilishidadir. Kishi maqsad sari qiladigan harakati (faoliyati) jarayonida muayyan tabiiy va sun'iy to'siqlarni yengib o'tadi. Bu to'siqlarni yengib o'tish uchun u bir qator tadbir va choralardan foydalanadi.

Maqsadga yetishda muayyan to'siqni yengib o'tish uchun qo'llaniladigan tadbir va choralar majmuini usul deyiladi.

Maqsadga yetishda bir necha ba'zan, o'nlab-yuzlab to'siqlarni yengishga to'g'ri keladi. Bu to'siqlarni yengish uchun tegishli usullar tegishli ma'lum bir tizimda qo'llaniladi.

Maqsadga yetishda qo'llaniladigan usullar tizimini uslub (yo'l) deyiladi.

Usullarni ma'lum bir uslubda qo'llanish jarayonida har bir harakat maqomi muayyan maqsad ko'rsatkichlariga bo'ysundiriladi. Undan tashqari, kishi maqsadga yetish jarayonida bir qator qonuniyatlarga ham tamoyil sifatida amal qiladi.

Kishi maqsad sari qilgan harakatida uning uchun tamoyil vazifasini bajaruvchi maqsad ko'rsatkichlari bilan harakati davomida amal qilinishi shart bo'lgan qonuniyatlarni majmuiga metodologiya deyiladi.

Har bir shaxsni, ijtimoiy guruhni va butun jamiyatni eng umumiy, umumiy va xususiy maqsadlari bo'ladi, incho'nun ularning eng umumiy, umumiy va xususiy metodologik asoslari mavjud.

Jamiyat oldiga qo'ygan umumiy maqsad ko'rsatkichlari falsafaning umumiy qonuniyatlari hamma uchun eng umumiy metodologik asosdir.

Har bir sohada mavjud maqsad ko'rsatkichlari bilan faqat shu sohada hukm suruvchi qonuniyatlarni shu sohada faoliyat ko'rsatuvchilar uchun umumiy metodologik asos hisoblanadi.

Muayyan faoliyatning eng umumiy, umumiy maqsad ko'rsatkichlari va qonuniyatlari bilan birga shu faoliyatning ichida qisqa muddatli maqsad ko'rsatkichlari va tarmoq qonuniyatlari ham bo'ladi.

Ularga amal qilish xususiy metodologiya deyiladi.

Odamlar faoliyat ko'rsatish jarayonida o'z ishlarini eng umumiy, umumiy va xususiy metodologiyalardan birday kelib chiqqan holda amalga oshiradilar. Aks holda qilgan harakatlari zoe ketadi.

Usul, uslub va metodologiya tushunchalariga umumfalsafiy ta'rif berib chiqqanimizdan so'ng ularning o'quv jarayonida ishlatilishini ko'rib chiqamiz.

Insonning boshqa mavjudotlardan farqi-uning o'z oldiga maqsad qo'yib, maqsad sari harakat qilishidir, deb ta'kidladik.

Tabii savol tug'iladiki, bu maqsadlar qayerdan paydo bo'ladi? Javob: har qanday maqsad alohida bir shaxs, ijtimoiy guruh yoki millatning ehtiyojidan kelib chiqadi.

Inson bio-ijtimoiy mavjudot bo'lganligidan uning biologik ehtiyoji barobarida ijtimoiy ehtiyoji ham mavjud.

Biologik ehtiyojlar kishining biologik tabiatidan kelib chiqadi. Tirik mavjudot sifatida hayotni saqlab qolish uchun talab etiladigan zaruriy ehtiyoj biologik ehtiyoj deyiladi. Bularga eb-ichish, nafas olish, xavf-xatardan saqlanish, nasl qoldirish kabilar kiradi.

Ijtimoiy ehtiyojga kishining ijtimoiy taraqqiyoti natijasida vujudga keladigan fikr yuritish, fikr almashish, bilim olish, mehnat qilish, zavqlanish sevilish va sevilish kabi ehtiyojlar kiradi.

Ehtiyojni qondirish ustida ma'lum vaqt fikr-mulohaza yuritilgandan keyin ehtiyoj yoki inkor qilinib bostiriladi, yoki unga yetishish maqsad qilib qo'yiladi.

Maqsad va uning ko'rsatkichlari aniq bo'lgandan keyin, unga yetishish usullari tizimi izlab topiladi va harakat boshlanadi. Shunda maqsad ko'rsatkichlari bilan harakat paytida o'z mavjudligini namoyon qiluvchi qonunlar yig'indisi ushbu faoliyatning metodologik asosini ya'ni amal qilinishi shart bo'lgan tamoyillar majmuini tashkil qiladi.

Har qanday jamiyatning eng umumiy maqsadi bo'ladi. Uni milliy g'oya deyiladi.

O'zbekiston Respublikasi xalqlarining asosiy maqsadi huquqiy demokratik davlat barpo etish hamda odil fuqorolik jamiyatini shakllantirishdir.

Bunday davlat va jamiyat sifatlarini ifoda etuvchi ko'rsatkichlar bo'ladi. Ular falsafaning eng umumiy qonuniyatlari bilan birgalikda jamiyat a'zolarining barcha faoliyatiga, shu jumladan, ta'lim-tarbiya sohasidagilarga ham, eng umumiy metodologik asos vazifasini bajaradi.

Kishi o'z faoliyatida eng umumiy tamoyillarga amal qilishi bilan birga muayyan bir sohaning umumiy maqsad va qonuniyatlariga tamoyil sifatida suyanadi, degan edik.

Pedagogik jarayonning umumiy metodologiyasi soha oldiga qo'ygan maqsad ko'rsatkichlari bilan didaktikaning umumiy tamoyillaridir.

Pedagogika sohasining umumiy maqsadi jamiyatning eng umumiy maqsadi, yani g'oyasidan kelib chiqib, ajralmas qismi hisoblanadi.

Maorif sohasining umumiy maqsadi huquqiy demokratik davlat hamda odil fuqarolik jamiyati talablariga javob beruvchi kishini tarbiyalab berishdan iboratdir.

O'zbekistonda mualliflar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erkin, ma'rifatli va demokratik davlat fuqarolari quyidagi ijtimoiy sifatlarga ega bo'lishlari kerak: aqlli, mustaqil fikr yurita oladigan; odobli, millatimiz to'plagan barcha fazilatlarga ega; mehnatsevar, mehnat kishini ijtimoiy ehtiyojlariga aylanganligi; bilimli, diniy, dunyoviy va fazoviy bilimlarni ko'p va chuqur egallab olib, ularni hayotga qo'llay olishi; jismoniy-sog'lom, ruhiy va ijtimoiy salomat; milliy g'ururga ega-ajdodlarimizning moddiy va ma'naviy meroslarini egallab, ular bilan faxrlanuvchi va ularni boyitishga hissa qo'shuvchi; vatanparvar, vatan uchun xalq uchun fidokorona mehnat qiluvchi, ularni muxofaza qila oluvchi va zarur bo'lsa ular uchun jonini qurbon qiluvchi; baynalminal, o'z millati qatorida boshqa millatlarni hurmat qiluvchi; insonparvar inson zotiga faqat yaxshiliklar yo'llovchi va ular uchun ezgu ishlar qiluvchi; jasur va shijoatli - har bir ishiga mardona kirishib, uni shijoat bilan ohiriga yetkazuvchi.

Bu o'nta ijtimoiy sifat jamiyat ehtiyojidan kelib chiqqan davlat buyurtmasi bo'lib, ta'lim sohasida faoliyat ko'rsatayotgan har bir inson ulardan umumiy

metodologik asos sifatida foydalanishi kerak. Bu umumsohaviy metodologiyaning birinchi qismi hisoblanadi.

Umumiy metodologiyaning ikkinchi qismini o'qituvchilarga yaxshi tanish bo'lgan didaktika tamoyillari tashkil qiladi.

Ularga: ta'lim-tarbiya jaryonida ta'lim oluvchi diqqatini berilayotgan bilimga qaratib, uni jarayon oxirigacha saqlab turish; har bir bilimni ilmiy asoslab berish; bilim berishda o'quvchining imkoniyati va yosh xususiyatlaridan kelib chiqish; bilim berishda mumkin qadar ko'proq ko'rgazmali vositalardan foydalanish; bilim berishda muntazamlilik va davomiylikni saqlash; o'quv jarayonini mehnat jarayoni bilan qo'shib olib borish; ta'lim va tarbiyaning tizimli, izchil bo'lishi va uning birligi tamoyillari kiradi.

Har bir faoliyatning eng umumiy, umumiy metodologik asoslari bilan bir qatorda xususiy metodologiyasi ham mavjud. Bizning misolda, bu muayyan o'quv predmeti, muayyan mavzu va muayyan darslarni o'tishga kutilgan maqsad ko'rsatkichlari bilan pedagogik texnologiyaning besh tamoyillari hisoblanadi.

Pedagogik jarayonda amal qilinishi shart bo'lgan uch turdagi metodologik asosni ko'rib chiqdik. O'quv jarayoni bilan shug'ullanuvchi har bir o'qituvchi, tarbiyachi va boshqalar ushbu uch metodologik asosning hammasiga birday amal qilishi shart. Faqat shundagina ular kutilgan natijaga erishishi mumkin.

Tekshirish uchun savollar:

1. Pedagogik texnologiya tushunchasiga ta'rif bering?
2. Pedagogik texnologiyalar" fanining maqsad va vazifalari nimalardan iborat?
3. Pedagogik texnologiyalar" fanining boshqa fanlar bilan bog'liqligini qanday ifodalaysiz?

II Bob Innovasion texnologiyalardan ta'lim jarayonida foydalanishning samaradorligi.

II.1.Ta'limda innovasiya

Reja:

1. Ta'limda innovasion jarayonlarning o'ziga xosligi.
2. Innovasion jarayonlarning bosqichlari.
3. O'quvchining innovasion faoliyati tuzilmasi.

Asosiy tushunchalar: Innovasiya, xususiy yangilik, diagnostika, qoliplashtirish, o'qituvchning innovasion faoliyati, aksiologiya, akmeologiya, kreativli, refleksiya.

Hozirgi davr ta'lim taraqqiyoti yangi yo'nalish - innovasion faoliyatni maydonga olib chiqdi."

Innovasion pedagogika" termini va unga xos bo'lgan tadqiqotlar XX asrning 60-yillarida g'arbiy Evropa va AQShda paydo bo'lgan. Dastlab innovasion faoliyat F.N. Gonobolin, S.M. Godnin, V.I. Zagvyazinskiy, V.A. Kan-Kalik, N.V. Kuzmina, V.A. Slastenin, A.I. Sherbakov ishlarida tadqiq etilgan. Bu tadqiqotlarda innovasion faoliyat amaliyoti va ilg'or pedagogik tajribalarni keng yoyish nuqtai nazaridan yoritilgan.

X. Barnet, Dj. Basset, D. Gamilton, N. Gross, M. Mayerz, A. Xeyvlok, D. Chen, R. Yedem ishlarida innovasion taraqqiyotlarni boshqarish, ta'limdagi o'zgarishlarni tashkil etish, innovasiyaning " hayoti va faoliyati" uchun zarur bo'lgan shart sharoitlar masalalari tahlil qilingan. Yangilik kiritishning psixologik aspekti amerikalik innovatik olimlardan biri E. Rodjers tomonidan ishlab chiqilgan. U yangilik kiritish jarayoni qatnashchilarining toifalari tasnifini, uning yangilikka bo'lgan munosabatini, uni idrok qilishga shayligini tadqiq etgan.

Ahborot - yuksak rivojlangan texnologiyalar asri deb yuritilayotgan XXI asrga kelib, ta'lim jarayoniga innovasiyani keng joriy qilish masalasiga e'tibor yanada kuchaytirildi.

O'zbekistonda mustaqillikdan so'ng innovasiya boshqa sohalarga qaraganda birinchilardan bo'lib ta'lim tizimiga kirib keldi va innovasiyani ta'lim jarayonida qanday o'z aksini topganligini quyidagilarda ko'rishimiz mumkin.

1. Ta'lim tizimiga innovasiyaning kirib kelishini "Ta'lim to'g'risidagi qonun" hamda "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"ning qabul qilinishi misolida ko'rishimiz mumkin. Bu ta'lim tizimini tubdan islox qilishning huquqiy asosi bo'lib xizmat qildi.

2. Pedagogik fanlar tizimiga innovasiyaning kirib kelishini pedagogika fanlari tarkibiga quyidagi:

- a) Gendr pedagogikasi;
- b) Evristik pedagogika;
- v) Majburiy pedagogika;
- g) Androgogik pedagogika kabi fanlarning kirib kelishi bilan belgilandi.

3. O'qitish tizimiga innovasiyaning kirib kelishini ta'lim mazmunida, o'qitish metodlarida, dars shakli, o'qitish turlari, o'qitish vositalarida ko'rishimiz mumkin. - ta'lim mazmuniga innovasiya an'anaviy, noan'anaviy va masofaviy o'qitish turlarining kirib kelishi bilan izohlanadi:

- o'qitish metodlariga innovasiya aktiv, passiv va interaktiv metodlarining kirib kelishi misolida ko'ramiz. Aktiv metodni qo'llash talabalarni dars jarayonidagi faolligini oshirishga xizmat qilsa, passiv metod talabalarni bir tomonlama tushuncha berilishi bilan izoxlanadi. Interaktiv metod esa birgalikda faol harakat qilishi (o'qituvchi bilan talaba, talaba bilan talaba) tushuniladi;

- dars shakliga innovasiyani kirib kelishini standart, nostandart hamda vertual dars shakllari misolida ko'rishimiz mumkin;

- o'qitish turlaridagi innovasiyani muammoli ta'lim, evristik ta'lim, darajalangan ta'lim, integrasiyalangan ta'lim, interfaol ta'lim, informal ta'lim, rasmiy ta'lim, norasmiy ta'lim turlari bilan izoxlanadi;

- o'qitish vositalariga innovasiyani kirib kelishini dars jarayonida multimedia, elektron doskalar va boshqa vositalar bilan izoxlaymiz;

- o'qitish metodlaridagi innovasiyani quyidagi metodlarda ko'rishimiz mumkin;

1. Aktiv metod. Bu metod talaba-yoshlarni dars jarayonida faollashuviga, ma'lum bir holat va voqelikga nisbatan fikrlashga-muloxaza yuritishga undaydi.

2. Passiv metod. Bu metod dars jarayonida talabalarda o'rganilayotgan mavzu bo'yicha bir tomonlama tushuncha hosil bo'lishiga olib keladi.

3. Interaktiv metod. Bu metodni maqsadi dars jarayonida o'qituvchi va talabalarni birgalikdagi faol hatti-harakatlariga asoslanadi.

- Dars shaklida innovasiya quyidagi shakilda ko'rishimiz mumkin;

a) Standart dars -dars ichidagi struktura o'zgarmaydi.

b) Nostandart dars -dars ichidagi struktura o'zgaradi.

v) Vertual dars - yani masofadan o'qitish.

Innovasion iborasiga bir qancha pedagog olimlar o'zlarining turli hil fikrlarini aytib o'tishgan.

Jumladan pedagogika soxasida ilmiy tadqiqotlar olib borgan A.I. Prigojin innovasiya deganda muayyan ijtimoiy birlikka - tashkilot, aholi, jamiyat, guruhga yangi nisbatan turg'un unsurlarni kiritib boruvchi maqsadga muvofiq o'zgarishlarni tushunadi.

Tadqiqotchilar A.I. Prigojin, B.V. Sazonov, V.S. Tolstoy, A.G. Kruglikov, A.S. Axiezer, N.P. Stepanov va boshqalar innovasion jarayonlar tarkibiy qismlarini o'rganishning ikki yondashuvini ajratadilar:

-yangilikning individual mikrosati;

-alohida-alohida kiritilgan yangiliklarni o'zaro ta'siri mikrosati;



Birinchi yondashuvda hayotga joriy etilgan qandaydir yangi g'oya yoritiladi.

Ikkinchi yondashuvda alohida-alohida kiritilgan yangiliklarning o'zaro ta'siri, ularning birligi, raqobati va oqibat natijada birining o'rnini ikkinchisi egallashi tushuniladi.

Olimlar innovasion jarayon mikrotuzilmasini tahlil qilishda hayotning davriyligi konsepsiyasini farqlaydilar. Bu konsepsiya yangilik kiritishga nisbatan o'lchanadigan jarayon ekanligidan kelib chiqadi.

Pedagogikaga oid adabiyotlarda innovasiya jarayoning sxemasi beriladi va u quyidagi bosqichlarni qamrab oladi:

1. Yangi g'oya tug'ilishi yoki yangilik konsepsiyasini paydo qilish bosqichi, u kashfiyot bosqichi deb ham yuritiladi.
2. Ixtiro qilish, ya'ni yangilik yaratish bosqichi.
3. Yaratilgan yangilikni amalda qo'llay bilish bosqichi.
4. Yangilikni yoyish, uni keng tadbqiq etish bosqichi.
5. Muayyan sohada yangilikning hukmronlik qilish bosqichi. Bu bosqichda yangilik o'zining yangiligini yo'qotadi, uning samara beradigan muqobili paydo bo'ladi.

6. Yangi muqobillik asosida almashtirish orqali yangilikning qo'llanish doirasining qisqartirish bosqichi.



V.A. Slastenin yangilik kiritishni maqsadga muvofiq yo'naltirilgan yangilik yaratish, keng yoyish va foydalanish jarayoni majmui, uning maqsadi insonlarning ehtiyoji va intilishlarini yangi vositalar bilan qondirish deb biladi.

Yangilik kiritishning tizimli konsepsiyasi mualliflari (A.I. Prigojin, B.V. Sazonov, V.S. Tolstoy) innovasion jarayonlarning ikki muhim shaklini farqlaydilar.

Birinchi shaklga yangilik kiritishni oddiy ishlab chiqish kiritiladi. Bu ilk bor mahsulot o'zlashtirgan tashkilotlarga taalluqlidir.

Ikkinchi shaklga yangilikni keng ko'lamda ishlab chiqish bilan bog'liq jarayonlar kiritiladi.

Yangilik kiritish ham ichki mantiq, ham vaqtga nisbatan qonuniy rivojlangan va uning atrof-muhitga o'zaro ta'sirini ifodalaydigan dinamik tizimdir.

Pedagogik innovasiyada "yangi" tushunchasi markaziy o'rin tutadi. Shuningdek, pedagogik fanda xususiy, shartli, mahalliy va sub'ektiv yangilikka qiziqish uyg'otadi.

Xususiy yangilik V.A. Slasteninning aniqlashicha, joriy zamonaviylashtirishda muayyan tizim mahsuloti unsurlaridan birini yangilashni ko'zda tutadi.

Murakkab va progressiv yangilanishga olib keluvchi ma'lum unsurlarning yig'indisi shartli yangilik hisoblanadi.

Mahalliy yangilik konkret ob'ektda yangilikning foydalanishi bilan belgilanadi.

Sub'ektiv yangilik ma'lum ob'ekt uchun ob'ektning o'zi yangi bo'lishi bilan belgilanadi.

Ilmiy yo'nalishlarda yangilik va innovasiya tushunchalari farqlanadi. Yangilik - bu vositadir: yangi metod, metodika, texnologiya va boshqalar.

V.I. Zagvyazinskiy yangi tushunchasiga ta'rif berib, pedagogikadagi yangi bu faqatgina g'oya emas, balki hali foydalanilmagan yondashuvlar, metodlar, texnologiyalardir, lekin bu pedagogik jarayonning unsurlari majmuan yoki alohida olingan unsurlari bo'lib, o'zgarib turuvchi sharoitda va vaziyatda ta'lim va tarbiya vazifalarini samarali hal etishning ilg'or boshlanmalarini o'zida aks ettiradi.

R.N. Yusufbekova pedagogik yangilikka o'qitish va tarbiya berishda avval ma'lum bo'lmagan va avval qayd qilinmagan holat, natija, rivojlanib boruvchi nazariya va amaliyotga eltuvchi pedagogik voqelikning o'zgarib turishi mumkin bo'lgan mazmuni sifatida qaraydi.

Pedagogik innovasiyada R.N. Yusufbekova innovasion jarayon tuzilmasining uch blokini farqlaydi:

Birinchi blok - pedagogikadagi yangini ajratish bloki. Bunga pedagogikadagi yangi, pedagogik yangilikning tasnifi, yangini yaratish shart-sharoiti, yangilikning me'yorlari, yangining uni o'zlashtirish va foydalanishga tayyorligi, an'ana va novatorlik, pedagogikadagi yangini yaratish bosqichlari kiradi.

Ikkinchi blok - yangini idrok qilish, o'zlashtirish va baholash bloki: pedagogik hamjamiyatlar, yangini baholash va uni o'zlashtirish jarayonlarining rang-barangligi, pedagogikadagi konservatorlik va novatorlik, innovasiya muhiti, pedagogik jamiyatlarning yangini idrok etish va baholashga tayyorligi.

Uchinchi blok - yangidan foydalanish va uni joriy etish bloki, ya'ni yangini tadbiq etish, foydalanish va keng joriy etish qonuniyatlari va turlaridir. M.M. Potashnikning innovasiya jarayonlari talqinlari kishi e'tiborini o'ziga tortadi. U innovasiya jarayonining quyidagi tuzilmasini beradi:

"faoliyat tuzilmasi - motiv - maqsad - vazifa - mazmun - shakl - metodlar - metodika komponentlari yig'indisi;

"sub'ektiv tuzilma-innovasion faoliyat sub'ektlarining xalqaro, mintaqaviy, tuman, shahar va boshqa sathlari;

"sathiy tuzilma-innovasion faoliyat sub'ektlarining xalqaro, mintaqaviy, tuman, shahar va boshqa sathlari;

"mazmun tuzilmasi - o'quv-tarbiyaviy ishlar, boshqaruv (va b.)da yangilikning paydo bo'lishi, ishlab chiqilishi va o'zlashtirilishi;

"bosqichlilikka asoslangan hayot davriylik tuzilmasi - yangilikning paydo bo'lishi - ildam o'sish - yetuklik - o'zlashtirish - diffuziya (singib ketish, tarqalish) - boyish (to'yinish) - qoloqlik – inqiroz;

- irradiasiya (aldanish) - zamonaviylashtirish;

"boshqaruv tuzilmasi - boshqaruv harakatlarining 4 ta turining o'zaro aloqasi: rejalashtirish;

- tashkil etish - rahbarlik qilish - nazorat qilish;

"tashkiliy tuzilma - diagnostik, oldindan ko'ra bilish, sof tashkiliy, amaliy, umumlashtiruvchi, tadbiq etuvchi.

Tekshirish uchun savollar:

1. Ta'limda innovasion jarayonlarning o'ziga xosligi nimada.
2. Innovasion jarayonlarning bosqichlariga nimalar kiradi.
3. O'qituvchining innovasion faoliyati deganda nimani tushunasiz?

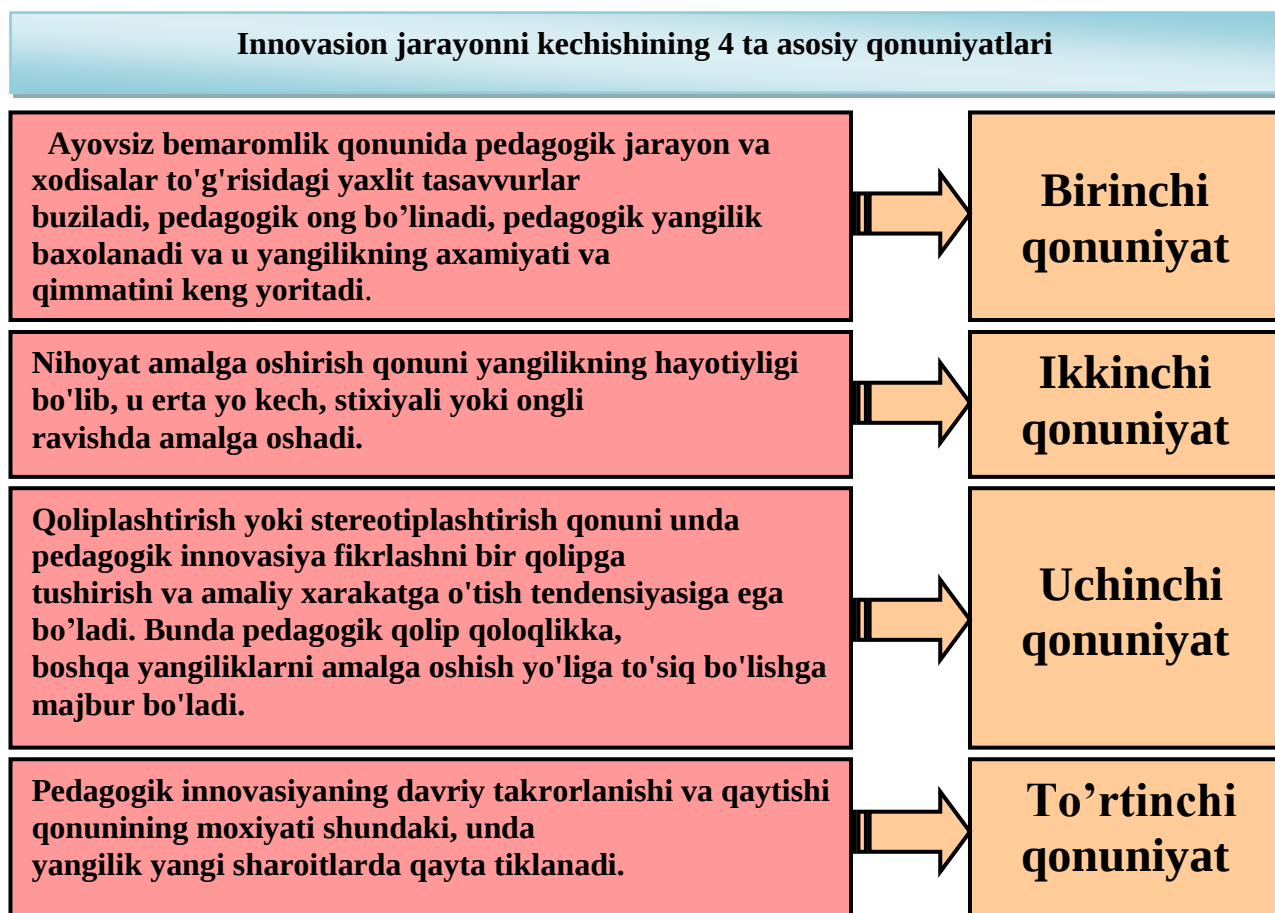
II .2. Innovasiya jarayonni tarkibiy tuzilmalari va qonuniyatlari

Reja:

1. Innovasiya jarayon haqida umumiy tushuncha.
2. Innovasiya jarayoni tarkibiy tuzilmalari.
3. Innovasiya jarayonni qonuniyatlari.

Asosiy tushunchalar: Innovasiya, texnologiya, tamoyillar, qonuniyatlar

Innovasiya jarayonini tarkibiy tuzilmalari va qonuniyatlari bir qancha pedagog olimlar tomonidan o'rganib chiqilgan bo'lib uning afzallik tomonlari ochib berilgan. Quyidagi jadvalda 4 ta asosiy qonuniyatlar va ularning mazmuni keltiriladi.



Pedagogik innovasiya tadqiqotchilari innovasiya jarayonining ikki tipini farqlaydilar:

Innovasiyaning birinchi tipi stixiyali o'tadi, ya'ni innovasion jarayonda unga bo'lgan ehtiyoj hisobga olinmaydi, uni amalga oshirishning barcha shart-sharoitlari tizimi, usullari va yo'llariga ongli munosabat bo'lmaydi.

Innovasiyaning ikkinchi tipi ongli, maqsadga muvofiq, ilmiy asoslangan faoliyat mahsulidir.

Oliy maktabdagi innovasion jarayonlar V.A. Slastenin, M.M. Levina, M.Ya. Vilenskiy va boshqalar tomonidan tadqiq qilingan.

Oliy maktab innovasion jarayonlari negizida quyidagi yondashuvlarni belgilash mumkin:

"madaniyatshunoslik jihatidan (insonni bilishning ustuvor rivojlanishi) yondashuv;

"shaxsiy faoliyat jihatidan (ta'limdagi yangi texnologiyalar) yondashuv;

"ko'p sub'ektki (dialogik) yondashuv, kasbiy tayyorgarlikni insonparvarlashtirish;

"individual - ijodiy (o'qituvchi va talabalarning o'zaro munosabatlari) yondashuv.

Oliy maktabda innovasion faoliyatning sub'ekti o'qituvchi hisoblanadi. Bunda o'qituvchi shaxsining ijtimoiy-madaniy, intellektual va axloqiy imkoniyatlari yuksak ahamiyatga molik bo'ladi va o'qituvchining innovasion faoliyatiga nisbatan yondoshuvlari quyidagicha talqin qilinadi.

O'qituvchining innovasion faoliyatiga nisbatan yondoshuvlari

Gumanistik aksiologiya - aksiologiyaga insonga oliy qadriyat va ijtimoiy taraqqiyotning birdan -bir maqsadi sifatida qaraydi. Innovasion faoliyatga aksilogik yondoshuv insonning o'zini yangilik yaratish jarayoniga baxshida qilishi, uning tomonidan yaratilgan pedagogik qadriyatlar majmuasini

Akmeologik yondashuv - akmeologiya (akme) - yunoncha oliy nuqta, o'tkir, gullagan yetuk, eng yaxshi davr

Kreativ yondashuv - termini AQShda XX asrning 60-yillarda paydo bo'ldi. U individning yangi tushuncha yaratishi va yangi ko'nikmalar hosil qilish qobiliyati, hislatilini bildiradi.

Refleksiv yondashuv - (lotincha reflexio - ortga qaytish) subektning o'z (ichki) psixik tuyg'u va

S.M. Godninning ishlarida talabaning shaxsiy xislatlari pedagogik jarayonning sub'ekti sifatida yoritiladi. Unga quyidagilarni kiritadi: o'qitishning hozirgi va kelgusi bosqichlari uchun qabul qilingan o'quv - tarbiya jarayonining maqsadi, vazifasi va ko'rsatmalarini anglay bilish;

intellektual mehnatning yangi tadbirlarini egallash; maqsadga muvofiq kasbiy o'z-o'zini tarbiyalash va mustaqil tahsil olish, qiyinchiliklarni a'lo darajada yenga bilish, o'sish va mustahkam o'rin egallashning kengayayotgan intellektual va kasbiy imkoniyatlari, istiqbollari bilan qoniqish, o'zining sosial roli, funksiyasini bajarishida faol munosabatda bo'lish va hokazo.

Innovasion pedagogik jarayonning muhim unsurlari shaxsning o'z-o'zini boshqarishi va o'zini- o'zi safarbar qila olishi hisoblanadi. Uning eng muhim yo'nalishlaridan biri talabalarning bilish faoliyatini rivojlantirish.

Bunday yo'nalish talabalarning o'quv ishlarini faollashtirish, ularning kasbiy ixtisoslashishini aniqlab olish faolligini o'z ichiga oladi.

Tayanch yo'nalishlar - ta'lim, fan va ishlab chiqarishning integrasiyalashuvi, ularning o'zaro aloqalarida yangi tamoyillarga o'tish.

Shunday qilib, innovasion faoliyat omillari nazariyasi tahlili uning eng muhim yo'nalishi gumanistik aksiologiya ekan degan hulosaga olib keladi.

Innovasion faoliyatga aksiologik yondashuv insonning o'zini yangilik yaratish jarayoniga baxshida qilishi, uning tomonidan yaratilgan pedagogik qadriyatlar jamini anglatadi.

Aksiologiya insonga oliy qadriyat va ijtimoiy taraqqiyotning birdan-bir maqsadi sifatida qaraydi.

O'qituvchining innovasion faoliyati tuzilmasi. O'qituvchining innovasion faoliyatiga yaratuvchilik jarayoni va ijodiy faoliyat natijasi sifatida qaraladi.

V.A.Slastenin o'qituvchining innovasion faoliyatini tuzishda unga akmeologik jihatdan yondashadi.

Akmeologiya (akme) - yunoncha oliy nuqta, o'tkir, gullagan, yetuk, eng yaxshi davr degan ma'nolarni bildiradi.

B.G. Ananov, N.V.Kuzmina, A.A. Derkach va boshqalar kasbiy faoliyatning samarasini oshirish bilan yo'g'rilgan inson hayotining eng ijodiy davrlari, yetuklik bosqichlari to'g'risida fikr yuritadilar.

Ular yetuk insonlarning professionalizmi, shaxs rivojlanishining gullagan davridagi psixik qonuniyatlari, professionalizmga yetishdagi balandliklardan o'ta olish masalalari bilan shug'ullanganlar.

V.A. Slastenin akmeologiyani yuksak professionalizmga, mutaxassisning uzoq ijodiy umr ko'rishiga olib keladigan sub'ektiv va ob'ektiv omillarini asoslab berdi. Ob'ektiv omillarga olingan ta'limning sifatini, sub'ektiv omillari esa insonning iste'dodi va qobiliyatini, ishlab chiqarish vazifalarini samarali hal qila olishidagi mas'uliyati, mutaxassislarga yondashuvini kiritadi.

Yuksak professionalizmga erishishning omillari sifatida quyidagilar ko'rsatiladi:

"iste'dod nishonalari;

"uzuvlilik;

"qobiliyat;

"iste'dod;

"oila tarbiyasi sharoiti;

"o'quv yurti;

"o'z xatti-harakati.

Akmeologiya ilmiy nuqtai nazardan professionalizm va ijod munosabatida olib qaraladi. Bunda quyidagi kategoriyalar farqlanadi:

"ijodiy individuallik;

"o'zining o'sish va takomillashish jarayoni;

"O'z imkoniyatlarini amalga oshirish sifatidagi kreativ tajribasi.

O'qituvchining ijodiy individualligi quyidagilardan iborat:

"intellektual - ijodiy tashabbus;

"bilimlar kengligi va chuqurligi intellektual qobiliya ti;

"ziddiyatlarga nisbatan xushyorlik, ijodga tanqidiy yondashuv,

vujudan yaratuvchilikka kurashchanlik qobiliyati;

"axborotlarga tashnalik, muammolardagi g'ayriodatiylikka va yangilikka bo'lgan his-tuyg'u, professionalizm, bilishga bo'lgan chanqoqlik (N.V. Vishnyakova).

V.A. Slastenin ijodiy individualizmni ro'yobga chiqarishning asosiy vazifalarini quyidagicha belgilaydi:

" ijtimoiy mohiyat kasb etgan madaniyatni boyitish;

" pedagogik jarayon va shaxs bilimlarini yangilab turish;

"samarali va ahamiyatli meyorlarni belgilaydigan yangi texnologiyalarni topish;

"shaxsning o'z taqdirini o'zi belgilash va o'zini o'zi namoyon oila olishi asosida o'z rivojlanishini ta'minlash;

Shu tariqa o'qituvchining ijodiy individualligini shakllantirish shaxs rivojlanishi va yangilanishining dinamik innovasion jarayoni sifatida tushuniladi.

Ijodiy individuallikni xarakterlaydigan samarali o'z-o'zini anglash quyidagilarni qamrab oladi:

o'zini boshqalarga qiyos qilish asosida o'z shaxsining betakror ekanligini anglay olishi; o'zi to'g'risidagi kreativ ko'rinishlar va tasavvurlari to'plami;

individual kreativ o'ziga xosliklarning bir butunligi va uyg'unligi, ichki birligi; shaxsning o'z rivojlanishidagi dinamiklik va doimiylik jarayoni va uning ijodkor sifatida shakllanishi; shaxs o'zini namoyon qila olishi va o'zining muayyan ishlarni amalga oshirishga hozir turganligi; ijodkor sifatida o'zini baxshida qila olishi va shaxsiy hamda ijtimoiy vaziyatlarda o'zining o'rnini anglay olishi (V.A. Slastenin).

Innovation faoliyat tuzilmasi tahlilida akmeologik yondashuv o'qituvchining kasbiy mahorati cho'qqilariga erishuvida uning shaxsi rivojlanish qonuniyatlarini ochish imkonini beradi.

O'qituvchi innovation faoliyatining eng muhim tavsifi kreativlikdir.

Kreativlik termini angliya-amerika psixologiyasida 60-yillarda paydo bo'ldi. U individning yangi tushuncha yaratishi va yangi ko'nikmalar hosil qilish qobiliyati, xislatini bildiradi.

J. Gilford kreativlikni tavsiflaydigan qator individual qobiliyatlarni ko'rsatadi:

"fikrining ravonligi;

"fikrni maqsadga muvofiq yo'llay olishi;

"o'ziga xoslik (originallik);

"qiziquvchanlik;

"farazlar yaratish qobiliyati;

"xayol qila olish, fantastlik.

O'qituvchi faoliyatidagi kreativlikning bir necha bosqichlarini belgilash mumkin:

Birinchi bosqichda tayyor metodik tavsiyanomalar tuzukkina ko'chiriladi; ikkinchi bosqichda mavjud tizimga ayrim moslamalar (modifikasiyalar), metodik usullar kiritiladi; uchinchi bosqichda qoyani amalga oshirish mazmuni, metodlari, shakli to'la ishlab chiqiladi; to'rtinchi bosqichda o'qitish va tarbiyalashning o'z betakror konsepsiyasi va metodikasi yaratiladi.

O'qituvchining innovasiya faoliyati tuzilmasidagi eng muhim komponent bu refleksiyadir.

Refleksiya o'qituvchining o'z ongi va faoliyatini belgilash va tahlil qila olish, o'z fikri va harakatlariga tashqaridan nazar solish deb qaraladi.(V.A. Slastenin). Pedagogikaga oid adabiyotlarda reflektiv jarayonlarni izohlashning ikki an'anasi mavjudligi aytiladi:

"ob'ektlar mohiyatini izohlashga va ularni konstruksiyalashga olib keladigan ongning reflektiv tahlili;

"shaxslararo muloqot ma'nosini tushunish refleksiyasi;

Bu bilan bog'liq ravishda pedagog olimlar quyidagi reflektiv jarayonlarni farqlaydilar:

"o'z-o'zini va boshqalarni tushunish;

"o'z-o'ziga va boshqalarga baho berish;

"o'z-o'zini va boshqalarni izohli tahlil qilish.

Refleksiya (lotincha *reflexio* - ortga qaytish) sub'ektning o'z (ichki) psixik tuyg'u va holatlarini bilish jarayoni sifatida qaraladi.

Falsafa va pedagogikaga oid adabiyotlarda refleksiya shaxsning o'z ongidagi o'zgarishlarni fikrlash jarayoni deb yoziladi.

Psixologik lug'atda shunday izoh beriladi: "Refleksiya - faqat sub'ektning o'z-o'zini bilishi va tushunishi emas, balki boshqalar uning shaxsiy xislatlari, his qilish tuyg'usi va bilish (kognitiv) tasavvurlarini bilish hamda tushunishini aniqlab olishini ham anglatadi.

O'qituvchining innovasion faoliyatini shakllantirish shartlari.

Innovasionlik pedagogik jarayonni ifodalab, nafaqat uning didaktik qurilmasiga, balki o'qituvchining ijtimoiy mohiyatli natijalari va ruhiy qiyofasiga ham taalluqlidir.

Innovasionlik ochiqlikni, boshqalar fikrining tan olinishini bildiradi.

O'qituvchining innovasion faoliyati turli xildagi qarashlarning to'qnashuvi va o'zaro boyitilishi dinamikasida amalga oshishini ko'zda tutadi.O'qituvchining innovasion faoliyatini samarali amalga oshirish bir qator shart-sharoitlarga bog'liq. Unga o'qituvchining tayinli muloqoti aks fikrlarga nisbatan beg'araz munosabat, turli holatlarda rasional vaziyatning tan olinishini uqtirishga tayyorligi kiradi.

Buning natijasida o'qituvchi o'z bilim va ilmiy faoliyatini ta'minlaydigan keng qamrovli mavzu (motiv)ga ega bo'ladi.

O'qituvchi faoliyatida o'z-o'zini faollashtirish, o'z ijodkorligi, o'z-o'zini bilishi va yaratuvchiligi mavzu (motiv)lar muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa o'qituvchi shaxsining kreativligini shakllantirish imkoniyatini beradi.

Yangilik kiritishning muhim sharti muloqotning yangi vaziyatini tug'dirishdir.

Muloqotning yangi vaziyati - bu o'qituvchining o'z mustaqillik mavqeini, dunyoga, pedagogik fan, o'ziga bo'lgan yangi munosabatni yarata olish qobiliyatidir. O'qituvchi o'z nuqtai nazarlariga o'ralashib qolmaydi, u pedagogik tajribalarning boy shakllari orqali ochilib, mukammallashib boradi. Bunday vaziyatlarda o'qituvchining fikrlash usullari, aqliy madaniyati o'zgarib boradi, hissiy tuyg'ulari rivojlanadi.

Keyingi sharti - bu o'qituvchining madaniyat va muloqotga shayligi.

O'qituvchining innovasion faoliyati voqelikni o'zgartirishga, uning muammolari va usullarini echishni aniqlashga qaratilgandir.

O'qituvchi va talaba o'rtasidagi muloqot namunasining o'zgarishi innovasion faoliyat shartlaridan biridir. Yangi munosabatlar an'analarda bo'lganidek, qistovlar, hukmga bo'ysunish kabi unsurlardan holi bo'lishi lozim. Ular tenglarning hamkorligi, o'zaro boshqarilishi, o'zaro yordam shaklida qurilgan bo'lishi darkor. Ular munosabatlaridagi eng muhim xususiyati bu o'qituvchi va talabaning ijoddagi hamkorligidir.

Innovasion faoliyat quyidagi asosiy funksiyalar bilan izohlanadi:

"kasbiy faoliyatning ongli tahlili;

"me'yorlarga nisbatan tanqidiy yondashuv;

"kasbiy yangiliklarga nisbatan shaylik;

"dunyoga ijodiy yaratuvchilik munosabatida bo'lish;

"o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, o'z turmush tarzi va intilishlarini kasbiy faoliyatida mujassam qilish.

Demak, o'qituvchi yangi pedagogik texnologiyalar, nazariyalar, konsepsiyalarning muallifi, ishlab chiqaruvchisi, tadqiqotchisi, foydalanuvchisi va targ'ibotchisi sifatida namoyon bo'ladi.

Hozirgi jamiyat, madaniyat va ta'lim taraqqiyoti sharoitida o'qituvchi innovasiya faoliyatiga bo'lgan zaruriyat quyidagilar bilan o'lchanadi:

"ijtimoiy-iqtisodiy yangilanish ta'lim tizimi, metodologiya va o'quv jarayoni texnologiyasining tubdan yangilashni talab qiladi. Bunday sharoitda o'qituvchining innovasiya faoliyati pedagogik yangiliklarni yaratish, o'zlashtirish va foydalanishdan iborat bo'ladi;

"ta'lim mazmunini insonparvarlashtirish doimo o'qitishning yangi tashkiliy shakllarini, texnologiyalarini qidirishni taqozo qiladi;

"pedagogik yangilikni o'zlashtirish va uni tatbiq etishga nisbatan o'qituvchining munosabati xarakteri o'zgarishi.

O'qituvchining innovasion faoliyati tahlili yangilik kiritishning samaradorligini belgilovchi muayyan me'yorlardan foydalanishni talab qiladi. Bunday me'yorlarga - yangilik, maqbullik (optimalnost), yuqori natijalilik, ommaviy tajribalarda innovasiyani ijodiy qo'llash imkoniyatlari kiradi. Yangilik pedagogik yangilik me'yori sifatida o'zida taklif qilinadigan yangini, yangilik darajasi mohiyatini aks ettiradi. Pedagog olimlar yangilikning qo'llanish mashxurligi darajasi va sohasiga ko'ra farqlanadigan mutlaq, chegaralangan mutlaq, shartli, sub'ektiv darajalarini farqlaydilar.

Maqbullik me'yori o'qituvchi va talabanning natijaga erishish uchun sarflangan kuch va vositalarini bildiradi.

Natijalilik o'qituvchi faoliyatidagi muayyan muhim ijobiy natijalarni bildiradi.

Pedagogik yangilik o'z mohiyatiga ko'ra ommaviy tajribalar mulki bo'lib qolishi lozim. Pedagogika yangilikni dastlab ayrim o'qituvchilarning faoliyatiga olib kiriladi. Keyingi bosqichda - sinalgandan va ob'ektiv baho olgandan so'ng pedagogik yangilik ommaviy tatbiq etishga tavsiya etiladi.

O'qituvchining innovasion faoliyati o'z ichiga yangilikni tahlil qilish va unga baho berish, kelgusidagi harakatlarning maqsadi va konsepsiyasini shakllantirish, ushbu rejani amalga oshirish va tahrir qilish, samaradorlikka baho berishni qamrab oladi.

Innovasion faoliyatning samaradorligi pedagog shaxsiyati bilan belgilanadi.

V.A. Slavenin tadqiqotlarida o'qituvchining innovasion faoliyatga bo'lgan qobiliyatlarining asosiy xislatlari belgilab berilgan. Unga quyidagi xislatlar taalluqli:

"shaxsning ijodiy-motivasion yo'nalganligi, bu - qiziquvchanlik, ijodiy qiziqish; ijodiy

yutuqlarga intilish; peshqadamlikka intilish; o'z kamolotiga intilish va boshqalar;

"kreativlik, bu - hayolot (fantastlik), faraz; qoliplardan holi bo'lish, tavakkal qilish,

tanqidiy fikrlash, baho bera olish qobiliyati, o'zicha mushohada yuritish, refleksiya;

"kasbiy faoliyatni baholash, bu - ijodiy faoliyat metodologiyasini egallash qobiliyati;

pedagogik tadqiqot metodlarini egallash qobiliyati; mualliflik konsepsiyasi faoliyat texnologiyasini yaratish qobiliyati, ziddiyatni ijodiy bartaraf qilish qobiliyati; ijodiy faoliyatda hamkorlik va o'zaro yordam berish qobiliyati va boshqalar;

"o'qituvchining individual qobiliyati, bu - ijodiy faoliyat sur'ati; shaxsning ijodiy faoliyatdagi ish qobiliyati; qat'iyatlik, o'ziga ishonch; mas'uliyatlilik, halollik, haqiqatgo'ylik, o'zini tuta bilish va boshqalar.

Innovasion faoliyat tadqiqotlari o'qituvchining innovasion faoliyatga hozirligi me'yorlarini belgilashga imkon berdi (V.A. Slavenin):

"innovasion faoliyatga bo'lgan zaruriyatni anglash;

"ijodiy faoliyatga jalb qilinishiga shaylik;

"shaxsiy maqsadlarni innovasion faoliyat bilan moslashtirish;

"ijodiy muvaffaqiyatsizliklarni yengishga shaylik;

"innovation faoliyatni ijro etish uchun texnologik shaylik darajasi;

"innovation faoliyatning kasbiy mustaqillikka ta'siri;

"kasbiy refleksiya bo'lgan qobiliyat.

Oliy maktabdagi innovasiya jarayonlari xarakteri kiritilgan yangiliklar xususiyatlari,

o'qituvchilarning kasbiy imkoniyatlari, yangilik kiritish tashabbuskorlari va ishtirokchilarining innovation faoliyatlari xususiyatlari bilan belgilanadi.

Innovation faoliyatda eng muhim masalalardan biri - o'qituvchi shaxsidir.

O'qituvchi-novator sarmahsul ijodiy shaxs bo'lishi, kreativlikni, keng qamrovli qiziqish va mashg'ullikni, ichki dunyosi boy, pedagogik yangiliklarga o'ch bo'lishi lozim.

O'qituvchini innovation faoliyatga tayyorlash ikki yo'nalishda amalga oshirilishi lozim:

"yangilikni idrok qilishga innovation shaylikni shakllantirish;"yangicha harakat qila olishga o'rgatish.

Innovation faoliyatni tashkil etishda talabalarning o'quv-bilish faoliyati va uni boshqarish alohida ahamiyatga ega.

Innovasiya jarayonlari, ularning funksiyalari, rivojlanish qonuniyatlari, mexanizmlari va uni amalga oshirish texnologiyalari, boshqarish tamoyillarining pedagogik asoslarini o'rganish oliy maktab o'quv jarayonini zamonaviy pedagogika hamda psixologiya fanlari yutuqlari asosida jahon standartlari darajasida tashkil etish imkonini beradi.

Tekshirish uchun savollar:

1. Ta'limda "innovation jarayonlar" termini nimani anglatadi?
2. Innovation faoliyatdagi akmeologik yondashuvga izoh bering.
3. Innovation faoliyatdagi "kreativlik" deganda siz nimani tushunasiz?
4. Innovation faoliyat tarkibidagi "refleksiya"ni tushuntirib bering.
5. Innovation faoliyatni shakllantirish shartlarini izohlab bering.

III Bob. Pedagogik texnologiyalarning ilmiy-nazariy asoslari

III.1. Pedagogik texnologiyalarning ta'lim jarayonida tutgan o'rni

Reja:

1. Ta'lim texnologiyasining rivojlanish bosqichlari.
2. Pedagogik texnologiyalarning rivojlanish bosqichlari va o'ziga xos xususiyatlari.
3. Pedagogik texnologiya mezonlari, aspektlari va qo'llanilish darajalari.
4. Pedagogik texnologiyalarning klassifikatsiyasi.

Asosiy tushunchalar: pedagogik texnologiya, uning aspektlari, tuzilishi, talablari, texnologikligi mezonlari, ilmiy asoslari.

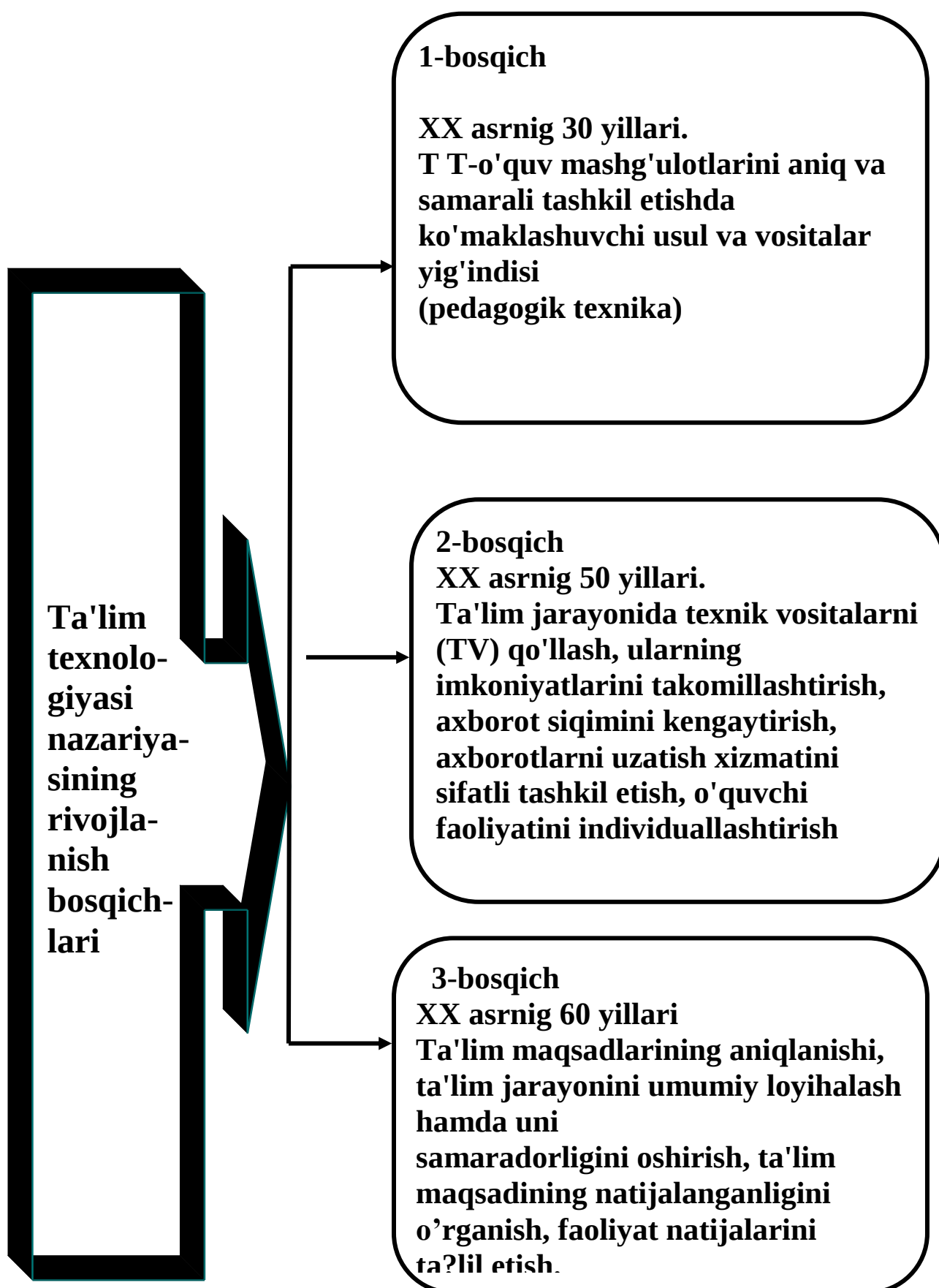
Ta'lim texnologiyalarining fan-texnika amaliyotidagi o'rni. Pedagogikaga oid adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, hozirgi davrda ta'lim texnologiyasi tushunchasi ta'lim amaliyoti va nazariyasi ilmdan mustahkam o'rin egalladi, lekin uni pedagogikaning mukammal lug'atlari (tezaurus)dagi o'rni hali noma'lumligicha bo'lmay qolmoqda.

XX asrning 20-yillarida "ta'lim texnologiyasi" termini birinchi bor pedagogika bo'yicha adabiyotlarda tilga olingan. Shu vaqtning o'zida yana bir boshqa - "pedagogik texnika" termini ham tarqaldi. U pedagogik ensiklopediyada 30-yillarda o'quv mashg'ulotlarini aniq va samarali tashkil etishga qaratilgan uslublar va vositalar sifatida ifodalangan. Pedagogik texnologiyalarga o'quv va laboratoriya uskunalari bilan ishlash, ko'rgazmali qo'llanmalardan foydalanishlar mahoratlari ham kiritilgan.

O'tgan asrning 40-50-yillarida, o'qitish - o'quv jarayonlarisha texnik vositalarni tatbiq etish

boshlanganida, "ta'lim texnologiyasi" termini ommalashdi, va u keyingi yillar davomida "pedagogik texnologiyaga" aylantirildi.

Ta'lim texnologiyasi nazariyasini rivojlanish bosqichlari:



60-yillar o'rtalarida bu tushunchaning mazmuni chet ellarda pedagogik nashrlarda va xalqaro konferensiyalarda keng muhokama etildi, natijada ushbu sohada turli mamlakatlarda (AQSh, Angliya, Yaponiya, Fransiya, Italiya, Vengriya) va darajasiga qarab uni talqin qilish ikki yo'nalishi belgilandi.

Birinchi yo'nalish tarafdorlari texnik vositalar va dasturlashtirilgan o'qitish vositalarini qo'llash zarurligini ta'kidladilar (technology in education).

Ikkinchi yo'nalish tarafdorlari esa o'quv jarayonini tashkil etish samaradorligini oshirish va pedagogik g'oyalarning texnikaning keskin rivojlanishidan ortda qolishini yo'qotish muhim deb hisobladilar. Shunday qilib 1-yo'nalish "o'qitishda texnik vositalar" sifatida belgilandi, biz biroz keyinroq yuzaga kelgan 2-yo'nalish "o'qitish texnologiyasi" yoki "o'quv jarayoni texnologiyasi" sifatida belgilandi.

70-yillarning boshlarida turli xildagi o'quv uskunalarini va o'quv vositalarini modernizasiyalashtirish zarurligi anglab yetildi. Bularsiz o'qitishning sifatli va samaradorligiga erishib bo'lmas edi.

60-yillar o'rtalari va 70-yillarning boshlarida AQSh, Angliya, Yaponiya, Italiya kabi yuksak rivojlangan davlatlarda pedagogik texnologiyalar masalalari bilan shug'ullanuvchi jurnallar nashr etilar edi, keyinchalik bu muammo bilan ixtisoslashtirilgan tashkilotlar va markazlar shug'ullana boshlaydi.

Xususan, Yaponiyada pedagogik texnologiyalar muammolari bilan 4 ta ilmiy tashkilotlar shug'ullanadi. 1967 yilda "Pedagogik texnologiyalar bo'yicha Milliy kengash" tashkil etildi, uning filiallari 22 ta davlat universitetlarida joylashtirilgan. Vengriya - 1973 yili o'qitish texnologiyasi Davlat Markazi tashkil etildi. Shu o'rinda Vengriya olimi L. Salai "o'qitish texnologiyasi" tushunchasiga rejalashtirish, maqsadlarni taxlil qilish, o'quv-tarbiyaviy ishlar jarayonini ilmiy tashkil etish, samaradorligini oshirish maqsadida eng muhim vosita va materiallarni tanlashni kiritib, o'qitish jarayonini tashkil etuvchilarni doirasini ancha kengaytirdi. E. Bisterski va J. Sellerlar (AQSh) to'plagan ma'lumotlar bo'yicha o'qitish texnikasi faqatgina yordamchi vosita va yangi sistemadan iborat bo'libgina qolmay, balki o'qitish jarayoni tashkiliy shaklini, metodi va mazmunini

o'zgartirib uning rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Bu esa o'z navbatida o'qituvchilar va o'quvchilar pedagogik fikrlashlariga katta ta'sir ko'rsatdi.

Ta'lim texnologiyasi muammolarini tadqiq etuvchi tashkilotlar hamda ilmiy jurnallar.

(2- chizma)

M amlakat- lar	Tashkilot nomi	Tashkil topgan yil	Jurnal nomi	Na shr etilgan yili
A QSh	Ta'lim kommunikasiyasi hamda assosiyasi	1971	"Ta'lim texnologiyasi"	196 1
An gliya	Pedagogik ta'lim	1967	"Ta'lim texnologiyasi va dasturli ta'lim"	196 4
Ya poniya	4 nomdagi ilmiy jurnallar	1965 1970	"Ta'lim texnologiyasi"	196 5
Ita liya			"Ta'lim texnologiyasi"	197 1

Tekshirish uchun savollar:

1. Ta'lim texnologiyasining rivojlanish bosqichlari.
2. Pedagogik texnologiyalarning rivojlanish bosqichlari va o'ziga xos xususiyatlari.
3. Pedagogik texnologiya mezonlari, aspektlari va qo'llanilish darajalari.
4. Pedagogik texnologiyalarning klassifikatsiyasi.

III.2. Pedagogik texnologiyalarning rivojlanish bosqichlari va o'ziga xos xususiyatlari.

Reja:

1. Pedagogik texnologiyalarning rivojlanish.
2. Pedagog olimlar tomonidan pedagogik texnologiyaga berilgan ta'riflar.
3. Pedagogik texnologiya mezonlari, aspektlari va qo'llanilish darajalari.

Pedagogik texnologiyaning tuzilishi va mezonlari

Asosiy tushunchalar: Pedagogika, pedagogik texnologiya, ta'rif, maqsad, vazifa.

Pedagogik texnologiya tushunchasining shakllanishi va rivojlanishi tarixida turli qarashlar mavjud bo'lib: u texnik vositalar haqidagi ta'limot deb hamda o'qitish jarayonini loyiqalashtirilgan holda izchil va muntazam tashkil etish deb talqin qilingan. Ayrim mualliflar esa o'qitish texnologiyalariga fan va san'at oralig'idagi fan deb qaraydilar, boshqalari uni loyihalash bilan bog'laydilar.

Shunday qilib, ba'zi yondashuvlarda pedagogik texnologiyalar o'qitishning barcha vositalarini qamrab olgan qandaydir jihozlash sifatida ham belgilanadi. Unda texnologiya o'quv jarayonini texniklashtirishni taqozo qiladi.

Boshqa yondashuvda esa texnologiyaga ta'lim amaliyotini yangi yoki zamonaviylashtirilgan bilimlar bilan ta'minlashning usuli sifatida qarashga imkoniyat beradi. Bunda texnologiyaga ta'limning ilmiy tamoyillari va amaliyotini tatbiq etish sifatida qaraladi.

Texnologiya tushunchasi 60-yillardagi Amerika va Sharqiy Yevropada ta'limni isloh qilinishi bilan bog'liq ravishda kirib keldi. B. Blum, J. Keroll, P. Ya. Galperin, V.I. Davidov, N.A. Menchinskaya, Z.I. Kalmikova, L.I. Zankov texnologiyalari mashxur. O'qitishni tashkil qilishning texnologik yondashuvlari V.P. Bepalko, N.F. Talizina, L.M. Fridman, Yu.N. Kulyutkina, G.S. Suxobskoy, T.V. Kudryavsev, A.M. Matyushkin, M.I. Maxmutov kabi aksariyat psixolog va didaktikachilarga taalluqlidir.

Texnologik yondashuvlar tahlili shuni ko'rsatadiki, aksariyat o'qitish texnologiyalari bo'sh texnologiyalanganligi bo'yicha qolib ketmoqda. Bir qator texnologiyalarda nazariy asoslar kuchaytirilgan, amaliy tomoni u qadar oydinlashtirilmagan.

T. Ballo texnologiyaning bir tomonini, ya'ni o'qitishda topshiriqli yondashuvni yoritadi. Boshqalarida yo kompyuter orqali dasturlashtirilgan o'qitish yoki o'qitishning muammoli tuzilmasi ajralib turadi.

L.V. Zankov, T.Ya. Galperin, V.I. Davidov tadqiqotlarida bosqichli o'qitishning yaxlit texnologiyalari haqida fikr yuritiladi.

1. Pedagogik texnologiyada hali ko'p aniqlanmagan masalalar bor. Bu muammoni tadqiq etish o'qitish texnologiyasining tushunchasi va metodologik mohiyatini aniqlash bilan bog'liq.

Pedagogik texnologiya o'ziga xos va potensial yaratiladigan pedagogik natijalarga erishish uchun pedagogik tizimning barcha tashkiliy tomonlariga aloqador nazariy va amaliy (ta'lim tizimi doirasida) tadqiqotlar sohasi sifatida belgilanadi.

Hozir kungacha "pedagogik texnologiya" tushunchasiga pedagog-psixolog, didaktik olimlar tomonidan bir qancha ta'riflar shakllantirilgan bo'lib, quyida ularning ba'zilarini keltirib o'tamiz.

Pedagog olimlar tomonidan pedagogik texnologiyaga berilgan ta'riflar:

Pedagog olimlar	PTga berilgan ta'riflar
V.P. Bespalko:	"PT - bu o'qituvchi mahoratiga bog'liq bo'lmagan holda pedagogik muvaffaqiyatni kafolatlay oladigan o'quvchi shaxsini shakllantirish jarayoni loyihasidir"
V.M. Monaxov:	"PT - avvaldan rejalashtirilgan natijalarga olib boruvchi va bajarilishi shart bo'lgan tartibli amallar tizimidir"
V.M.	"PT -o'quv jarayoniga texnologik yondashgan holda,

Klarin:	oldindan belgilab olingan maqsad ko'rsatkichlardan kelib chiqib, o'quv jarayonini loyihalashdir"
N.Sayida hmedov va M. Ochilovlar	"PT - bu o'qituvchi (tarbiyachi)ning o'qitish (tarbiya) vositalari yordamida o'quvchi (talaba)larga muayyan sharoitda ta'sir ko'rsatishi va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarini intensiv shakllan-tirish jarayonidir"
I.Y. Larner:	"PT - o'quvchilar xarakatlarida aks etgan o'qitish natijalari orqali ishonchli anglab olinadigan, aniqlanadigan maqsadni ifodalaydi"
B.L. Farberman:	"PT - ta'lim jarayoniga yangicha yondashuv bo'lib, pedagogikada ijtimoiy-muhandislik ongi ifodasidir U pedagogik jarayonni texnika imkoniyatlari va insonning texnikaviy tafakkuri asosida standart holga solib, uning optimal loyihasini tuzib chiqish bilan bog'liq ijtimoiy xodisadir"
YNESKO olimlari:	"PT - ta'lim shakllarini optimallashtirish maqsadida o'qitish va bilimlarni o'zlashtirish jarayonining inson salohiyati va texnik resurslarni qo'llash, ularning o'zaro ta'sirini aniqlashga imkon beradigan tizimli metodlar majmuasidir"

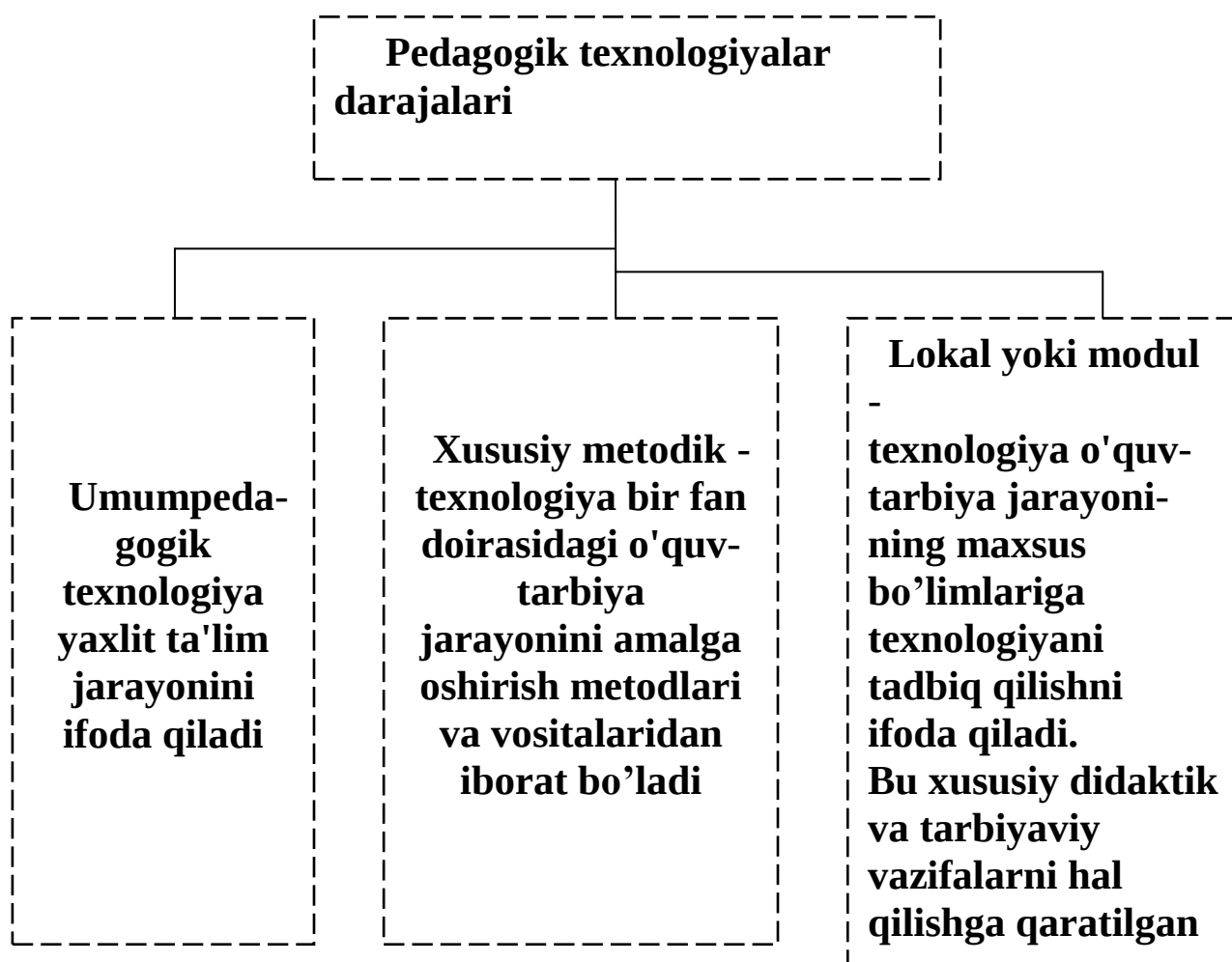
Bu ta'riflar tahlilidan pedagogik texnologiya natijani qo'lga kiritish uchun ta'lim doirasida zarur bo'lgan vositalar tizimini rejalashtirish va tatbiq etish degan xulosaga kelish mumkin.

Ta'lim texnologiyasi deganda ta'limning belgilangan maqsadi va talabaning bilim darajasiga ko'ra o'quv faoliyatini boshqarishning nazariy loyihasi va pedagogik tizimning amalda bo'lishini ta'minlovchi zarur vositalar tizimi tushuniladi.

Ta'lim texnologiyali muammolari, mualliflik maktablari va o'qituvchi-novatorlarning ulkan tajribalari doimiy ravishda umumlashtirishni va sistemalashtirishni talab etadi. Sistemani tashkil etuvchi poydevor asosi sifatida pedagogika uchun yangi bo'lgan tushunchadan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi - pedagogik jarayonlarni taxlil qilish va loyihalashtirishga yangicha "texnologik" yondoshish va "texnologiya". Pedagogik texnologiya tushunchasi pedagogik leksikaga mustahkam kirib keldi. Ammo uni tushunish va ishlatishda turlicha o'qishlar katta farqi bor. Bugungi kunga kelib pedagogik texnologiya tushunchasini 300 dan ortiq ifodalanishi mavjud. Pedagogik texnologiya mezonlari, aspektlari va qo'llanilish darajalari.

"Pedagogik texnologiya" lar uchta aspektlar bilan taqdim etiladi:

(3-chizma)



Mazkur darajalarga to'liq izoh beriladigan bo'lsa, umumpedagogik (umumdidaktik) daraja:

umumpedagogik (umumdidaktik, umumtarbiyaviy) texnologiya ta'limning ma'lum bosqichida ushbu region, o'quv yurtida yaxlit ta'lim jarayonini ifoda etadi. Bu yerda pedagogik texnologiya pedagogik tizimga o'xshashdir: unga o'qitishning maqsadlari, mazmuni, vosita va metodlari to'plami, faoliyat ob'ekti va sub'ekti algoritmi kiradi.

Xususiy metodik (fan) darajasi: xususiy metodik pedagogik texnologiya "xususiy metodik" ko'rinishida qo'llaniladi, ya'ni bir fan, sinf, o'qituvchi doirasida o'qitish va tarbiyalash ma'lum mazmunini amalga oshirish uchun metodlar va vositalar to'plami sifatida ishlatiladi.

Lokal (modulli) darajasi: lokal texnologiya o'quv-tarbiyaviy jarayonning alohida qismlari, xususiy didaktik va tarbiyaviy masalalarni hal etish texnologiyasidan iborat (alohida turdagi faoliyat, tushunchalar shakllantirish, alohida shaxsiy sifatlarni tarbiyalash, dars texnologiyasi, materiallarni takrorlash va tekshirish texnologiyasi, mustaqil ishlar texnologiyasi va boshqalar).

Pedagogik texnologiyaning tuzilishi va mezonlari.

Dastlabki ma'ruzalarda pedagogik texnologiya haqidagi tushunchalardan texnologiya o'quv jarayoni - o'qituvchi va o'quvchining faoliyati, uning tuzilishi, vositasi, metodlari va shakllari bilan yaqin bog'liqligini ta'kidlab o'tilgan edi.

Shu nuqtai-nazardan pedagogik texnologiya tuzilishiga quyidagilar kiradi:

1. Konseptual asosi.
2. O'qitishning mazmunli qismi:

"o'qitish maqsadlari - umumiy va xususiy, aniq;

"o'quv material mazmuni.

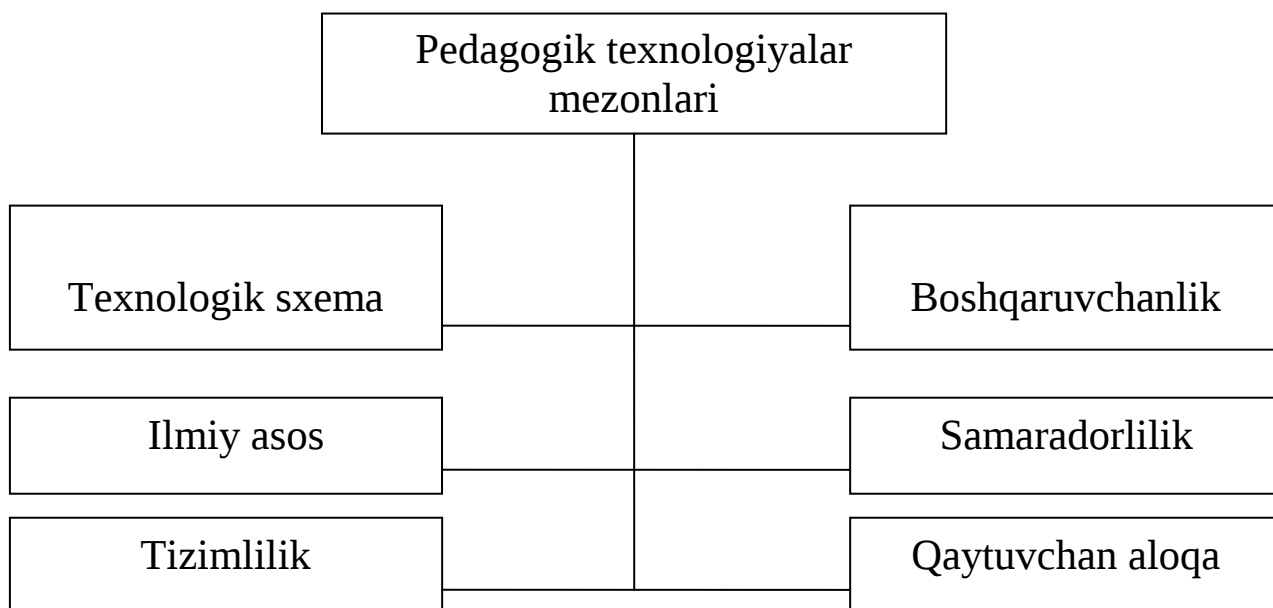
3. Prosessual qismi - texnologik jarayon:

"o'quv jarayonini tashkil etish;

"o'quvchilar o'quv faoliyati metodlari va shakllari;

"materiallarni o'zlashtirish jarayonini boshqarish bo'yicha o'qituvchining faoliyati;

"o'quv jarayoni diagnostikasi.har qanday pedagogik texnologiya ba'zi bir metodologik talablarga yoki texnologiklik mezonlariga javob bera olishi kerak. Pedagogik texnologiyalarning asosiy sifatlari quyidagilarda ifoda etiladi:



Konsetuallik. har bir pedagogik texnologiyaga ta'lim maqsadlariga erishish falsafiy, psixologik, didaktik va ijtimoiy-pedagogik asoslarini ichiga oluvchi ma'lum ilmiy konsepsiyaga tayanish xos bo'lishi kerak.

Tizimlilik. Pedagogik texnologiya sistemalilik belgilariga ega bo'lishi kerak: jarayonning mantiqi, uning hamma qismlari bog'liqligi, yaxlitligi.

Boshqariluvchanligi o'qitish jarayoni diagnostik maqsadni ko'zlash, rejalashtirish, lohalashtirish, bosqichma-bosqich diagnostika qilish, natijalarni tuzatish maqsadida vosita va metodlarni o'zlashtirish mumkinligini ko'zda tutadi.

Samaraliligi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar aniq sharoitlarda mavjud va natijalar bo'yicha samarali, harajatlar bo'yicha optimal bo'lishi, o'qitishning ma'lum standartiga erishishni kafolatlashi kerak (ya'ni, 70% foizdan ortiq o'quvchilar "yaxshi" bahoga va "a'lo" bahoga o'qishlari kerak, bu esa agarda sinfda 25 ta o'quvchi bo'lsa - shundan 19 tasi deganidir).

Qayta yangilanishi pedagogik texnologiyani boshqa bir turdagi ta'lim muassasalarida, boshqa sub'ektlar bilan qo'llanilishini (takrorlanishini, qayta tiklanishini) nazarda tutadi.

Tekshirish uchun savollar:

1. Pedagogik texnologiyalar asosiy darajalarini aytib bering.
2. Pedagogik texnologiya tuzilishiga nimalar kiradi.
3. Pedagogik texnologiyalarga talablar (texnologikligi mezonlarini) ifodalab bering.
4. Ta'limning falsafiy asosi va mazmunli konteksti o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik nimadan iborat.
5. Umumpedagogik texnologiyalardagi asosiy falsafiy konsepsiyalar bo'shva kuchli tomonlarini taxlil qiling.

IYBob Ta'lim jarayonida ta'lim oluvchi shaxsi

IY.1. Ta'limni tashkil etishning samaradorligi

Reja:

1. Ta'lim jarayoni va unga qo'yilayotgan zamonaviy talablar.
2. An'anaviy va noan'anaviy ta'lim turlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari.
3. Shaxs sifatleri tuzilishi.
4. Ta'lim jarayonda munosabatlarni boshqaruv uslublari.

Asosiy tushunchalar: ta'lim jarayoni, shaxs, shaxs sifatleri, temperament, psixik jarayonlari

xususiyatlari, tajriba va shaxsning yo'nalganlik sathi, boshqaruv uslublari, munosabat turlari.

Respublikamiz mustaqillikka erishgandan so'ng hamma sohalarda chuqur o'zgarishlar amalga oshirildi. Shu jumladan ta'lim tizimida ham. Bu o'zgarishlar butun ta'lim mazmunini qayta tashkil etishni, ta'lim muassasalari

faoliyatini, maqsad va vazifalarini hamda ularni boshqarishni o'zgartirishni talab etdi. Chunchi, ta'lim jarayoni o'qitish texnologiyasining yadrosini tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov o'zining "O'zbekiston yangilanish va taraqqiyot yo'li" kitobida "...yakuniy maqsad kuchli demokratik davlat va ochiq tashqi siyosatli fuqarolik jamiyati qurish bo'lishi kerak. Faqat ana shunday jamiyatgina O'zbekiston xalqining munosib hayotini, uning huquq va erkinligini kafolatlashi, milliy an'analar va madaniyatni tiklanishini, insonning shaxs sifatida ma'naviy-axloqiy rivojlanishini ta'minlashi mumkin Albatta, bu vazifalarni amaliy natijasini o'qituvchisiz, yangi milliy maktabsiz tasavvur etib bo'lmaydi".

Mustaqillik davrida ta'lim sohasida katta o'zgarishlar amalga oshirildi. 1997 yildagi O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisining 9-sessiyasidagi "Ta'lim to'g'risida"gi qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" ni qabul qilinishi fikrimizga aniq isbot bo'la oladi.

Bozor iqtisodiyoti davrida ta'lim olishga nisbatan extiyojlar kuchaydi. Ma'lumki, yaqin o'timishda o'quvchini ta'lim jarayonidagi ishtiroki nazariy bilimlari, amaliy ko'nikmalarni namoish etuvchi ob'ekt sifatidagi roli bilan kifoyalangan edi. Hozir esa sub'ekt sifatida o'qituvchi uzatgan axborotlarni qayta ishlab yo'llanma, ko'rsatmalarga, tavsiyalarga tayanib o'quv manbalari bilan mustaqil ravishda nazariy bilimlarni o'zlashtiradi. O'qituvchi esa bu jarayonni tashkilotchisidir.

Mamnuniyat bilan aytish mumkinki, hozirgi kunda O'zbekistonda jahon ta'lim hamjamiyatiga kirishga yo'naltirilgan ta'limning yangi tizimini tashkil qilish borasida sayi harakatlar olib borilmoqda.

Bu jarayonda o'quv-tarbiyaviy ishlarni pedagogik nazariyasi va amaliyotida muhim o'zgarishlar amalga oshirilmoqda.

Ta'lim paradigmasi - ta'limning konseptual modeli - o'zgarishi sodir bo'lmoqda: boshqacha yondoshish, boshqacha huquq, boshqa natijalar, boshqacha munosabatlar, boshqacha pedagogik mentaliteti taklif etilmoqda.

Bu jarayon quyidagi o'zgarishlar bilan ifoda etiladi:

1) ta'limning mazmuni yangi prosessual mahoratlar, axborotlardan foydalanish qobiliyatining rivojlanishi, fan muammolarini ijodiy hal qilish va ta'lim dasturlarini individuallashtirishga ? aratilgan amaliyot bilan boyitilmoqda;

2) an'anaviy axborot usullari – og'zaki va yozma nutq, teledasturlar va radio aloqalari o'qitishni kompyuterli tashkil etish, global internet tarmog'idan foydalanishga o'z o'rnini bo'shatmoqda;

3) pedagogik jarayonning eng muhim tashkiliy qismi o'qituvchi va ta'lim oluvchining shaxsga yo'naltirilgan o'zaro munosabatlari bo'lib bormoqda.

4) shaxsni axloqiy tarbiyalashga, insonning ma'naviy qiyofasini shakllantirishga alohida ahamiyat berilmoqda;

5) ta'lim omillarini yanada birlashtirish ko'zda tutilmoqda: maktab, oila, mikro va makro sosiumlarni o'zaro bog'liqligi va hamkorligi ta'minlanmoqda.

6) ijtimoiy ong darajasiga mos pedagogik texnologiyalar yaratishda fanning roli ortmoqda;

7) ta'lim texnologiyalarini takomillashtirish psixologik-pedagogik nuqtai nazardan quyidagilardan iborat:

a) eslab qolish vazifasi sifatida o'qitishdan o'zlashtirganlaridan foydalanishga imkon beruvchi aqliy rivojlantirish jarayoni sifatidagi o'qitishga o'tish;

b) bilimlar assosiativ, statistik modelidan dinamik tuzilgan aqliy harakatlar tizimiga o'tish;

v) o'rta o'quvchiga mo'ljallangan va tabaqalashtirilgandan o'qitishni individuallashtirilgan dasturlariga o'tish;

g) o'qitishning tashqi sabablaridan ichki ma'naviy-irodaviy boshqaruviga o'tish.

Hozirgi sharoitlarda o'qituvchi, rahbar zamonaviy innovasion texnologiyalar, qoyalar, yo'nalishlarni bilishi talab etiladi va eng asosiysi ilgari ma'lum bo'lganlarni qayta kashf etishga bekorchi vaqt sarflamasligi maqsadga muvofiq sanaladi. Bugungi kunda ta'lim texnologiyalari keng turlarini o'rganmay turib pedagogik bilimli mutaxassis bo'lish mumkin emas.

Ushbu maqsadni amalga oshirishda ta'lim jarayonini zamon talablari asosida takomillashtirish yo'llari ustida qayg'urish zarur.

Bugungi kunda ta'lim jarayoniga qo'yilayotgan zamonaviy talablar quyidagilardan iborat:

1. Ta'limning maqsadi va vazifalarining aniqligi hamda pedagogik jihatdan to'g'riligi.
2. Ta'limning-didaktik va tarbiyaviy, shaxsni qiziqtiruvchi, rivojlantiruvchanlik maqsadini birligi va uzviyligi.
3. Ta'lim oluvchilarning ijodiy va mustaqil ishlarini samarali tashkil etish.
4. Ma'ruza, seminar va amaliy mashg'ulotlarda zamonaviy ta'lim texnologiyasi elementlaridan foydalanish.
5. Ta'lim oluvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, o'zaro hamjihatlikka asoslangan qulay ijtimoiy-psixologik muhit yaratish.
6. O'qituvchi rahbarlik roli bilan ta'lim oluvchilar faol bilish faoliyatini birga olib borish.
7. Ta'lim jarayonida ta'lim oluvchilarni o'qitish va tarbiyalash uchun qulay shart-sharait yaratish.
8. Pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish.
9. Hamkorlik pedagogikasiga amal qilish.
10. Ta'lim jarayonini demokratlashtirish va ta'lim oluvchiga tanlash huquqini berish.

Bugungi ta'lim jarayoni pedagog shaxsiga bo'lgan insonparvarlashtirilgan munosabat bolalarni sevish, ularni taqdiri uchun qayg'urish, bolalarga ishonchni yuqoriligi, o'zaro hamkorlikni vjudga kelishi, muloqot mahoratini yuqori darajada bo'lishi, ta'lim oluvchilarni to'g'ridan - to'g'ri majburlashdan voz kechish va aksincha ijobiy rahbatlantirishning ustunligi tufayli ko'zlangan maqsadga erishish, ta'lim oluvchi faoliyatida uchraydigan kamchiliklarga chidamli bo'lish, ularni bartaraf etishning samarali usullarini qo'llashda namoyon bo'lsa, ta'lim jarayonini demokratlashtirish esa o'qituvchi va ta'lim oluvchilar huquqlarini tenglashtirish, ta'lim jarayonida ta'lim oluvchilarga tanlash huquqini berilishi, o'z fikri, nuqtay

nazarini erkin bayon etishni taqazo etadi. Bu fikrga oydinlik kiritish maqsadida shaxs masalasiga to'xtalish maqsadga muvofiqdir.

Pedagogik faoliyat jarayonida noan'anaviy ta'lim usullaridan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari.

Pedagogik faoliyat yosh avlodni hayotga va mehnatga o'rgatishga yo'naltirilgan bo'lib u o'qituvchi asabiy jarayonlarining kuchiga, va mazmindorligi va xarakatchanligiga nisbatan muayyan talablar qo'yadi:

Chunki o'qituvchi qo'yidagi talablarni o'zida mujassam etishi muhim sanaladi. Bularga, o'qituvchi yuqori darajali ishlash qobiliyatiga ega bo'lishi; kuchli asab buzalar hatti-xarakatiga bardosh bera olishi va o'z diqqat e'tiborini biror bir narsaga qarata bilishi; hamisha faol, tetik bo'lishi, butun ish vaqti mobaynida va umuman emosional jihatdan yuksak kayfiyatda bo'lishi; tezda asabni qo'zg'atadigan vaziyatlarda o'zini tuta bilishi, sabr-chidamli, faoliyatning o'zgaruvchan sharoitlarida og'ir va osoyishta bo'lishi; fikrni aniq ifodalashi, hissiyotlarini maromida izxor etishi bilan ajralib turishi; ishlarni bajarishning yuksak sur'atlarini egallab olishi, faoliyatning bir turidan ikkinchi turiga tezlik bilan o'ta bilishi, mashg'ulotlarni o'tkazishga qo'qqisidan va zarur bo'lib qolgan taqdirda oldindan tayyorgarliksiz kirishish qobiliyatiga ega bo'lishi; Yangi sharoitga tezlik bilan ko'nikishi; boshqalar bilan muomala qila bilishi kerak. Ta'lim muassasalari oldtiga jamiyat tomonidan kuyilgan ijtimoiy buyurtma ta'lim jarayonining ta'lim- tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maksadini, ta'lim mazmunini tashkil etadi. O'qituvchi uz faoliyati orqali mazkur maksadlarni amalga oshirish uchun ukuvchilarning ukuv faoliyatini boshkaradi, ya'ni ta'lim mazmunining ma'lum qismi ular tomonidan uzlashtirishiga erishadi. Ta'lim oluvchilar faoliyati ularda o'quv motivlarining shakllanganligi darajasiga bog'lik. Ta'lim oluvchilar uz navbatida o'qituvchi tomonidan berilgan yoki mustakil, ijodiy izlanish orkali ukuv materialini uzlashtiradilar.

O'qituvchi ta'lim oluvchilar tomonidan ta'lim mazmunining o'zlashtirilishi jarayonini boshqaradi.

Ta'lim oluvchilar bunga javoban uzlarining faoliyatlari xaqida o'qituvchiga axborot beradi. Shu tariqa ta'lim jarayoni yaxlit tizimni tashkil etadi.

Ta'lim mazmuni hozirgi zamon maktablari oldidagi buyurtmalarni hisobga olgan holda o'quv qo'llanmalarda qayd etilganidek bilim, kunikma va malakalarni uzlashtirishdangina iborat bo'lib kolmasdan balki, bilimlar, faoliyat usullari, ijodiy faoliyat tajribalaridan iboratligi avval qayd etilgan edi. Mazkur jihatlar orqali ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlash, ongli faoliyat yuritishga, har qanaqa muammolarni tushunishlari va mustakil xal etishga qiziqish uyg'otadi. Ta'lim oluvchilarda qiziqish o'z-uzidan paydo bulmaydi. Qiziqishni paydo bulishi uchun o'qituvchi ta'lim oluvchilar extiyojlarini xisobga olish zarur. Har qanday extiyojning kondirilishi o'quvchilarning faoliyati orqali amalga oshadi.

Ilg'or o'qituvchilarning ish tajribasini o'rganish shuni kursatadiki, ta'lim mazmunini o'quvchilar tulik uzlashtirishlari uchun ularda barkaror va kuchli o'quv - bilish motivlari shakllangan bo'lishi lozim. Ukuvchilarda barkaror va kuchli ukuv - bilish motivlari shakllangan bulishi lozim. Ta'lim jarayonida xar doim bir kolipda stereotip tarzda tashkil etilganda ukuvchilarning bilim va taxsil olishga bulgan extiyojlari kondirilmaydi. Shu sababli ukituvchi uz ish faoliyatida ta'lim oluvchilarning extiyoji, qizikishi, o'quv - bilish motivlarini rivojlantirshga zamin tayyorlaydigan ta'lim vositalari, metodlari va shakllaridan o'z o'rnida va samarali foydalanishga imkon beradigan pedagogik bilim, o'quv va malakalarni egallagan bo'lish lozim.

Demak, o'qituvchining professional vazifalari doirasi va harakat maydoni naqadar kengligi o'qituvchi faoliyati va ta'lim to'g'risidagi xujjatlarda mazkur vazifalarni bilimdonlik bilan va ijobiy tarzda bajarishi uchun o'z ustida mustaqil ishlashi va vaqti-vaqti bilan qayta tayyorlanishi hamda malakasini oshirishi ta'kidlangan. Bu esa o'qituvchilarni zamon talablariga mos kasbiy tayyorgarlikka ega bo'lishga, dars jarayonini muvoffaqiyatli tashkillashtirib ta'limning noan'anaviy usullaridan keng foydalanib darslarni olib borishga imkon beradi. Noan'anaviy ta'lim usullari o'quvchilarni faqat bilim, ko'nikma, malakalar bilan qurollantirishni ko'zda tutmasdan, balki darsda vujudga keltiriladigan muammoli

vaziyatlarni o'quvchilar avval o'zlashtirgan bilim, ko'nikma, malakalarni yangi va kutilmagan vaziyatlarda, ijodiy qo'llashlari orqali ijodkorlik, mustaqil fikr yuritish faoliyat yuritish orqali o'zaro munosabatlarni tarkib toptirishga qaratilgan, o'quvchilarning mustaqilligi, o'quv-bilish motivlari, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga, mustakil bilim olish va ma'lumot olishga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga, bilimlarni egallash yulini o'zlashtirishga imkon beradigan murakkab jarayondir.

Ta'lim jarayonida noan'anaviy dars usullarini qo'llash. O'zbekiston Respublikasining umumiy o'rta ta'lim konsepsiyasida hozirgi zamon maktablarida ta'lim jarayonini tashkil etishda ma'ruza, seminar, muammoli dars, konsultasiya va sinov darslari bilan bir qatorda, "...munozaralar, didaktik uyinlar, maxsus ijodiy topshiriqlar, har xil yoshdagi jamoada yalpi va bir guruhga doir topshiriqlarni bir-biriga qo'shib olib borish va shunga o'xshashlarning hammasi pedagogik jarayondan munosib o'rin olishi kerak"ligi ta'kidlangan. Ayniqsa, hozirgi kunda dars jarayonini jonli tarzda o'tkazish, undagi Yangi mazmunni o'quvchilarga to'laroq yetkazish uchun o'qitishning noan'anaviy ta'lim usullaridan foydalanish zamonaviy texnologiyaning dolzarb talabi bo'lib qoldi.

O'qitishning noan'anaviy usullaridan foydalanishning asosiy maqsadi o'quvchilarni mustaqil fikrlashga chorlash, fanlar orasidagi o'zaro integrasiyani ta'minlash, o'quvchi faoliyatini to'g'ri yo'lga solish, vaqtdan unumli foydalanish, o'quvchilarda faollik, tashabbuskorlik xususiyatini, mukstaqil fikrlashga mayl va raqbatni uyg'otish kabi maqsadlarni amalga oshirishga yo'naltirilgan. Demak, o'quvchilarda, tashabbuskorlik, mustaqil fikrlash, bilimlarni chuqur saviyada o'zlashtirish, ularda kuzatuvchanlik va hissiylikni, tafakkur va ravon nutqni xotira va ijodkorlik tasavvurlari asosida tarbiyalashga imkon beruvchi tamoil - bu oliy ta'limdagi faollik hisoblanadi. Asosan faollik oliy ta'lim muassasalari talabalariga ta'lim berishda o'qituvchining o'zida mujassam bo'lishi kerak bo'lgan harakatdir. Shundagina o'qituvchi o'quvchilar orasida faollikni ta'minlay oladi.

Demak, o'qituvchining dars jarayonini muvoffaqiyatli tugatishi osonlikcha qo'lga kiritiladigan natija emas buning uchun yuqorida ta'kidlangan ta'limning

noan'anaviy shakllari ta'lim jarayoni uchun asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Noan'anaviy ta'lim usullari ham dars jarayoniga o'z-uzidan kirib kelmaydi. Bu o'qituvchining pedagogik mahoratiga va kasbiy faoliyatni egallaganlik darajasi va uning motivatsiyasiga bevosita bog'likdir. Pedagog qancha ijodkor bo'lsa, o'z ustida ko'p mehnat qilsa va tinimsiz izlansa, shuningdek ta'limning noan'anaviy usullari haqida kengroq manba topilganda dars jarayoni shuncha qiziqarli va samarali natijani qo'lga kiritish imkonini beradi.

Hozirgi zamon maktablarida pedagogik jarayonni tashkil qilish ta'lim tarbiyaning usul, vosita va shakllarini tanlash faqat bilim, ko'nikma, malakalarga yo'naltirishdan tashqari ularni bilish jarayoni, xisbiy kechsinmalarini o'zlashtirishga alohida e'tibor berish zarur. Keyingi yillarda o'zbek olimlari tomonidan ta'lim jarayonini takomillashtirish borasida muhim tadqiqotlar olib borilmoqda. Masalan: I.A.Allayorovning ilmiy tadqiqotlari faol ta'limning konsepsiyasini yaratishga bag'ishlangan bo'lib, unda o'rta maxsus va oliy o'quv yurtlarida faol ta'limning tutgan o'rni, o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishda mustakil ishlarning ahamiyati xamda ta'lim jarayoniga ishbilarmonlar uyini kullash masalalari uz ifodasini topgan. Mazkur tadqiqotning kimmatli tomoni shundaki, unda ta'lim jarayoniga ishbilarmonlar uyini kullashga bo'lgan didaktik talablar tarbiyalovchi ta'lim, ilmiylik, tushunarliklik, nazariyaning amaliyot bilan bog'likligi prinsiplarining muvofiqlik, ishbilarmonlar uyiniga tayyorgarlik utkazish bosqichlarini ishlab chikkanligidir. Ukituvchi jarayonini tashkil etish shakllaridan biri dars, o'zining didaktik maksadi, vazifasiga kura murakkab pedagogik ob'ekt sanaladi. Dars uzining didaktik maksadi, mazmuni vositalari, metodlari bilan bog'lik xolda izchillikka, ilmiylikka, mantiyiy tuzilishga ega bulish va mazkur tuzilish ta'lim jarayonining konuniyatlariga mos bulishi lozim. Dars tuzilishini aniqlash uchun o'quv materiallaridagi ta'lim mazmunini uning mazmundagi tarkibiy kismlar, mazkur tarkibiy kismlarni ukituvchilar tomonidan o'zlashtirish uchuli ya'ni ta'lim jarayonining borishini xisobga olish zarur. Bu konunga kura tabiatdagi xamma narsa xodisa va jarayonlarda ichki ziddiyatlar uzaro alokadorlik bir-

birini inkor etish xolatida bo'lgan karama - karshi tomonlar mavjud. Karama - karshiliklar birligi va kurashi tarakkiyotga ichdan turtki beradi, ziddiyatlarning usib ma'lum boskichda ziddiyatlarga barxam berishga yangi, ziddiyatlarning paydo bulishiga olib keladi. . Didaktikada karama-karshiliklar birligi va kurashi konuni ta'lim jarayonining xarakatlantiruvchi kuchi sifatida muxim rol uynaydi. O'quvchilar ta'lim jarayonida faktlar, ma'lumotlar , bilim kunikma va malakalarni egallab borishida, ularda kuzatuvchanlik va xissiylikni, tafakkur va ravon nutkni, xotira va ijodkorlik tasavvurlarni chukur saviyada uzlashtirishni tarkib toptirishda yuzaga keladi. Umuman noan'anaviy usullarni dars jarayoniga tadbik etish murakkab jarayon bulib bir kator tusiklarga duch kelishi tabiiy. Birinchidan; ma'lumki uzok yillik mustabid tuzum davrida bir kolipgp tushib, fakat ma'lum doiradagi buyruklar asosida ish yuritilar edi. Ana shu tizimdagi oddiygina bir dars jarayonini oladigan bulsak, dars jaryonidagi asosiy kuch boshkaruvchanlik xisoblanadi. Ya'ni buyruk beruvchi shaxs o'qituvchi, buyruqni bajaruvchi a'lim oluvchidir. Agar ta'lim oluvchi o'qituvchining buyrug'ini bajarmasa, u ta'lim oluvchi "darsni o'zlashtirmagan, intizomsiz o'quvchi" bo'lar edi. Yaxshi o'quvchi o'qituvchini topshirigini bajargan o'quvchi edi. Uning tashabbuskorligi, ijodiy fikri inobatga olinmas edi. Ana shunday buyruqbozlik muxitida ta'lim olgan ukuvchilarda kat'iyatsizlik, uziga ishonchsizlik, uzining fikriga ega bulmagan shaxs sifatidagiong darajasi shakllanmagan. Natijada ukuvchilarda uzganing karamlik xissi kuchaygan. Ammo, yukoridagi ta'kidlangan illatlardan xanuzgacha kutilganimiz yuk. Noan'anaviy ta'lim usullari shaxsni ongli fikrlashga va mustakil faoliyat yuritishga urgatadi.

Ikkinchidan, kadrlar masalasi xozirgi kunda eng muxim masala sanaladi. Shuning uchun xozirgi kunda kadrlar masalasiga talab kuchayib bormokda. Barkamol avlod orzusi kitobida "Ukituvchi bolalarimizga zamonaviy bilim bersin, deb talab kilamiz. Ammo zamonaviy bilim berish uchun avvalo murabbiyning uzi ana shunday bilimga ega bulishi kerak". Xaqiqatdan xozirgi kunda o'qituvchilardan izlanuvchanlik, ukvchilar bilan ishlashda buyrukbozlik emas, balki ularning dunyokarashini keng tarzda shakllantira oladigan chukur

bilim talab kilinadi.kuvchilarda erkin izlanish kobiliyatini uygotishni talab kiladi. Bu esa ukituvchidan maxoratni va uziga xos metodik tayyorgarlikni talab etadi. Masalan ta'lim metodlariga tuxtaladigan bulsak, bu xam uziga xos jarayon bulib, yangicha yondashuv,yangicha mazmun kasb etadi.Xozirgi davrda bir xil kolipdagi ta'lim metodlari talabga javob bermayapti.Bu urinda xam ta'lim tajribasiga murojaat kilishimiz maksadga muvofik. Masalan utmishda madrasalarda mashgulotlar davomida muammolar kuyish va ularni munozaralar asosida xal etish, tajriba-sinov, kuzatish, sharxlab ukrganish, mustakil mutolaa, bilimlarni uzok esda saklab kolish uchun ifodali, kiroat bilan o'qish, yod olish, chiston-jumboklarni yechish,xusnixat muvashshaxlar yozish kabi metod va usullar qo'llanilgan.Yirik madrasalarda utadigan mashgulotlarga nufuzli olimu ulamolar taklif etilgan.Ular ma'lum muammolarni talabalar bilan birgalikda ilmiy munozaralar, savol-javoblar,suxbatlar asosida xal etganlar.

Demak, ana shunday ta'lim usullaridan dars jarayonlarida kullash ijobiy natijalarni olib kelishiga shak-shubxa yo'q.

Pedagogik faoliyatn jarayonida noananaviy ta'lim usullaridan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlariigi.

Mustaqillik sharoitida talaba yoshlarga zamon talablariga mos tarzda bilim berish va ta'limning noan'anaviy usullaridan dars jarayonida kengroq qo'llashga ehtiyoj ortib bormorqda. Chunki noan'anaviy ta'lim usullari hozirgi yangi zamonaviy ta'lim usullaridan tortib pedagogik texnologiya usullari, ta'limning samarali metod va vositalaridan foydalanish orqali o'quvchilarga bilim berishga keng imkon beradi. Hozirgi kunda o'kitish jarayonining asosiy vazifasi talim mazmunini yangilashning uzluksiz tizimini ruyyobga chikarishdan iborat. Bundagi asosiy maqsad har jihatdan rivojlangan barkamol shaxsni tarbiyalashdir.

Fikrlaydigan insonni, yangicha iktisodiy sharoitda, aniqrog'i bozor iqtisodi sharoitida har qanday o'zgarishlarga tayyor tura oladigan inson kilib tarbiyalash unga yangi-yangi texnologik axborotlarni qabul qilishga tayyorlash uzluksiz talimning asosiy vazifalaridan hisoblanadi. Bu vazifani amalga oshirish uchun

talim mazmunini yangilashning o'zi kifoya qilmaydi, balki ilg'or tajribalarni o'rganib, noan'anaviy ta'lim usullarini egallash zarur bo'ladi. Noan'anaviy ta'lim usullari o'ziga ko'p masalalarni qamrab oladi: jumladan nazariy va amaliy bilimlarni ananaviy vositalari ko'rsatib bo'lmaydigan ko'pgina jarayonlarning dinamik modellarini kompyuter yordamida animasiya qilib multemediya maxsulotlari tayyorlash va ulardan foydalanib kompyuter darslarini o'tkazish, va shu dasturga kiritilgan talim mavzusiga oid test savollari yordamida talabalarni o'zlashtirish darajalarini aniqlash, dars jarayonida talabalarni faollashtiruvchi xorijiy davlatlar. Amerika, Angliya, Fransiya, Yaponiya, Finlyandiya olimlari tomonidan ishlab chiqilgan va sinovdan o'tkazilgan noan'anaviy talim shakllari yani innavasion texnologiyadan foydalanish, shuningdek mavzuga oid Respublika pedagog olimlarining pedagogik qarashlari va ilg'or g'oyalaridan foydalanish imkonini beradi. Kompyuter darsi sistemasini yaratish va o'quv jarayoniga joriy qilish noan'anaviy ta'lim usullaridan hisoblanadi. Bu usulning dolzarbligi, katta etibor va imkoniyatga ega ekanligi bilan asoslanadi. Kompyuterga yozilgan dars dasturining afzallik tomoni shundan iboratki, mavzu yuzasidagi murakkab jarayonlarni haqiqatga yaqin dinamik modeli bilan yaqqol tanishadi. Boshqa xech qanday o'qitish usulida talaba bunday imkoniyatga ega bo'lmaydi.

O'quv jarayonining axborotli hamda texnik vositalar yordamida uyushtirilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa noan'anaviy ta'lim shakllarining asosiy tamoyillari va ularni mohiyatini bilish ta'lim samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Noan'anaviy ta'limning yaxlitlik tamoyili o'zida ikki jihatni aks ettiradi.

-Birinchisi; -ta'lim - tarbiya bilan shaxs kamolotini mushtarakligi,

ikkinchisi; -noan'anaviy ta'lim usullarining muayyan tizimga ega ekanligidan kelib chiqib ta'lim berishni nazarda tutadi. Talim sohasida ilmiy izlanishlar olib borish, tahlil qilish, talim samaradorligini taminlashda o'qitishning noan'anaviy shakllaridan foydalanish va ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida darslarni tashkil etish dolzarb muammolardan sanaladi.

Tekshirish uchun savollar:

1. Ta'lim jarayoni va unga qo'yilayotgan zamonaviy talablarga nima kiradi.
2. An'anaviy va noan'anaviy ta'lim turlarini tushuntiring.
3. Shaxs sifatleri deganda nimani tushunasiz.

IY.2. Shaxsning ta'lim jarayonida tutgan o'rni

Reja:

1. Shaxs - inson-individ.
2. Shaxs sifatlarini tuzilishi.
3. Shaxsni o'zini boshqarish mexanizmlari.

Asosiy tushunchalar : Shaxs, inson, individ, faoliyat, mehnat.

Pedagogika inson faoliyati sohasi sifatida ob'ektlar va jarayonlar ob'ektlarini o'z ichiga oladi. An'anaviy sub'ektli-ob'ektli pedagogikada (Ya.A. Komenskiy, I. Gerbart) bolaga ob'ekt roli ajratiladi, unga kattalar (o'qituvchi) tajribasini o'rgatadi. Bolani ?ayotga tayyorlash bu - sistemaning yakuniy maqsadidir.

Hozirgi zamon pedagogikasi bolaga o'quv faoliyatining sub'ekti sifatida o'zini amalga oshirishga o'zini anglashga intilayotgan shaxsga kabi murojaat etadi.

Ana shu nuqtai nazardan quyidagi savollarga javob olish kerak:

1. Muayyan shaxs sifatida bola qanday o'rin tutadi?
2. Qanday jihatlar uning sub'ektiv holatini belgilaydi?
3. Unda qaysi sifatlarni rivojlantirish zarur?

Shaxs oliy darajadagi mazmunni umumlashtirish sifatida. Akademik V.V. Davidov fanga "mazmunli umumlashtirish" terminini kiritadi, bu fikrlash amallari yo'li bilan inson ongida paydo qilinadigan obrazni bildiradi. Oliy darajali mazmunli umumlashtirish shaxs tushunchasi hisoblanadi.

Inson - individ jismoniy va psixologik mazmunlar to'plamlarini ifoda etadi. Inson psixikasi o'z navbatida ikki qismga ajratiladi: emosiya (his-hayajon)lar va ong. Inson ongi tufayli hayvonlardan farq qiladi, ong atrof-dunyoni inson miyasida aks ettiradi. Ong shaxs deb ataluvchining asosini tashkil etadi.

Ma'lum ijtimoiy va moddiy dunyoda mavjud bo'lib, atrofdagi odamlar va tabiat bilan o'zaro munosabatlarda bo'lib, ijtimoiy ishlab chiqarishda ishtirok etib, shu bilan birga inson ko'plab turli xil sifat va xislatlarga ega bo'ladi, boshqaruvchi sistema sifatida o'zini namoyon etadi.

Ana shu sistema shaxs demakdir. Shaxsning ob'ektiv namoyon bo'lishi atrof-dunyo bilan hamma o'zaro aloqalarida ifodalanadi. Ob'ektiv jihatdan esa u insonning mavjudligida dunyodagi va o'ziga o'xshashlar jamiyatida o'zining "Meni"ni anglashi sifatida namoyon bo'ladi.

Shaxs - bu umumlashtirilgan xilma xil sifatlar tizimida insonning psixik, ma'naviy mohiyatidir.

Inson xislatlarining ijtimoiy ahamiyatga ega sifatleri to'plami bu-dunyoga bo'lgan va dunyo bilan, o'ziga va o'z-o'zi bilan munosabatlar tizimi;

ijtimoiy vazifalar, axloqiy ko'rinishlar yig'indisini amalga oshiradigan faoliyat tizimi;

dunyoni va undagi o'zini anglashi ehtiyojlar tizimi;

qobiliyatlar, ijodiy imkoniyatlar yig'indisi;

tashqi sharoitga bo'lgan e'tiborlar yig'indisi.

Bularning hammasi umumlashtirilgan mazmun "shaxsni" tashkil etadi.

O'qituvchilar ta'lim jarayonini tashkillashtirishda shular bilan birga o'quvchiga xos sifatlarni hisobga olishi muhim ahamiyatga ega deb hisoblaymiz. Shu nuqtai nazardan shaxs sifatlari tuzilishiga to'xtalamiz.

Shaxs sifatlarini tuzilishi.

Umuman olganda, shaxs sifatlari irsiy-biologik va hayotida egallagan ijtimoiy-tashkil etuvchilaridan iborat bo'ladi. Ularning ijobatlari bo'yicha shaxs tuzilishida to'rtta daraja-sathga ajratiladi. Ular quyidagi shartli nomlarga ega:

Shaxsning shakllanishi masalalariga tug'ri yondashish uchun, uning tabiati, tuzilishi, xulq atvorini va unga sabab va vositalarini bilish zarur.

Shaxsning rivojlanishi jarayoni bir kancha omillar ta'sirida sodir buladi.

1.Irsiyat bilan bog'liq bo'lgan sifatlarni birlashtirgan temperament sathi. Bunga odamning nerv sistemasi bilan bog'liq bo'lgan individual xususiyatlari kiradi. Psixologiyada temperamentning 4 turi o'rganiladi ular: xollerik, melonxolik, sangvinik, flegmatik.

Xollerik juda hayratli, ishga juda extiros bilan berilish qobiliyatiga ega bo'lgan, tez va shiddatli, qizg'in emosional "portlash" va kayfiyatning o'zgarishiga moil, ildam harakatlar qiladigan xarakter egasidir.

Xollerik sinifdoshlari orasida o'zini jo'sh'inligi bilan ajralib turadi. O'qituvchining yumshoq hikoyasiga qiziqib ketib osongina qo'zg'alish holatiga kiradi va o'qituvchi hikoyasini turli xil xayajon bilan bo'lib turadi. O'qituvchining har qanday savoliga o'ylamasdan javob berishga tayyor va shuning uchun ko'pincha ponitar-sonitar javob beradi. Alamidan va g'azabi qo'zg'aganidan osongina jahli chiqadi va urishishga otlanadi. O'qituvchini tushuntirishlarini juda chuqur diqqat bilan, hech narsaga chalqimasdan eshitadi. Sinf va uy ishlarini ham juda diqqat bilan bajaradi.Tanaffus vaqtida joyida o'tirmaydi. Tez hatti gapiradi. Tez katta katta qilib yozadi, dasxati bir tekis emas. Yuzi juda ifodali. Ijtimoiy topshiriqlarni bajarishda va sport mashg'ulotlarida qat'iylik ko'rsatadi.

Uning qiziqishlari ancha doimiy va barqaror. Paydo bo'layotgan qiyinchiliklar oldida o'zini yo'qotib qo'ymaydi, aksincha ularni zo'r hafsala bilan bartaraf etadi.

Melonxolik ta'sirchan, chuqur kechinmali, gap ko'tara olmaydi, ammo atrofdagi voqealarga unchalik e'tibor bermaydigan, o'zini to'xtata oladigan xarakterlar qiladigan va sekin ovoz chiqaradigan xususiyatga ega bo'ladigan insonlar hisoblanadilar.

Melonxolik darslarda xotirjam, hamisha bitta xolatda o'tiradi, qo'lida biror narsani aylantirayotgan bo'ladi, kayfiyati juda ham arzimagan sababga ko'ra o'zgaradi. U o'ta ketgan darajada hissiyotli. O'qituvchi uni bir partadan ikkinchi partaga o'tkazganda u hafa bo'ladi, nima uchun ko'chirganlari sababini uzoq mulohaza qiladi va o'sha kuni barcha darslarda ko'ngli hash va g'amgin o'tiradi. Shu bilan birga uning xis tuyg'ulari ham sekin uyg'onadi. Tezda o'zini yo'qotib

qo'yadi. O'qituvchi unga eng kichik tanbiq berdi deguncha, bola uyalib ketadi, uning ovozi bo'g'iq va sekin bo'lib qoladi. Tuyg'ularini ifoda etishda juda ham vazmin. "Ikki" olsa ham yuzi biron darajada o'zgarmasdan joyiga borib o'tiradi, lekin uyda, ota-onalarining so'zi bo'yicha uzoq vaqt o'zini bosa olmaydi, ishga kirishadigan holatda emas. Darsda ishonchsizlik bilan xatto darsga astoydil tayyorlangan bo'lsa ham, tutilib - tutilib javob beradi. O'z qobiliyati va bilimlari xaqiqatdan o'rtacha darajadan bir necha yuqori bo'lgan holda ularni past baholaydi. Agar biron - bir o'qituvchi topshiriqini bajarishda qiyinchiliklarga duch kelsa u o'zini yo'qotib qo'yadi va ishni oxirigacha yetkazmaydi. harakatlari bo'shashgan, sust, sekin, biroz cho'zibroq gapiradi.

Sangviniklar psixik aktivlikka ega bo'lgan atrofda bo'layotgan o'zgarishlarga intiluvchan, muvafaqqiyatsizlik va ko'ngilsizliklarni nisbatan yengil o'tkazib yuboruvchi, jonli xarakatchan, ifodali mimikasi va xarakatlari bo'lgan xarakter egalaridir.

Sangvinik juda jonli, tinib tinchimas. Sinfda bir daqiqa ham jim o'tirmaydi, hamisha avti-angorini o'zgartiradi, qo'lida uni-buni aylantiradi, qo'shnisi bilan gaplashadi. Sakrab-sakrab tez yuradi, nutqning surati ham juda tez. Juda ta'sirchan va tez qiziqadi. Ko'rgan film, o'qigan kitobi to'g'risida qiziqish va ilhom bilan gapiradi. Darslarda ham bir fakt yoki yangi vazifaga qiziqish bilan yondoshadi. Shu bilan birga uning qiziqishlari juda ham turg'un va barqaror emas. Yangi ishga qizib kirishsa-da, unga nisbatan ixlosi darrov so'nadi. Uning yuzlari jonli, xarakatchan, ifodalidir.

Yuzlaridan kayfiyati, qandayligini, predmetga yoki kishiga nisbatan munosabatini osongina sezib olsa bo'ladi. qiziqarli darslarda zo'r ish qobiliyatiga ega ekanligini ko'rsatadi. "Qiziqarli bo'lmagan" darslarda esa u o'qituvchining deyarli eshitmaydi, qo'shnilari bilan gaplashadi, esnab o'tiradi. Uning xissiyotlari va kayfiyati juda ham o'zgaruvchandir. "Ikki" olsa yig'lab yuborishga ham tayyor, lekin o'zini zo'rba-zo'r to'xtatib turadi. Ammo yarim soat o'tmay yomon baho olganini unutib koridorda qizg'in va xushchaqchaq holda yelib yuguradi. Uning tinib tinchimasligi va jonsarakligiga qaramay osongina tartibga chaqirish mumkin.

Tajribali o'qituvchilar darslarida yaxshi o'tiradi va hech qachon sinf ishiga xalaqit bermaydi. Yangi vaziyatda va yangi talabga tez ko'nikadi. Sinf bilan til topishadi va sinf aktiviga aylana oladi.

Flegmatik yuragi keng, barqaror intilishlarga, kayfiyatlarga, doimiy va chuqur his tuyg'ularga ega, xarakatlari va nutqi bir hil maromda bo'lgan, ruhiy holati tashqi tomondan ifoda etiladigan xarakterli insonlardir. Flegmatik uni shoshmasligi va xotirjamligidan farqlash mumkin. U materialni qanchalik yaxshi bilishiga qaramay savollarga darhol jonli qilib javob bermaydi. Unga charchamaslik xos. qo'shimcha aqliy ish bajarishdan va qancha shug'ullanishga to'g'ri kelmasin uni charchaganini ko'rmaysiz. Mantiqan keng uzundan-uzoq fikrlarga intiladi, go'yo uzundan-uzoq gapning boshida boshlangan fikr qachon va qay tarzda tugushini bilgan holda so'zlarni bir maromda, tutilib qolishdan qo'rqmay bayon qiladi.

Tashqaridan qaraganda u to'lqinlanmaydi va sinfda nima yuz bersa ham darsda hech narsadan hayratlanmaydi. quyi sinflardan oq matematika va fizkultura bilan shug'ullanishni yaxshi ko'radi.

Ko'pchilik ishtirokchilardan farqli o'laroq biror bir qiziqish yoki hayajonlanish sezmagan holda sport musobaqalarida ishtirok etadi, U na behalovat va na xursand bo'lmaydi, Kayfiyati buzuk holda ko'rish ham mumkin emas.

O'qituvchi ta'lim jarayonini muvafaqqiyatli olib borishi uchun albatta, ta'lim oluvchi temperamentini hisobga olishi muhim ahamiyatga ega bo'lib, unga nisbatan to'g'ri yondoshuv o'qituvchi va ta'lim oluvchilarning o'zaro xamkorligini tashkil etish uchun xizmat qiladi.

2. Psixik jarayonlar xususiyatlari sathi. Bu sath sezgi, idrok, hayol, diqqat, xotira, tafakkur, xissiyot, iroda kabi individual xususiyatini o'z ichiga oladi.

Sezgi-bu moddiy olamdagi narsa va xodisalarning ayrim xususiyatlarini reseptorlarga bevosita ta'sir etgan taqdirdagini organizmda hosil bo'ladigan ichki xolatlardan tarkib topadi.

Xotira-shaxsni o'z tajribasini esda olib qolishi, esda saqlashi va keyinchalik uni yana esga tushirishi hisoblanadi. Hayol-fantaziya yordami bilan kutilayotgan natijani tasavvur qilish bo'lib, u qisqa va uzoq muddatli bo'ladi.

Diqqat-kishi faoliyatining barcha turlari, eng avvalo mehnati va o'quv faoliyati samaradorligining muhim va zarur shartidir. U ongning yo'naltirilganligi va bir narsaga qaratilganligidir.

3. Shaxs tajribasi sathi. Bu sath bilim, malaka, ko'nikma, odat kabi sifatlarni o'z ichiga oladi.

Bilimlar va ularning turlari. Bilim - amalda tekshirilgan atrof-dunyoni o'rganish natijalari, insonning miyasida uning aniq aks ettirilishidir. Bilim turlari quyidagilardan iborat.

Individual bilim (ong) - individning borliq bilan o'zaro munosabatlarida, yuzaga keladigan sezgi va aqliy obrazlari va ularning aloqalari to'plami, uning munosabatlar, mehnat, dunyoni o'rganish shaxsiy tajribasi;

Ijtimoiy bilimlar - til, fan, texnikada, odamlar avlodlari, taraqqiyot bilan yaratilgan moddiy va ma'naviy qadriyatlarda ifoda etilgan individual o'rganish jarayonlari natijalarini umumlashtirish, ob'ektlashtirish, birlashtirish mahsulotidir.

O'qitish - bu ijtimoiy BMKlarni shaxsga "aylantirishdir". Aks ettirish bo'yicha BMK larni quyidagilarini ko'rsatish mumkin:

ishora va til shakllarida yashiringan ishoraviy, verbal bilimlar, nazariy bilimlar.

Obrazli, obrazlarda tasavvur etilgan va xis etish organlari bilan qabul qilingan.

Moddiy, mehnat, san'at predmetlarida mavjud - faoliyatning moddiylashtirilgan natijalari.

Tadbiriy - odamlar kundalik faoliyatida, ularning malaka va ko'nikmalarida, texnologiyalarda, mehnat va ijodiy jarayonlaridan iborat bo'lgan.

Bilim sohasi va predmeti bo'yicha quyidagilar farqlanadi: gumanitar va aniq matematik fanlar, falsafa, jonli va jonsiz tabiat, jamiyat, texnika, san'at. Psixologik

darajasiga ko'ra esa quyidagilar farqlanadi: bilish - tanib olish - qayta esga olish - tushunish, qo'llash, avtomatik harakatlar - munosabat va bilim, ehtiyoj.

Umumlashtirish darajasiga ko'ra: faktlar - hodisalar, tushuncha -terminlar, bog'liqlik - qonuniyatlar, gipoteza - nazariyalar, metodologik bilimlar, baholash bilimlari.

Malaka - mavjud bilimlari asosida o'zgargan yoki yangi sharoitlarda shaxsning faoliyatni samarali bajarishga nisbatan qobiliyati hisoblanadi.

Malaka - bu bilimlar yordamida mavjud axborotlarni tushunib olish, maqsadga erishish rejasini tuzish, faoliyat jayonini boshqarish va nazorat qilish qobiliyatidir.

Oddiy malakalar yetarlicha mashq qilinganda avtomatlashtirilishi mumkin va ko'nikmalarga aylanadi.

Ko'nikmalar - bu biror-bir harakatlarni avtomatik ravishda, qismlarini nazorat qilmay turib bajarish qobiliyatidir. Shuning uchun ba'zan ko'nikma - bu avtomatlashtirilgan malaka deb aytadilar.

Ko'nikma va malakalar turli xil mantiqiy asoslar bo'yicha turlarga ajratiladi. Asosiy psixik jarayonlariga qarab harakatli (motorli), xissiy (sensorli) va aqliy (intellektual) turlariga ajratadilar. Intellektual malaka esa shaxsning boshqa sifatlari guruhiga - aqliy harakatlar usullariga kiradi. Hamma jonli organizmlar yashash, oziqlanish birinchi ehtiyojini, avlodni davom ettirish, xavfsizlik masalalarini hal etishga intiladilar.

Inson bu masalalarni hal etishda juda katta ishlarni bajargan, murakkab sivilizasiyani yaratgan fan, texnika, madaniyat, san'atning birlashuvidan iborat.

Insonni sivilizasiya hozirgi davr darajasiga olib kelgan psixologik individual jarayon - bu fikrlashdir. Fikrlash - insonning atrof-dunyodagi ob'ektlar va hodisalarni hamda ularning bog'liqliklarini o'rganish, hayotiy muhim vazifalarni hal etish, noma'lumni izlash, kelajakni ko'ra bilish jarayonidan iboratdir. Fikrlash - bu ongning ishlash jarayoni, miyaning olinayotgan axborotlarni qayta ishlab chiqishi va natija olishidir.

Fikrlashni amalga oshirish usullarini aqliy harakatlar usullari deb ataydilar. Ularni quyidagi tarzda turlarga ajratish mumkin:

1. Fikrlash asosiy vositalari xususiyatlari bo'yicha: predmetli-amaliy, ko'rgazmali-obrazli, abstrakt, intuitiv.

2. Jarayonning matiqiy tuzilishi bo'yicha: qiyoslash, analiz, abstraktlashtirish, umumlashtirish, sintez, turlarga ajratish, induksiya, deduksiya, inversiya, refleksiya, gipoteza, tajriba va boshqalar.

3. Natijalar shakli bo'yicha: yangi obrazni yaratish, tushunchani belgilash, mulohaza, xulosa, teorema, qonuniyat, qonun, nazariya.

4. Fikrlash mantiqiy turi bo'yicha: mulohazali - empirik (klassik-mantiqiy) va oqilona-nazariy (dialektik-mantiqiy).

"Aqliy harakatlar" terminidan tashqari pedagogik texnologiyalarda unga yaqin bo'lgan "o'quv ishlari usullari" terminidan ham foydalaniladi, u bilan umumta'lim malaka va ko'nikmalari ifodalanadi.

Ishlashning muhim umumta'lim usullari (umumta'lim malaka va ko'nikmalari) quyidagilar hisoblanadi:

1. O'quv faoliyatini rejalashtirish malaka va ko'nikmasi: o'quv vazifasini anglab yetish; maqsadni belgilash; ularga erishish rasional va qulay yo'llarini tanlash; faoliyat bosqichlarini ketma-ketligi va davomiyligini aniqlash; faoliyat modeli yoki algoritmini qurish: darsda va uyda mustaqil ishlashni rejalashtirish; kun tartibi, hafta, oylik ishlarni rejalashtirish.

2. O'z o'quv faoliyatini tashkil etish malakasi va ko'nikmasi. Sinfda ish joyini tashkil etish - o'quv vositalarining mavjudligi va holati, ularni to'g'ri joylashtirish, qulay gigienik sharoitlar yaratish; ish tartibini tashkil etish; mustaqil uy ishini tashkil etish; aqliy harakatlar tartibi va usullarini belgilash.

3. Axborotlarni qabul qilish, axborotlar turli manbalari bilan ishlash malaka va ko'nikmalari: o'qish, kitob bilan ishlash, konspekt tuzish; bibliografik izlash, spravochniklar lug'atlar bilan ishlash; nutqli tinglash, eshitganlarini yozib olish; axborotlarni diqqat bilan qabul qilish, diqqatini boshqarish, kuzatish, eslab qolish, kompyuter bilan ishlashni bilish.

4. Fikrlash faoliyati malakasi va ko'nikmasi: o'quv materiallarini tushunib olish, asosiysini ajratib olish; analiz va sintez; abstraktlashtirish va konkretlashtirish, induksiya - deduksiya, hikoya qilishni, javob, nutqni tuzish, asoslab berish; xulosalar - yakunlarni ifoda etish; insho yozish; muammo, masalani hal etish.

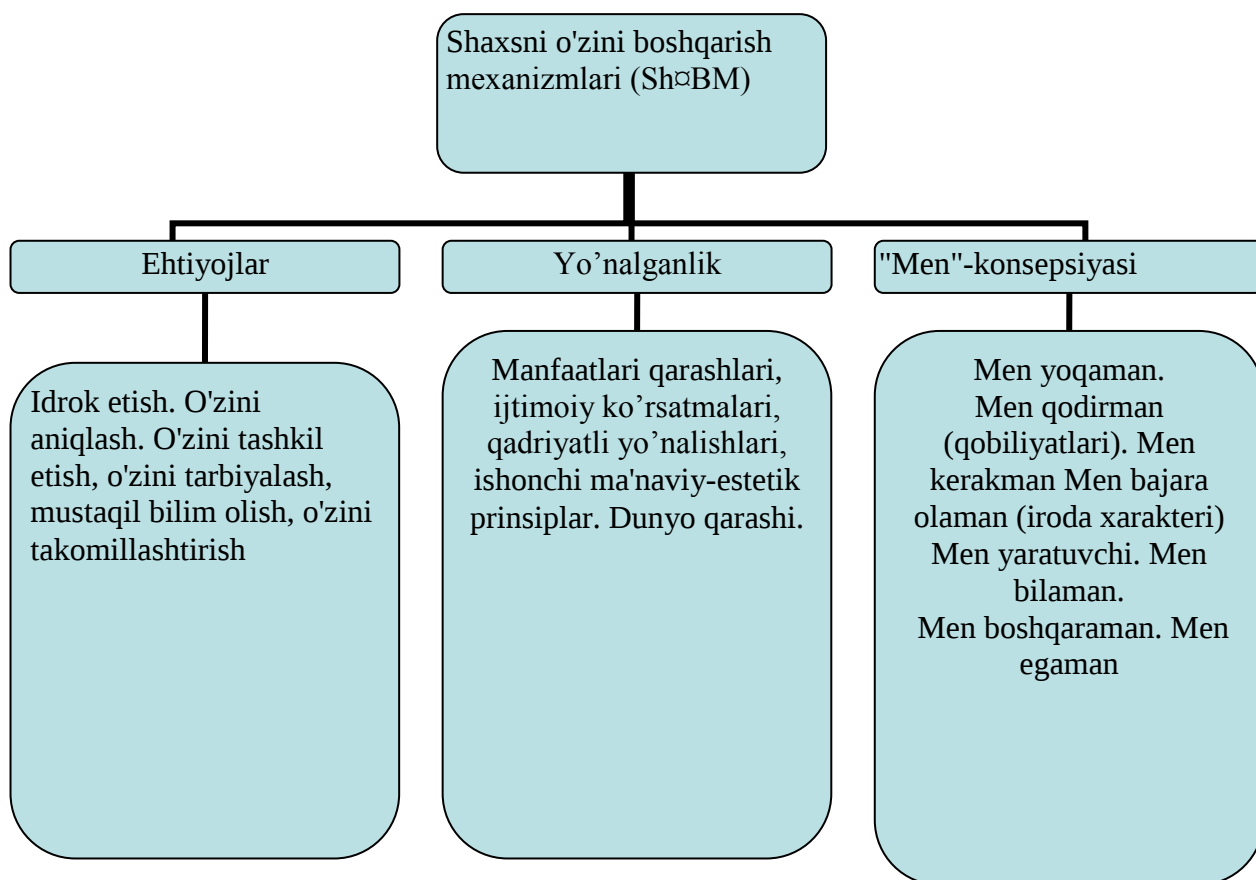
5. O'z harakatlari natijalarini baholash va tushunish malakasi va ko'nikmasi; o'quv faoliyatini o'zi nazorat qilishi va o'zaro nazorat qilish; bayon etilganni aniqligini, yechimning to'g'riligini baholash; hodisalar turli tomonlariga baho berish; iqtisodiy, ekologik, estetik, nazariy bilimlari, amaliy ko'nikmalari to'g'riligini va mustahkamlashini tekshirish malakasi, refleksiv analiz.

Shaxsning rivojlanish maktab bosqichida AQU darajasi ta'lim oluvchining "o'qimishlilik" deb ataluvchi ko'rsatkichini belgilaydi, ya'ni uning o'quv materiallarini o'zlashtirishga qobiliyatini, bilimlar individual sistemasini qo'llay olishini, nazariy va amaliy masalalarni yecha olish qobiliyatini belgilaydi.

4. Shaxsning yo'nalganlik sathi. Bunda shaxsning atrof-muhitga munosabati aks ettiriladi, mazmuni bo'yicha ijtimoiy sifatlarini birlashtiradi. Shaxsning xul'ini yo'naltiruvchi va boshqaruvchi psixologik asosiy uning qiziqishlari, qarashlari, ishonchi, ijtimoiy ko'rsatmalar, qadriyatlari, odob-axloq prinsiplari va dunyoqarashi hisoblanadi.

Shaxs faoliyatini yo'naltirib turadigan va mavjud vaziyatlarga nisbatan bog'liq bo'lmagan barqaror mativlar majmui kishi shaxsining yo'naltirilganligi deb ataladi. Bu kasbga nisbatan, o'qishga nisbatan bo'lishi mumkin. Yo'nalganlik (ehtiyojlar va "Men"-konsepsiyasi bilan birga) shaxsni o'zini boshqarish mexanizmining asosini tashkil etadi. Shaxsning ma'naviy-axloqiy va estetik qarashlari va xususiyatlari kerakli BMKlar to'plami bilan birgalikda estetik va ma'naviy sifatleri doirasini tashkil etadi. Aytib o'tilgan bir-biri bilan bog'liq qatlamlar sifatida, uning markazida biologik tashkil topgan sifatleri joylashib qobig'ini "yo'nalganlik"-insonning ijtimoiy mohiyati tashkil etadigan ko'rinishda tasavvur qilish mumkin. Biroq shaxs tuzilishida bir qator sifatlar hamma darajalarda ham bir xil namoyon bo'lmaydi. Bu sifatlar, aniqrog'i sifatlar guruhi:

ehtiyoji, xarakteri, qobiliyati va shaxsning "Men" konsepsiyasi darajalari bilan birga shaxsning ma'lum sifatlari hamma guruhlar bir-biri bilan uzviy bog'liq va murakkab yaxlit tizimni tashkil etib bir-birini o'rnini to'ldiradi.



Shaxsni o'zini boshqarish mexanizmlari. Inson o'z faoliyatiga nisbatan boshqaruvning ham ob'ekti hisoblanadi: yo'lida chuqurni ko'rib u qarorga keladi, o'ziga-o'zi buyruq beradi, uni aylanib o'tadi yoki sakrab o'tadi, shu bilan bir vaqtda o'z harakatlarini nazorat qiladi.

Ana shunday boshqarish ob'ekti va sub'ekti vazifalarini birga bajarilishini o'zini boshqarish deb ataladi.

Ichki o'zini boshqarish mexanizmi asosini uchta integral sifatlarni tashkil etadi (rivojlanish psixogen omillari): ehtiyojlar, yo'nalganlik, Men-konsepsiyasi.

Ehtiyojlar-bu individning biror narsaga talabini ifoda etuvchi va odamning psixik kuchi va faolligi manbai hisoblangan uning fundamental xususiyatidir.

Ehtiyojlar moddiy (ozuqlanish, kiyinish, uy-joy), ma'naviy (o'rganish, estetik xordiq olish), fiziologik va ijtimoiylarga ajratiladi.

Yo'nalganlik shaxsning harakatlari va ishlarini yo'naltiruvchi, mustahkam va vaziyatlarga nisbatan bog'liq bo'lmagan sabablar to'plamidan iborat bo'ladi.

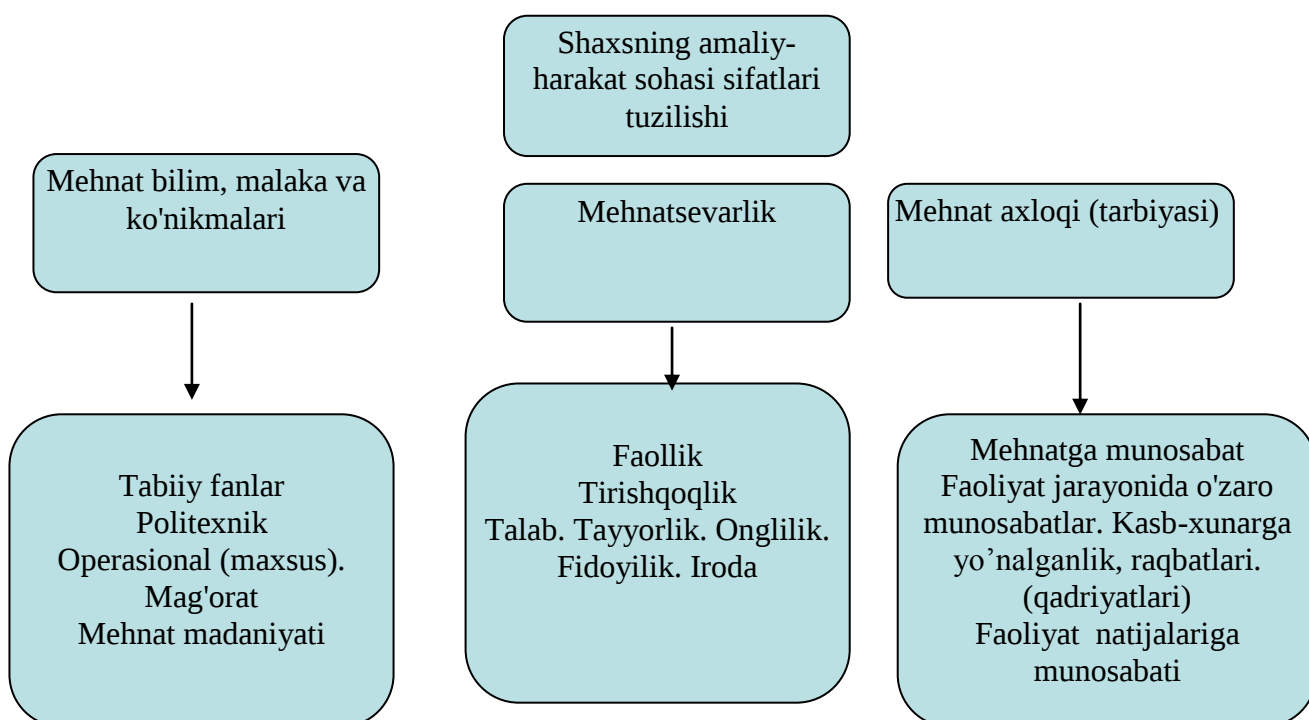
Qiziqishlar-yangi faktlar bilan tanishishga, voqelikni ancha to'la va chuqur aks ettirishga yordam beradigan motivdir. Shaxsning yo'nalganlik sathida shaxslararo munosabatlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxsga nisbatan munosabat iloji boricha talabchanlik va unga nisbatan iloji boricha xurmat hamda ishonch asosida bo'lishi kerak.

Shaxsning "Men"-konsepsiyasi - bu shaxsning uning asosida o'z xulqini tashkil etadigan o'zi haqidagi o'zining mustahkam, ozmi-ko'pmi darajadagi anglab yetadigan va kechinmalar tasavvurlar sistemasidir.

Shaxsning amaliy harakat sohasi (ShAHS)

Shaxsning amaliy harakat sohasi ijtimoiy-zarur bilimlar, malaka, qobiliyat, xarakateri holatlari va boshqa odamning amaliy faoliyati muvaffaqiyatlilikini ta'minlovchi (mehnat, ijtimoiy, badiiy-amaliy) sifatlari to'plamidan iboratdir. ShAO'S ni rivojlantirish uchun odamlar uchun va jamiyat uchun foydali natija olishga qaratilgan mehnat, jamoatchilik, badiiy-amaliy faoliyatning

o'zini hech narsa bilan tenglashtirib bo'lmaydi.



Munosabat - bu ikki va undan ortiq kishilar o'rtasidagi muloqat bo'lib, muvaffaqiyatga erishishning zaruriy sharti hisoblanadi. Bu narsaga alohida mas'uliyat talab etiladi aks holda kutilmagan majorolar kelib chiqadi.

Shuning uchun ham o'qituvchi ta'lim oluvchilar bilan bo'lgan munosabatda o'ra extiyotkor bo'lishi va kimga qanday munosabatda bo'lishni yaxshi bilishi kerak bo'ladi. Tadqiqotchilar tomonidan pedagogik jarayonda o'qituvchi va ta'lim oluvchilar o'rtasidagi munosabat usullari o'rganilgan bo'lib, ular quyidagicha izohlanadi: sust ijobiy, barqaror - ijobiy va beqaror.

Sust ijobiy munosabat turi o'qituvchilarning umumiy hissiy-ijobiy holatdagi vaziyatlarda o'quvchilar jamoasi bilan ijobiy, ammo faol bo'lmagan munosabatni tashkil etishlari bilan tavsiflanadi.

Barqaror - ijobiy munosabatlarda o'qituvchining ta'lim oluvchilarga nisbatan barqaror-ijobiy munosabati, ularga g'amxo'rlik ko'rsatish, qiyinchiliklarini yengishga yordam berish, ular bilan vazmin va teng ohangda muloqatda bo'lish kabilar kiradi.

Beqaror-xususiyatga ega munosabat o'qituvchilarning umumiy xissiy-ijobiy holatdagi vaziyatlarda ta'lim oluvchilar jamoasiga nisbatan beqaror munosabatda bo'lishlari bilan tavsiflanadi.

Pedagogikaga oid adabiyotlarda munosabatning quyidagi turlari o'rganilgan

- 1.Hamkorlikdagi munosabat;
- 2.Do'stona munosabat;
- 3.Qo'rquv orqali munosabat;
- 4.Norasmiy munosabat;
- 5.Oraliqdagi munosabat;
- 6.Bekorchi munosabat;
- 7.Diolog va monolog.

Dars so'ngida talabalarga tarqatma material tarqatiladi.

Yuksak ma'naviyatli shaxs jamiyat taraqqiyotiga tayanch bo'la oladimi?	
F	Fikringizni bayon eting
S	Fikringizni bayoniga biror sabab ko'rsating
M	Ko'rsatilgan sababni tushuntiruvchi misol keltiring
U	Fikringizni umumlashtiring

Tekshirish uchun savollar:

1. Shaxsga ta'rif bering va o'z tushunchangizni aytib bering.
2. Shaxs satlari tuzilishi darajalari qaysilar?
3. Shaxs yo'nalganlik sathi qanday va unda munosabatning ahamiyati nimadan iborat?
- 4.. Bilim, malaka va ko'nikmani izohlab bering.
- 5.. O'qituvchi va ta'lim oluvchi o'rtasidagi munosabat usullari haqida fikr bildiring.

Y. Bob. Pedagogik jarayonni shaxsga yo'naltirish asosidagi mualliflik texnologiyalar

Y.1. Hamkorlik pedagogikasi texnologiyasi.

Reja:

1. Hamkorlik pedagogikasi texnologiyasining mazmuni va mohiyati.
2. Shalva Amonashvilining inson shaxs texnologiyasi.
3. O'qitishni jadallashtirish texnologiyasi.
- 4.O'qitishni individuallashtirish texnologiyasi.

Asosiy tushunchalar: O'qitish texnologiyasi, programmashtirilgan o'qitish, tabaqalashtirilgan o'qitish, ta'limni individuallashtirish, audivizual, tramp rejasi.

Ta'limni modernizatsiyalashtirish ta'lim jarayonida bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish bilangina hal bo'lib qolmaydi. O'quvchi shaxsni mustaqillik, tashabbuskorlik, javobgarlikni xis his etish, tanqidiy fikrlash kabi sifatlar bilan bog'liq funksiyalarni ta'limni shaxsga yo'naltirilgan tizimi- vositasida amalga oshiriladi.

Bunda o'quvchi ta'limi tizimiga moslashtirilmay, aksincha ta'lim tizimi turli shaxsga xos barcha xususiyatlarni (erkinlikka intiluvchanlik, mustaqil fikrlash va boshqalar)ni hisobga olgan holda, o'quvchiga uning o'ziga xosligi (individalligi)ni rivojlantirish imkonini berish va buning uchun sharoit yaratish lozim.

Ta'limda o'quvchi shaxsiga faliyatli yondashuv bu ta'lim tizimi kosepsiyasini tashkil etib, bunda shaxs " sub'ekti" kategoriyasi erkinlikka intilish, o'z-o'zini rivojlantirish, yaxlitlik, mustaqil o'qish, o'zligini namoyon etish va faollashtirish xususiyatlari asosida anglaniladi, o'quv jarayoni hamda uning tarkibiy qismlari-maqsad, mazmun, metod, shakl, usul, vositalar o'quvchi uchun shaxsan ahamiyatga ega bo'lgach, uning shaxsiy tajribasi mahsuli sifatida tadbiq etiladi.

Agar o'quvchi o'quv faoliyatini mohiyatini anglay olmasa, o'quv maqsadini tan olmaydi, o'qituvchi qo'ygan vazifani tushunmaydi va qabul qilmaydi, u tomonidan sodir etilgan barcha hatti-harakatlar majburiyat ostida bo'lib, uning bilimlari rasmiy harakterga, pedagogning faoliyati esa rasmiyatchilik mazmuniga ega bo'ladi. Bilim ularni amaliyotga tadbiq etishga qaratilgan faoliyat natijasidagina shakllanadi.

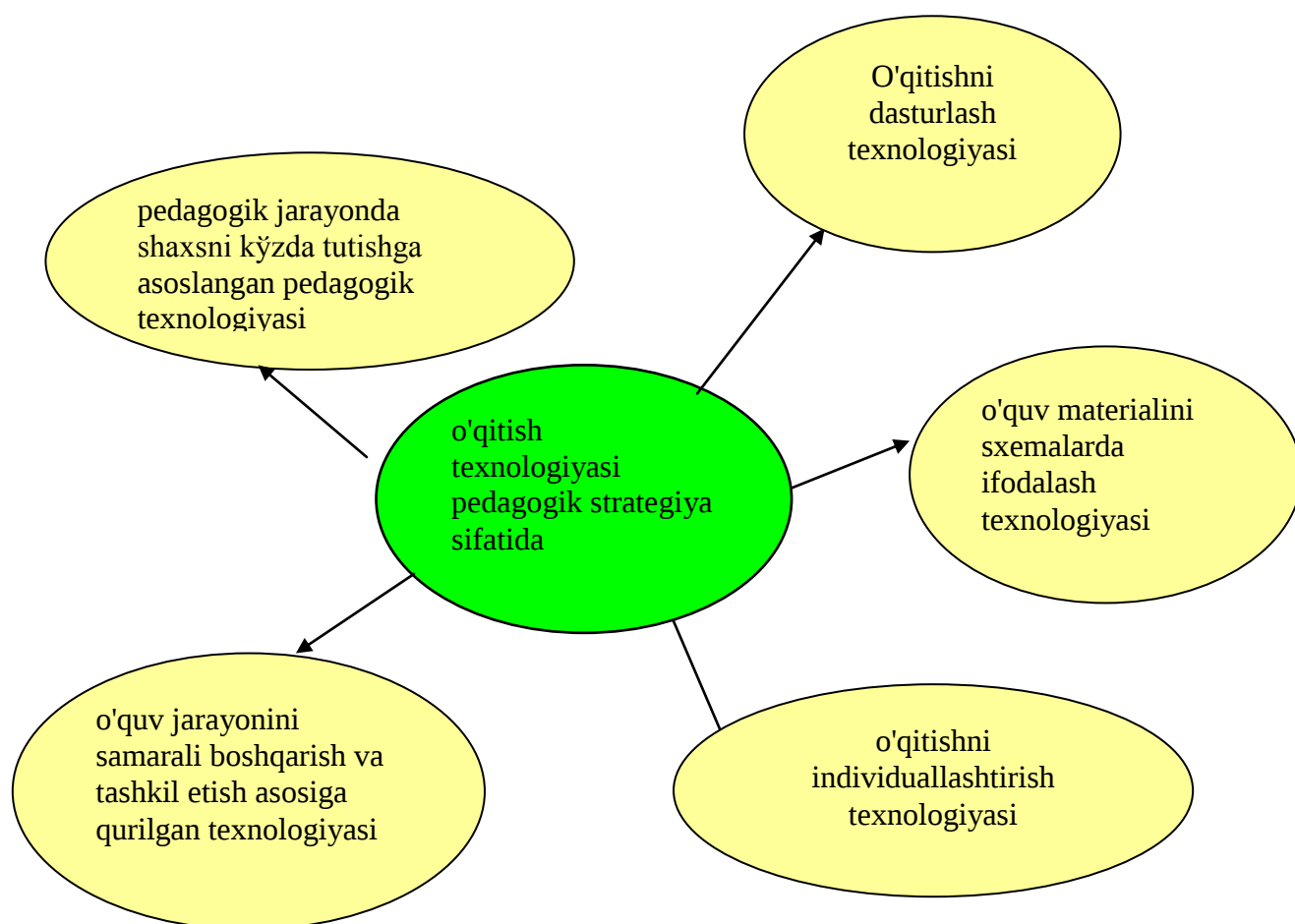
O'quvchining ruhiy hususiyatlari o'rganish, o'zlashtirilayotgan bilimlarning o'quvchiga shaxsan qiziqarli va kerakli bo'lishi zarurligi, aks holda ular shubxasiz rad etilishini ko'rsatadi. Bu holat obrazli ifodalansa, individual tafakkurda bilimlar sub'ektivlashadi, o'ziga xos individual tasavvur va shaxsiy fikrlar ob'ektiv ahamiya kasb etar ekan, bilimlar turli nuqtai nazarlarning to'qnashuvi, bahs-munozara, o'zaro hamkorlikdagi faoliyat natijasida o'zlashtiriladi, bu esa o'quv

jarayonininoan'anaviy usulda tashkil etishning muhim shakllari (bahs-munozara, o'zaro hamkorlik)ni talab etadi. O'qituvchi o'z darsida shunday shart-sharoitlar yaratish lozimki, natijada o'quvchi uchun dastlab neytral bo'lgan ob'ekt kutilmaganda sub'ektiv xususiyat kasb etsin. Buning natijasida o'quvchi o'qituvchi bilan hamkorlikda ishlaydi, izlanadi va o'qituvchi o'quv maqsadlariga erisha boradi.

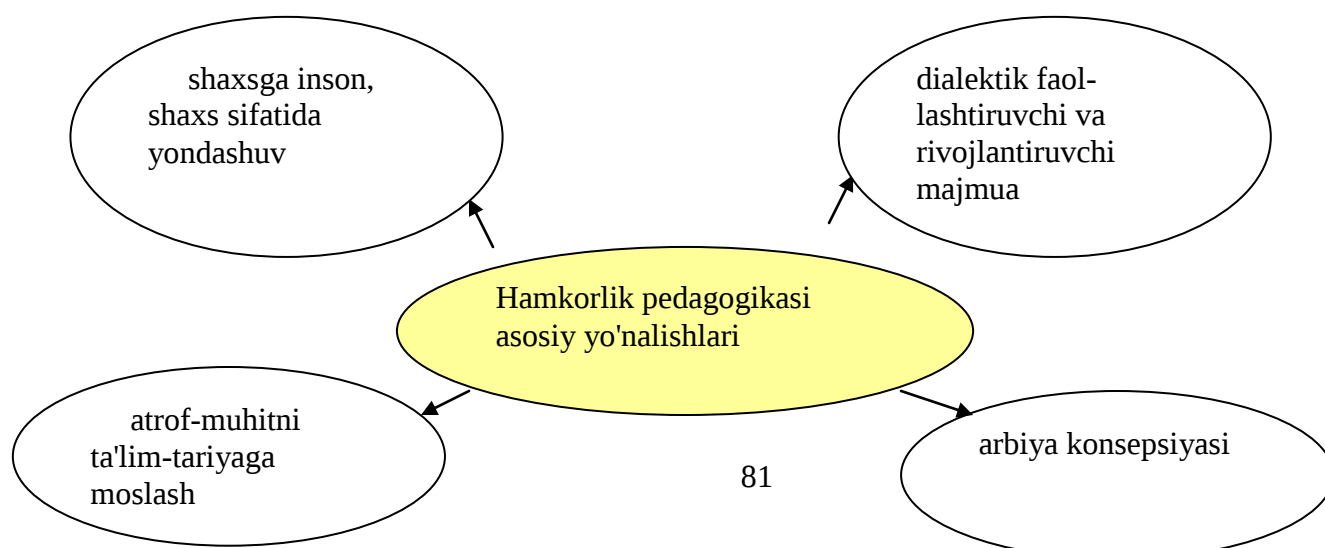
Shaxsga yo'naltirilgan o'quv vaziyatlari o'quvchi bilim faoliyatini tashkil etishi uchun va metodlari bilan uzviy bog'liq. Bu usullar: muammoli izlanish, tadqiqot, dialogik, munosabat metodlari (dialog, evrestik suhbat, munozara, guruhli ish turlari va boshqalar).

Ta'limni shaxsga yo'naltirilgan texnologiyasi an'anaviy ta'lim texnologichlaridan quyidagilarga ko'ra farq qiladi: Mashg'ulotning asosiy maqsadi- tafakkur jarayonini tashkil etishdir, bilim, ko'nikma, malaklar-o'quvchi faoliyatini mahsuli sifatida vujudga keladi. Tafakkur jarayonining quvvati bilimlar quvvatdan yuqori turib, u shaxsning o'z-o'zini rivojlantirish unsuri tarzida naioyon bo'ladi, ijodis izlanishning natijasi kabi mazkur jarayonning o'zi ham o'ta muhim bo'lib, aynan u o'quvchi va o'qituvchining ijodkorlik quvonchiga, yangilik yaratishga ilhomlantiradi, mustaqil izlanish va ijodiy faoltyatni tashkil etishga undaydi. O'quvchini sub'ektivligini amalga oshiradi: bilim usulini mustaqil belgilash, muammo yechimini topishda o'z dunyo qarashi, tafakkur tarzidan kelib chiqish, xato qilish huquqi ta'minlanadi. Bunday mashg'ulotlarning qoidasi: o'zing bilgancha bajar, o'z layoqating, qiziqishlaring va shaxsiy tajribangga asoslan, o'z xatoingni o'zing tuzat kabi ko'rsatmalarda o'z ifodasini topadi.

Mualliflik texnologiyasi O'qitish texnologiyasi pedagogik strategiya sifatida talaba va o'qituvchilar faoliyatini faollashtirish va jadallashtirish vositalariga ega bo'ladi. Bunday texnologiyalarga quyidagilarni keltirish mumkin:

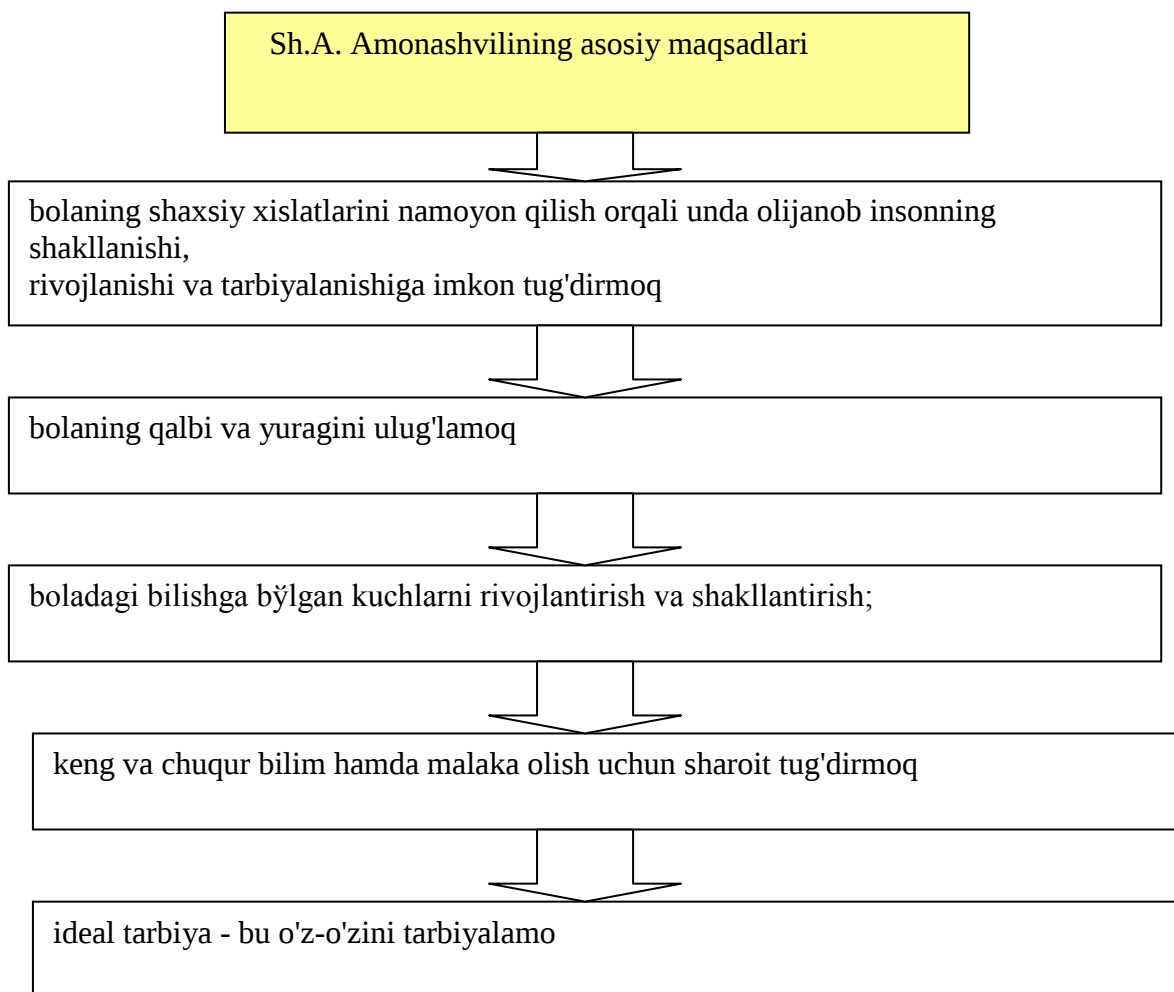


Hamkorlik pedagogikasi XX asrning 80-yillarida rivojlana boshladi va ta'limdagi ko'pgina innovasion jarayonlarni hayotga chorladi. Bu texnologiya negizida taniqli rus va chet el pedagoglarining tajribasi yotadi. Ular - K.D.Ushinskiy, N.P. Pirogov, L.N. Tolstoy, J.J. Russo, Ya. Korchak, K. Rodjers, E. Bern, S.T. Shaskiy, V.A. Suxomlinskiy va boshqalardir. Hamkorlik pedagogikasi 4 ta asosiy yo'nalish bo'yicha amalga oshiriladi:

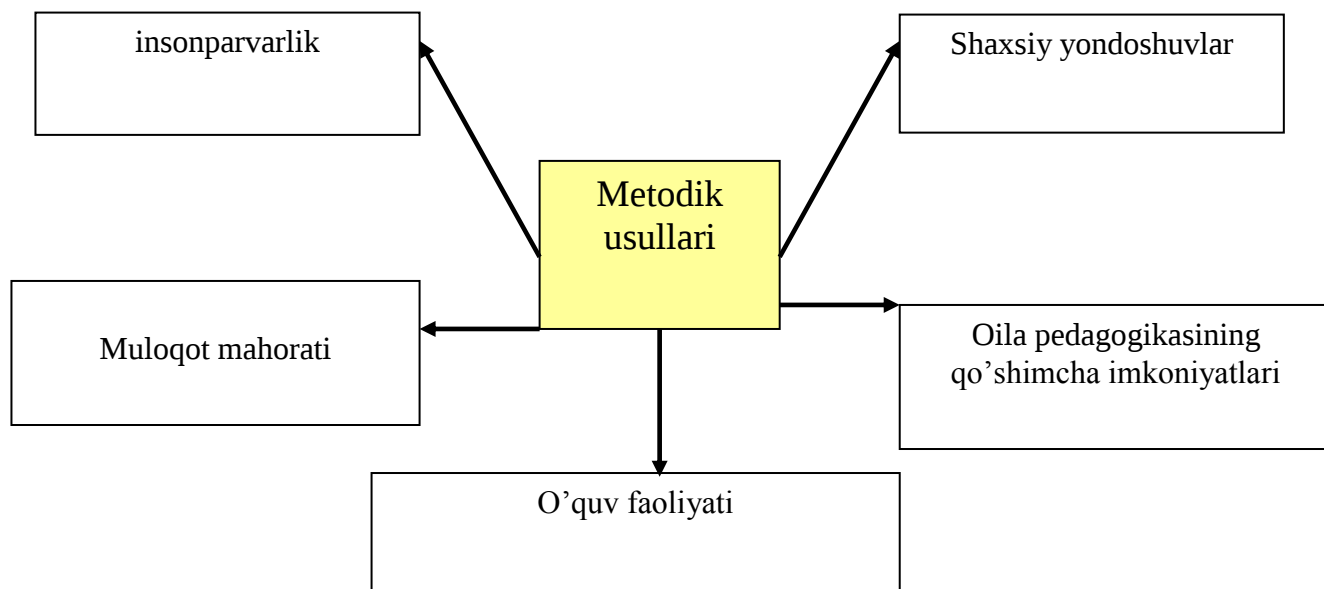


Shalva Amonashvilining inson-shaxs texnologiyasi.

Shalva Aleksandrovich Amonashvili taniqli pedagog olim va amaliyotchidir. U o'zining eksperimental maktabida hamkorlik pedagogikasini, shaxsiy yondashuvni, til va matematika o'qitishning ajoyib metodikasini ishlab chiqadi va hayotga tatbiq etdi:



Sh.A. Amonashvili o'zining texnologiyasini amalga oshirish uchun quyidagi metodika va metodik usullardan foydalandi:



Sh.A.Amonashvili texnologiyasida bola faoliyatini baholash alohida ahamiyatga ega. Baholardan foydalanish o'ta cheklangan. Miqdoriy baholashdan ko'ra sifatli baholashga urg'u beriladi, ya'ni tavsif, natijalar paketi, o'z-o'zini baholash.

Tekshirish uchun savollar:

1. Hamkorlik pedagogikasi texnologiyasining mazmuni va mohiyati.
2. Shalva Amonashvilining inson shaxs texnologiyasi.
3. O'qitishni jadallashtirish texnologiyasi.
4. O'qitishni individuallashtirish texnologiyasi.

Y.2. V.F. Shatalov tomonidan ishlab chiqilgan metodlarning ta'lim jarayonidagi o'rni.

Reja:

1. V.F. Shatalov tomonidan ishlab chiqilgan metodlarning o'ziga xos xususiyati.
2. S.N. Lisenkova texnologiyasi.
3. O'qitish tizimining qurama texnologiyasi.
4. O'qitishni individuallashtirish.

Bu texnologiyani Viktor Fedorovich Shatalov ishlab chiqdi va hayotga joriy qildi. U o'qitishning an'anaviy sinf-dars usulining hali ochilmagan katta imkoniyatlarini ko'rsatib berdi.

V.F. Shatalovning maqsad-mo'ljali:

- 1.bilim, malaka va ko'nikmalarni shakllantirish;
2. Har qanday individual xususiyatlarga ega bo'lgan barcha bolalarni o'qitish;
- 3.o'qitishni tezlashtirish.

Tamoyillar:

"sxema - konspekt ko'rinishida rasmiylashtiriladi. ko'p marta takrorlash, majburiy bosqichma-bosqich nazorat, qiyinchilikning yuqori darajasi, katta bloklarda o'rganish, faoliyatning dinamik qolipi, xatti-harakatning tayanchi, mo'ljaldagi asosini qo'llash;

"shaxsni ko'zda tutish asosida yondashuv;

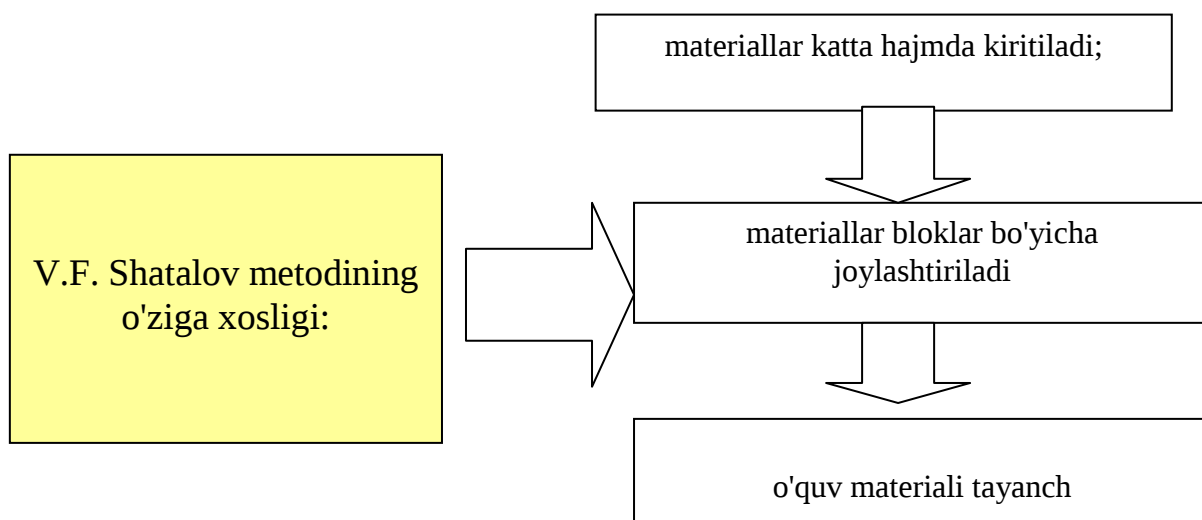
"insonparvarlik;

"zo'rlab o'qitmaslik;

"o'quv vaziyatlarining konfliktsizligi, har bir o'quvchining muvaffaqiyatlaridan boxabarlik, tuzatish (yo'lga solish), o'sish, yutuqlarga istiqbolni ochish;

"o'qitish va tarbiyani bohlash.

V.F. Shatalov metodining o'ziga xosli



Jadvaldan ko'rinib turibdiki, tayanch konspekt ko'rgazmali sxemani tashkil etmoqda.

V.F. Shatalov tayanch (tayanish) deganda bola harakatlarining taxminiy asosini, ichki fikrlash faoliyatining tashqi tashkil qilinish usulini tushunadi.

Tayanch signal o'zaro uzviy bog'lovchi ramzlar (ishora, so'z, sxema, rasm va hokazo) bo'lib, qandaydir ma'noli mohiyatni almashtiradi.

Tayanch konspekt - o'quv materiallari o'zaro bohlangan usullarining butun qismlari sifatida faktlar, tushunchalar, g'oyalar tizimi o'rnida qo'llana oladigan ko'rgazmali konstruksiyalardan iborat. Qisqacha shartli konspekt ko'rinishidagi tayanch signallar sistemasidir.

V.F. Shatalovning xizmatlari shundaki, u mashg'ulotlarda yetarli darajada va barchaning faolligini ta'minlovchi o'quv faoliyati tizimini ishlab chiqdi. V.F. Shatalovning o'quv jarayoni texnologik sxemasi tablisada ko'rsatilgan.

V.F. Shatalov metodikasi 4 bosqichdan iborat bo'lib, ular bir qancha usul va metodik yechimlarni o'z ichiga oladi:

1. Nazariyani sinfda o'rganish: taxtada oddiy tushuntirish (bo'r, ko'rgazmali qurol, TV bilan); bo'yalgan plakat - tayanch konspekt bo'yicha qayta tushuntirish; plakat bo'yicha qisqacha bayon qilish; o'quvchilarning o'z konspektlari ustida individual ishlashlari, konspekt bloklari bo'yicha keng mustahkamlash.

2. Uydagi mustaqil ishlar: tayanch konspekt darslik ota-onalar yordami. o'quvchilarga uqtirish:

konspektdan foydalangan holda o'qituvchining tushuntirganlarini esla, berilgan materialni kitobdan o'qi; o'qiganlaringni konspekt bilan qiyosla; konspekt yordamida darslik materiallarini so'zlab ber (kodlashtirish-dekodlashtirish); konspektni so'zlab berish uchun tayanch sifatida yodda saqla; konspektni qayta ishlab chiqqish va namunaga qiyosla.

3. Birinchi takrorlash - konspektni o'zlashtirishni har tomonlama keng nazorat qilish: barcha o'quvchilar konspektni xotirasida qayta ishlab chiqadilar, o'qituvchi ularni peshma-pesh tekshirib boradi; bir vaqtning o'zida "asta" va magnitafon orqali so'rab boradi; yozma ishdan so'ng og'zaki so'rash boshlanadi.

4. Tayanch konspektni og'zaki so'zlab olish - o'zlashtirishdagi tashqi nutq (og'zaki) faoliyatining eng muhim bosqichi, u turli savol-javoblar jarayonida yuz beradi.

5. Ikkinchi takrorlash-umumlashtirish va bir tizimga keltirish (tartibga tushirish): o'zaro nazorat darslari; oldindan sinov savollari ro'yxatini nashr qilish; tayyorlash; barcha turdagi nazoratlardan foydalanish (taxtada, astagina, yozma va b.); o'zaro so'rash va o'zaro yordam; o'yinli unsurlar (jamoalar bellashuvi, rebusni topishi va b.).

Nazorat, baholash. V.F. Shatolov o'quvchilarning bilim, malaka va ko'nikmalarini bosqichma-bosqich nazorat qilishning bosh muammosini hal qildi. Doimiy tashqi nazoratni o'zini-o'zi nazorat qilish va o'z-o'zini baholash bilan bohlash, har birini bosqichma-bosqich nazorat qilish, kuchi yetadigan darajada talab qilish, doimo tuzatishning imkoniyati mavjudligi, natijalar oshkorligi, ikki bahoning yo'qligi, past bahodan qo'rqishning yo'qligi.

Nazorat shakllari: tayanch konspekt bo'yicha yozma ish, mustaqil ishlar, baland ovozda so'rash,

magnitafonda, juftlikda o'zaro nazorat, guruhdagi o'zaro nazorat, uy nazorati, o'z-o'zini baholash.

O'quvchi tomonidan olingan har bir baho bilimlarni maxsus ochilgan ko'zguga qo'yib boriladi. U go'yo o'quvchiga xizmat qiladigan ro'yxat vazifasini bajaradi, baholar esa ijobiy shifrlangan tavsifnoma ahamiyatiga ega bo'ladi. Bunday tavsifnomani e'lon qilish katta tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'ladi. Bu tavsifnomaning eng muhim tomoni shundaki, o'quvchi xohlagan vaqtda har qanday bahoni nisbatan yuqori bahoga o'zgartirishi mumkin. Ochiq imkoniyat tamoyilining mohiyati ham shunda. Har bir baho, - deb ta'kidlaydi V.F. Shatalov, avvalambor, o'quvchida ijobiy e'tiborni qo'zg'atadigan vosita, turtki bo'lib xizmat qilishi lozim. Ikki baho salbiy hislarga sabab bo'ladi, o'qituvchi va fan bilan ziddiyatni keltirib chiqaradi. Shatalov bunday konfliktli vaziyatlarni bartaraf qiladi.

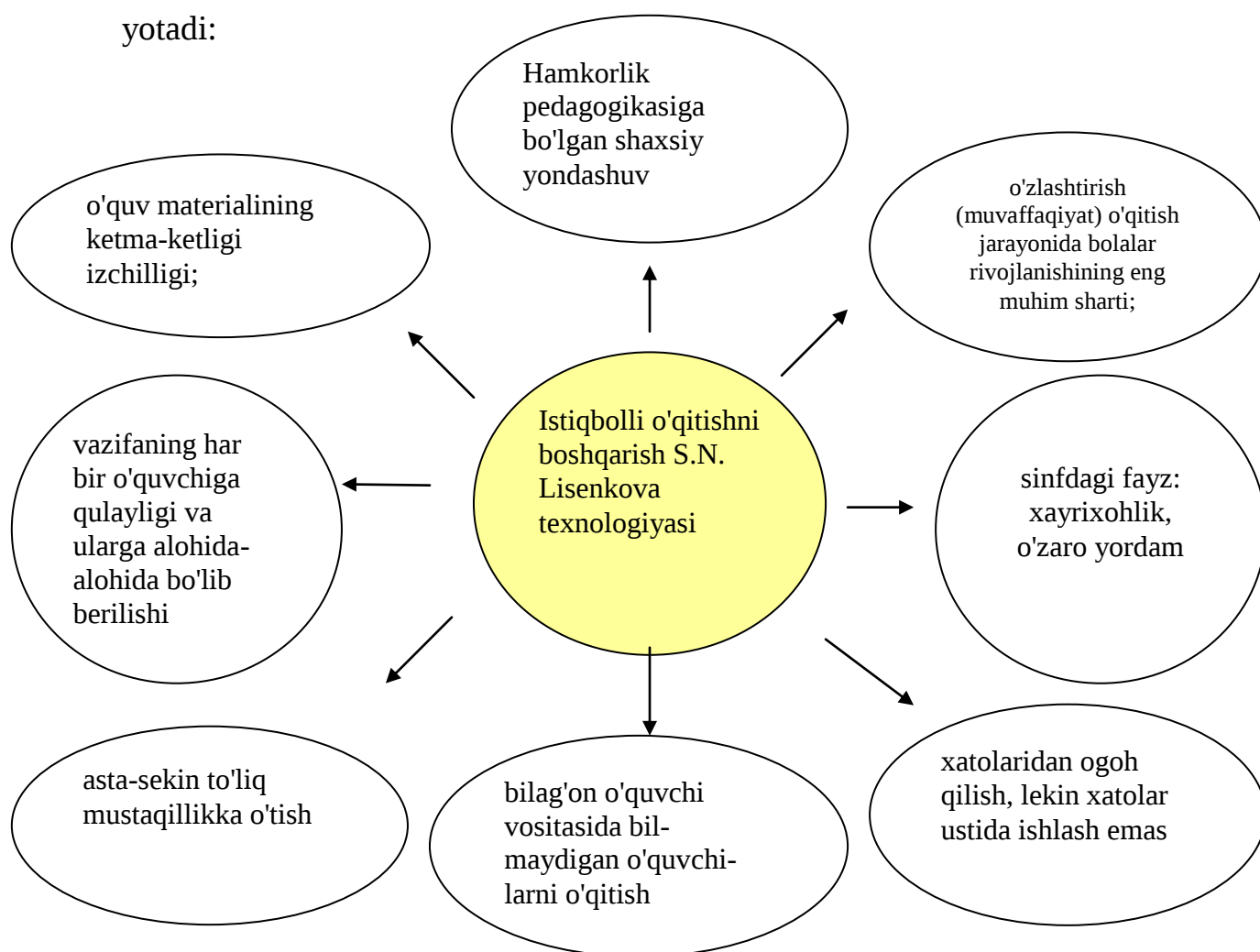
Metodik usullar (pedagogik mikrounsurlar) tirkamasiga: uchirma takrorlash, releli (almashma) nazorat ishlar, desant metodi, zanjir metodi, vazifalar ichida

"cho'milmoq", kitobdagi xatolarni topmoq, varaqchalarda misol-masala yechish, tanlov asosida misol-masala yechish, 4 qo'lda yechish, tajriba darslari, "miyaga" niqtash, quyidan yuqoriga qarab yechish, aytib berganni rag'batlantirish, ochiq fikrlar darsi, oltinchi ball, ijodiy konspekt, tezaytish, keskinlikni yumshatish usullari (musiqa, yorug'lik, tanaffus va b.) va b.

V.F. Shatalov tomonidan ishlab chiqilgan o'quv faoliyati tizimi maktab o'quvchilarida eksperiment qilingan, lekin uning metodikasi matematika o'qitish doirasidan chiqib, nafaqat tabiiy fanlar, balki gumanitar fanlar: til, tarix kabi fanlarni o'qitishda ham keng tarqaldi.

V.F. Shatalov metodikasi oliy o'quv yurtlarida ham muvaffaqiyatli qo'llanmoqda.

Tayanch sxemalar izohidan foydalangan holda istiqbolli o'qitishni boshqarish S.N.Lisenkova texnologiyasi. Bu texnologiya asosida quyidagilar yotadi:

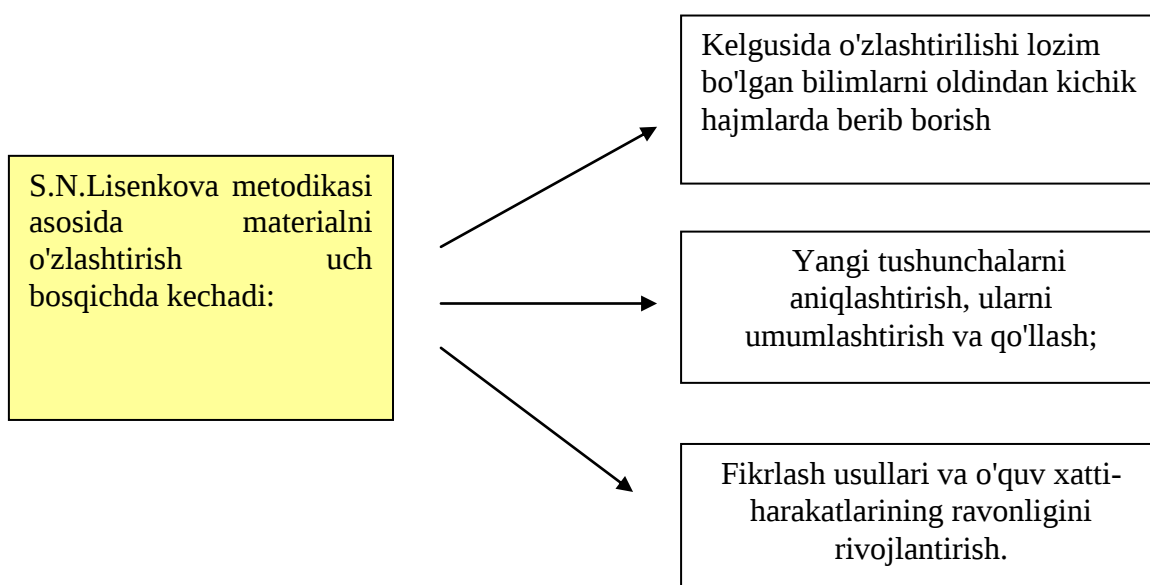


S.N. Lisenkova metodikasining xususiyati shundaki, qiyin mavzular dasturda belgilangan soatlarda emas, balki undan oldino'rganila boshlanadi. Bu istiqbolli tayyorgarlikdir.

Istiqbolli tayyorgarlik o'rganilishi yaqinlashib kelayotgan qiyin mavzularni yo'l-yo'lakay o'tishning boshlanishidir.

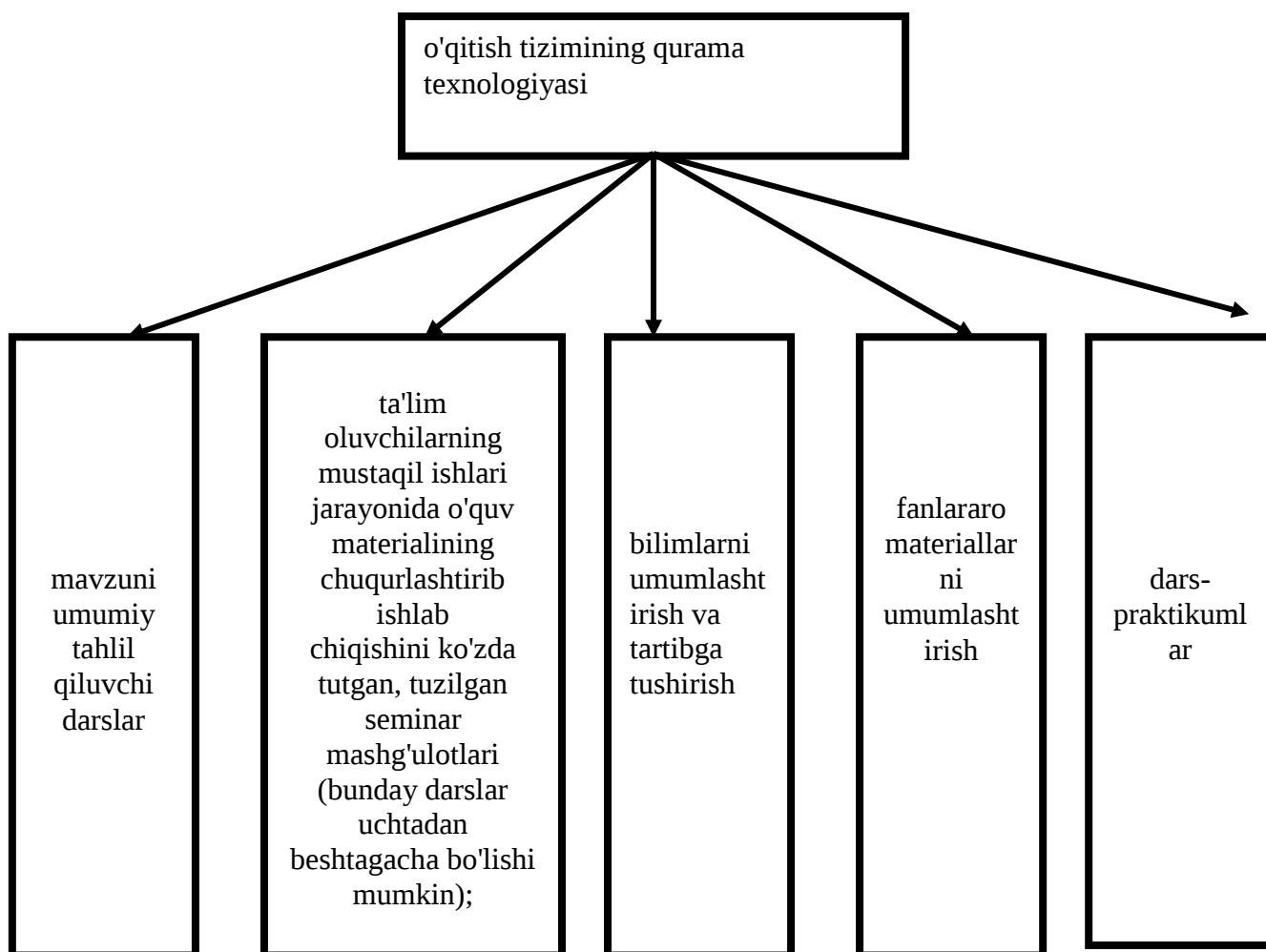
Umumlashtirish bu muayyan bilimlar asosidagi mavzuni umumlashtirishdir.

S.N. Lisenkova metodikasi asosida materialni o'zlashtirish uch bosqichda kechadi:



G.K. Selevko tadqiqotlarida o'qitishni tabaqalashtirish o'quv jarayonini tashkil etish shakli sifatida izohlanadi, o'zida bilim darajasi bir xil bo'lgan, u yoki bu jihatdan o'quv jarayonida umumiy sifatlarga ega bo'lgan o'quvchilar guruhi bilan o'qituvchi ishlaydi. o'qitishni tabaqalashtirish o'quv jarayonidagi ta'lim oluvchilarning turli guruhlarini ixtisoslashtirilishini ta'minlaydigan umumiy didaktikaning bir qismi sifatida ham belgilanadi.

O'qitish tizimining qurama texnologiyasi - N.P. Guzik "O'qitish tizimining qurama texnologiyasi" saviyasiga va darslarda mavzu bo'yicha davriylikni rivojlantirishga ko'ra sinf ichidagi o'qitishning tabaqalashtirilishi deb qaraladi. Darslar har bir mavzu bo'yicha ketma-ket joylashgan besh tipdan iborat bo'ladi:



Keyingi bosqichda o'qituvchi o'quvchilarning saviyalariga ko'ra tabaqalashtirish ishlarini tashkil etadi. Bu ish yangi materialni berish, uni mustahkamlash va takrorlash, bilim, malaka va ko'nikmalarni nazorat qilishda amalga oshiriladi.

Bu texnologiyada uchta tabaqalashtirishning turli darajadagi qiyinchilikda: "A", "V", "S" dasturlari ajralib turadi.

Dasturlar quyidagi vazifalarni hal qiladi:

Muayyan darajadagi bilim, malaka va ko'nikmalarni egallashni ta'minlaydi; ta'lim oluvchilarning ma'lum darajadagi mustaqilligini ta'minlaydi;

"S" dasturi tayanch standart sifatida qayd qilinadi. Uni bajarish orqali ta'lim oluvchilar fan bo'yicha o'quv materialini, uni qayta tiklay olish darajasida o'zlashtiradilar. "S" dasturi vazifalarini nisbatan qiyin dasturga o'tmasdan oldin har bir o'quvchi bajara olishi lozim.

"V" dasturi mavzuni qo'llash bilan bog'liq masalalarni yechish uchun zarur bo'lgan o'quv va aqliy faoliyatining umumiy va o'ziga xos usullari bilan birga egallashni ta'minlaydi. Ushbu dasturga kiritiladigan qo'shimcha ma'lumotlar birinchi bosqich materiallarini kengaytiradi, asosiy bilimlarni isbotlaydi, namoyish etadi va oydinlashtiradi, tushunchalarning amal qilish va qo'llanishini ko'rsatib turadi.

"A" dasturi o'quvchilarning bilimlarini to'la anglash, ijodiy qo'llash darajasiga ko'taradi. Bu dasturda ijodiy qo'llash istiqolli tobora takomillashib boruvchi ma'lumotlar, chuqurlashtiriladigan materiallar, uning mantiqiy asoslanganligi joylashtirilgan. Materiallarni takrorlashda turli darajadagi vazifalarni erkin tiklash metodikasi q'llanadi. Tabaqalashtirilgan vazifalarni nazorat qilishda individuallikka o'tiladi va u chuqurlashtiriladi.

Inge Unt, A.S. Graniskaya, V.D. Shadrikov tadqiqotlarida individual o'qitish o'quv jarayonini tashkil etish shakli, modeli sifatida belgilanadi. Unda: pedagog faqat birgina talaba bilan o'zaro munosabatda bo'ladi; bir talaba faqat o'qitish vositalari (kitoblar, komyuter va b.) bilan o'zaro aloqada bo'ladi. Individual o'qitishda faoliyatning mazmuni, metodlari va sur'ati talabaning xususiyatlariga moslashtiriladi. Shaxsiy yondoshish deganda: u pedagogikaning tamoyili bo'lib, unga ko'ra pedagog o'quv - tarbiya ishlar jarayonida talabalarning shaxsiy xislatlarini hisobga olgan holda ayrim talabalar bilan individual model bo'yicha o'zaro munosabatda bo'lish, individual xususiyatlariga asoslanish; o'quv jarayonida talabalarning individual xususiyatini hisobga olish; barcha talabalarning rivojlanishigina emas, balki har bir talabaga alohida rivojlanish uchun psixologik-pedagogik tadbirlar yaratish tushuniladi. O'qitishni individuallashtirish -o'quv jarayonini tashkil etish bo'lib, unda o'qitish usullari, sur'atini tanlash talabaning individual xususiyatlari bilan bog'lanadi; individual yondashuvni ta'minlovchi turli o'quv-metodik, psixologik-pedagogik va tashkiliy-ma'muriy tadbirlardir.

Shunday qilib, didaktika bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqotlarga ko'ra o'qitishni individuallashtirish o'quv jarayonining shunday tashkil qilinishiki, unda individual yondashuv va individual shakl ustuvor hisoblanadi.

O'qitishni individuallashtirish quyidagi mualliflik texnologiyalarida asoslab berildi:

- " Inge Untning o'qitishni individuallashtirish texnologiyasi;
- " A.S. Granskayaning moslashuvchan o'qitish texnologiyasi;
- " V.D. Shadrikovning individuallikka qaratilgan reja asosida o'qitish texnologiyasi.

Inge Untning o'qitishni individuallashtirish texnologiyasidagi asosiy konsepsiya hozirgi sharoitda o'qitishni individuallashtirishning muhim shakli o'quvchilarning maktabdagi va uydagi mustaqil ishlari deb qoidalashtirilgan. Inge Unt uning mazmuni va metodikasi deb mustaqil ishlar uchun individual o'quv vazifalari, joriy o'quv adabiyotiga moslashtirilgan, individual-lashtirilgan mustaqil ishlar qo'llanmasi asosida nashr etilgan ish daftarlarini tushunadi.

A.S. Graniskaya o'zining moslashuvchan o'qitish tizimini sinf-dars tizimida tashkil etish va unda o'qituvchi 60-80% vaqtini o'quvchilar bilan individual ishlashga ajratish mumkinligini qayd qiladi.

A.S. Graniskaya metodikasining o'ziga xosligi uning darsni muayyan g'ayriodatiy qurilma asosida tashkil etishidir:

Birinchi qism - barchani o'qitish;

Ikkinchi qism - ikki parallel jarayon: o'quvchilarning mustaqil ishlari va o'qituvchining ayrim o'quvchilar bilan individual ishlashi, ya'ni umumlashtirilgan sxemalardan foydalanish, almashinib turuvchi juft o'qituvchi bo'lib ishlash, moslashuvchan ko'p qirrali vazifalar va b.

V.D. Shadrikov gipotezasiga ko'ra agar bolaga murakkablashib boruvchi vazifalarning tafsiloti berilsa, unga o'rganish jarayonini motivasiyalash taklif etilsa, lekin bolaga shu bugun uning uchun mumkin va qulay ishlash imkoniyati qoldirilsa, o'quvchilar qobiliyati samarali rivojlanadi deb hisoblanadi. V.D. Shadrikov metodikasi asosini har bir o'quvchining qobiliyatiga qarab o'qitishga imkon beradigan olti darajadagi o'quv rejasi, dastur va metodik qo'llanma tashkil etadi. Har bir fanning murakkablik darajasiga ko'ra kuchi yetgan variantni tanlab olib, o'quvchilar sinfda tez-tez almashib turadi va fanning hajmi va mazmunini

qo'ldan chiqarmay birgalikda o'quv dasturini o'zlashtirishga harakat qiladilar. Murakkablik darajasini tanlash tezlikda amalga oshiriladi, "ba'zan" uni amalga oshirib bo'lmaydi, chunki u sinfdagi o'quvchilarning tenglashish, o'quvchilarning qobiliyati holatiga bog'liq bo'ladi.

Murakkablikning olti darajasi amalda barcha bolalarga e'tibor berishga, barchaning kuchi yetadigan, o'quvchining qobiliyatiga, uning rivojlanishiga moslangan, o'quv jarayonini tashkil etishga imkon beradi.

Bu o'qitishni individuallashtirish mualliflik texnologiyasi negizida umumiy tamoyillar mavjud:

individuallashtirish o'qitish jarayoni strategiyasidir;

individuallashtirish-individuallikni shakllantirishning zaruriy omili;

barcha o'rganiladigan fanlarda individuallashtirilgan o'qitishdan foydalanishning mumkinligi;

individual ishlarni o'quv faoliyatining boshqa shakllari bilan integrasiyalash;

individual sur'atda, uslubda o'rganish.

Individuallashtirish texnologiyasining umumiy xususiyatlariga quyidagilar kiradi;

o'zlashtira olmaslikka olib keluvchi omillarni qayd qilish;

fikrlash jarayonida bilim, malaka, ko'nikmalarni egallash individual kamchiliklarni tuzata olish usullari;

oila tarbiyasidagi motivasiyaning bo'linmasligi, irodaning sustligi kamchiliklarini qayd qilish va engi olish;

qobiliyatli va iste'dodli o'quvchilarga nisbatan o'quv jarayonini optimallashtirish (ijodiy faoliyat,

sinf va sinfdan tashqari ishlarni hisobga olish);

o'qitish jarayonini tanlash erkinligini berish;

umumiy o'quv malakalari va ko'nikmalarini shakllantirish;

o'quvchilarning o'z-o'ziga mos baho bera olishini shakllantirish;

o'qitishning texnik vositalaridan, shuningdek, EHMdan foydalanish.

O'qitishni individuallashtirish texnologiyasiga quyidagilar kiradi:

Batov tizimi. AQShda ishlab chiqilgan bu tizimda o'quv jarayoni ikki qismga bo'linadi:

Birinchi qism- butunicha sinf ishi.

Ikkinchi qism- individual mashg'ulotlar.

Bunday mashg'ulotlar unga zaruriyat sezgan o'quvchilar bilan yo umum tomonidan qabul qilingan me'yorlardan orqada qolmaslik yoki nisbatan rivojlangan qobiliyatlari bilan ajralib turganlar bilan bir qatorda bo'lishini ta'minlash maqsadida o'tkaziladi.

Yuqori qobiliyatli kategoriya o'quvchilar bilan o'qituvchi, nisbatan kamroq qobiliyatli va qoloq o'quvchilar bilan o'qituvchi yordamchisi shug'ullanadi.

Tramp rejasi - bu texnologiya AQShda juda mashxur. Bu o'qitish shakllarining shunday tizimiki, unda katta auditoriyadagi mashg'ulotlar kichik guruhlardagi individual mashg'ulotlar bilan qo'shib olib boriladi.

Zamonaviy texnik vositalar yordamida 100-150 kishidan iborat katta guruhlarda yuksak malakali o'qituvchilar, professorlar leksiya o'qiydilar. 10-15 kishidan iborat kichik guruhlar esa leksiya materiallarini muhokama qiladilar, bahs yuritadilar.

Individual ishlar esa maktab kabinetlarida, laboratoriyalarida o'tkaziladi. Leksiya mashg'ulotlariga 40%, kichik guruhlardagi mashg'ulot 20%, kabinet va laboratoriyalardagi individual ishlarga 40% ajratiladi. Odatdagi sinf tushunchasi yo'q, kichik guruhlar ham doimiy emas.

Tekshirish uchun savollar:

1.Sh.A.Amonashvilining insonparvar shaxs texnologiyasida qanday maqsadlar yotadi?

2.Hamkorlik pedagogikasi qachondan boshlab rivojlana boshladi?

3.O'qitish teznologiyalariga misollar keltiring.

YI Bob. Ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishda o'yinli texnologiyalardan foydalanish.

YI.1. Ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishda o'yinli texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati.

Reja:

1. O'yinli texnologiyalar va ularning funksiyalari.
2. O'yinli texnologiyalarning maqsad va vazifalari.
3. Pedagogik o'yinlar klassifikatsiyasi.

Asosiy tushunchalar: O'yinli texnologiyalar, o'yin funksiyalari, nazariy aspekt, o'yin tuzilmasi, pedagogik o'yin, tadbirkorlik o'yinlari, sosial-psixologik muammolar.

O'yinli texnologiyalardan foydalanishning asosini talabalarning faollashtiruvchi va jadallashtiruvchi faoliyati tashkil etadi.

O'yin olimlar tadqiqotlariga ko'ra mehnat va o'qish bilan birgalikda faoliyatning asosiy turlaridan biri hisoblanadi.

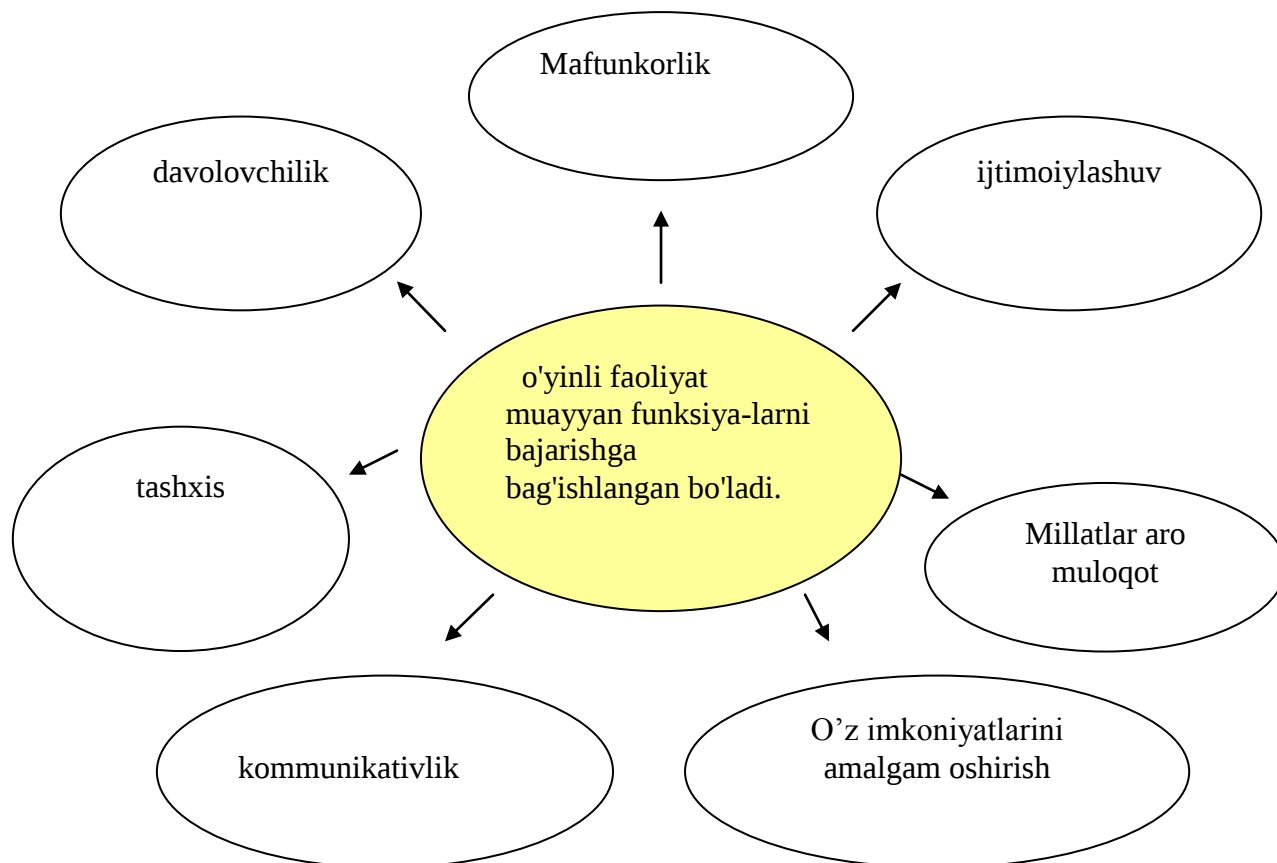
Psixologlarning ta'kidlashlaricha, o'yinli faoliyatning psixologik mexanizmlari shaxsning o'zini namoyon qilish, hayotda o'z o'rnini barqaror qilish, o'zini o'zi boshqarish, o'z imkoniyatlarini amalga oshirishning fundamental ehtiyojlariga tayanadi.

O'yin ijtimoiy tajribalarni o'zlashtirish va qayta yaratishga yo'nalgan vaziyatlarda, faoliyat turi sifatida belgilanadi va unda shaxsning o'z xulqini boshqarishi shakllanadi va takomillashadi.

D.N. Uznadzening ta'rificha, o'yin shaxsga xos bo'lgan ichki immanent psixik (ruhiy) xulqi shaklidir. L.S. Vigodskiy o'yinni bolaning ichki ijtimoiy dunyosi, ijtimoiy buyurtmalarni o'zlashtirish vositasi sifatida ta'riflaydi.

A.N. Leontev o'yinga shaxsning hayolotdagi amalga oshirib bo'lmaydigan qiziqishlari (manfaatlari)ni hayolan amalga oshirishdagi erkinligi sifatida qaraydi.

Psixologlar ta'kidlaydilar, o'yinga kirishib ketish qobiliyati kishi yoshiga bog'liq emas, lekin har bir yoshdagi shaxs uchun o'yin o'ziga xos bo'ladi. O'yinli faoliyat muayyan funksiyalarni bajarishga bag'ishlangan bo'ladi. Ular quyidagilar

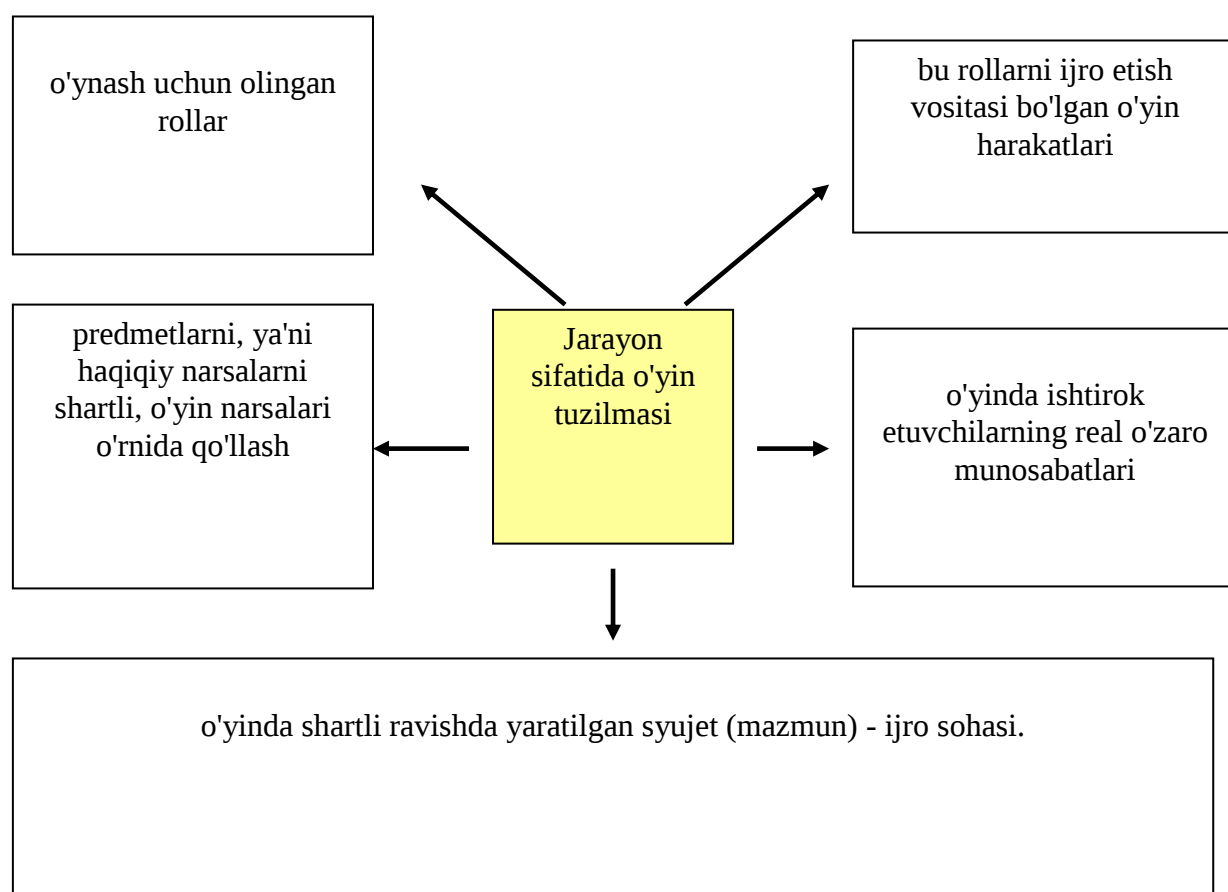


Tadqiqotchilar o'yin xususiyatlarini ishlab chiqqanlar. O'yinlarning muhim qirralari S.A.Shmakov tomonidan yoritilgan. U erkin rivojlanuvchi faoliyatni farqlaydi. Bunday faoliyat faqat natija (tadbirni) tufayli bahra olish uchun emas, balki xohishlariga ko'ra, faoliyat jarayonining o'zidan bahra olish uchun qo'llanadi.

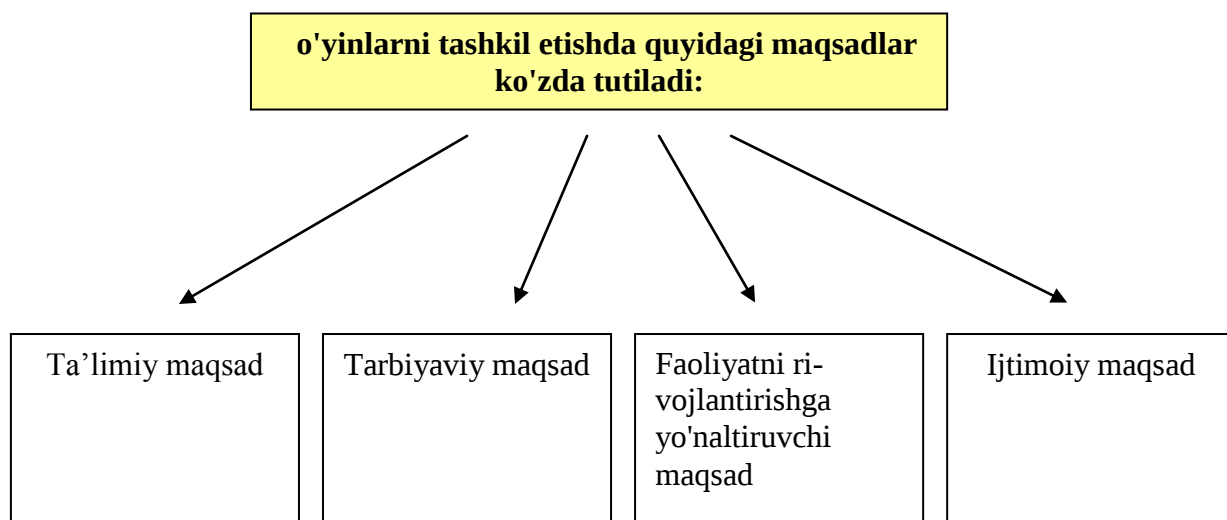
O'yin ijodiyligi bilan ajralib turadi. U mumkin qadar boy, faol xarakterga - "ijod maydoni"ga ega bo'ladi. O'yin uchun hissiy ko'tarinkilik xosdir. U o'zaro kurash, musobaqalashish, raqobat shaklida namoyon bo'ladi. O'yinning o'yin mazmunini aks ettiruvchi, uni rivojlantirishning mantiqiy va vaqtincha izchilligini ko'zda tutgan bevosita tegishli va unga nisbiy aloqador qoidalari bo'lishini ko'rsatadilar. Tadqiqotchilar nazariy aspektda o'yinga faoliyat, jarayon va o'qitish metodi sifatida qaraydilar. O'yin faoliyat sifatida maqsadni belgilab olish,

rejalashtirish va amalga oshirish, natijalarni tahlil qilishni qamrab oladi va bunda shaxs sub'ekt sifatida o'z imkoniyatlarini to'la amalga oshiradi. O'yinli faoliyatni motivasiyalash o'yin xarakterining musobaqalashish shartlari, shaxsning o'zini namoyon qila olishi, o'z imkoniyatlarini amalga oshirish ehtiyojlarini qondirishdan kelib chiqadi.

Jarayon sifatida o'yin tuzilmasi (G.K. Selevko ta'biricha) quyidagilarni qamrab oladi:



O'yindan tushunchalar, mavzu va hatto o'quv predmeti bo'limini o'zlashtirishda o'qitish metodi va mustaqil texnologiya sifatida foydalaniladi. O'yin bilish va uning bir qismi (kirish, mustahkamlash, mashq, nazorat) tarzida tashkil etiladi. O'yinlar turli maqsadlarga yo'naltirilgan bo'ladi. Ular didaktik, tarbiyaviy, faoliyatni rivojlantiruvchi va ijtimoiylashuv maqsadlarda qo'llanadi.



O'yinning didaktik maqsadi bilimlar doirasi, bilish faoliyati, amaliy faoliyatida bilim, malaka va ko'nikmalarni qo'llash, umumta'lim malaka va ko'nikmalarni rivojlantirish, mehnat ko'nikmalarini rivojlantirishni kengaytirishga qaratilgan bo'ladi.

O'yinning tarbiyaviy maqsadi mustaqillik, irodani tarbiyalash, muayyan yondashuvlar, nuqtai nazarlar, ma'naviy, estetik va dunyo qarashni shakllantirishdagi hamkorlikni, kollektivizmni, jamoaga kirishib keta olishni, kommunikativlikni tarbiyalashga qaratilgan bo'ladi.

Faoliyatni rivojlantiruvchi o'yinlar diqqat, xotira, nutq, tafakkur, qiyoslash malakasi, solishtirish, o'xshashini topish, faraz, hayol, ijodiy qobiliyat, empatiya, refleksiya, optimal yechimni topa olish, o'quv faoliyatini motivasiyalashni rivojlantirishga qaratilgan.

Ijtimoiylashuv o'yinlari jamiyatning me'yorlari va qadriyatlariga jalb qilinish, muhit sharoitlariga ko'nikish, ehtiroslarni nazorat qilish, o'z-o'zini boshqarish, muloqotga o'rgatish, psixoterapiyani nazarda tutadi. Pedagogikaga oid adabiyotlarda pedagogik o'yin degan tushuncha mavjud.

Pedagogik jarayonni tashkil etishning bir qator metodlari va usullari hamda turli shakldagi pedagogik o'yinlar "o'yinli pedagogik texnologiyalar"ni tashkil etadi. Pedagogik o'yinda ta'limning pedagogik maqsadlari aniq qilib

qo'yiladi. Pedagogik o'yinlar asosida talabalarni o'quv faoliyatiga yo'llovchi o'yinli usullar va vaziyatlarni vujudga keltirish yotadi.

G.K. Selevko tomonidan pedagogik o'yinlar tasnifi va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari ishlab chiqilgan.

Pedagogik o'yinlar quyidagi asosiy yo'nalishlarda bo'ladi:

"didaktik maqsad o'yinli vazifa shaklida qo'yiladi;

"o'quv faoliyati o'yin qoidalariga bo'ysunadi;

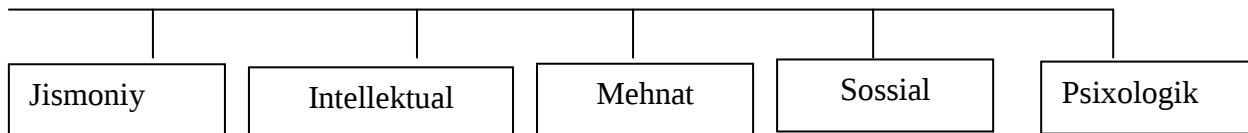
"o'quv materialidan o'yin vositasi sifatida foydalaniladi;

"o'quv jarayoniga didaktik vazifa o'yinga aylantirilgan tarzda musobaqalashish unsurlari kiritiladi;

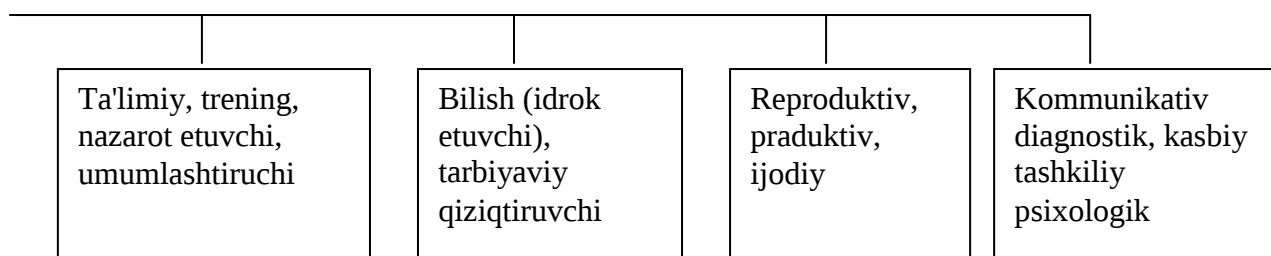
"didaktik vazifaning muvaffaqiyatli bajarilishi o'yin natijalari bilan bog'lanadi.

Ta'lim jarayonida o'yin texnologiyasidan foydalanishning tizimli yondashuvi.

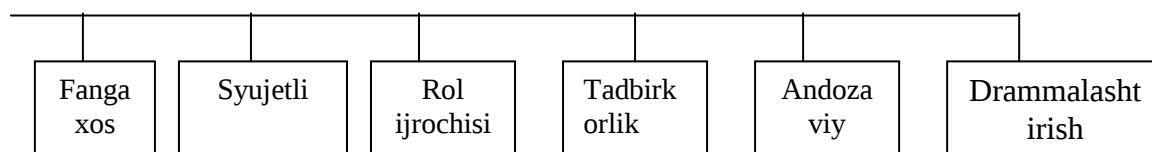
Faoliyat sohasi jihatidan



Pedagogik jarayon xarakteri jihatidan



o'yin pedagogikasi jihatidan



Fan sohasi bo'yicha



Maktab amaliyotida tadbirkorlik o'yinlariga alohida ahamiyat beriladi.

Tadbirkorlik o'yinlari nazariyasi umuman boshqa o'yin faoliyati nazariyasi bilan bevosita bog'langan.

Tekshirish uchun savollar:

- 1.O'yinli texnologiyalar va ularning funksiyalariga nimalar kiradi.
- 2.O'yinli texnologiyalarning maqsad va vazifalari.
- 3.Pedagogik o'yinlar klassifikatsiyasi tushuntiring

YI .2. Tadbirkorlik o'yinlari va ularning turlari

Reja:

- 1.Tadbirkorlik o'yinidan ta'lim jarayonida foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari.
2. Tadbirkorlik o'yinlarining.
3. Tadbirkorlik o'yinlarining modifikatsiyalari.

Tadbirkorlik o'yinlarini mashxur psixologlar L.S. Vigodskiy, A.N. Leontev, P.Ya. Galperin va boshqalarning ishlarida nazariy asoslangan.

Tadbirkorlik o'yinlari o'z xarakteriga ko'ra insonning shaxsiy xislatlarini shakllantirishning amaldagi vositasi hisoblanadi.

Tadbirkorlik o'yinlari bilish va o'qitishning vositasi sifatida XX asrning 20-yillarida gurkirab rivojlandi. Tadbirkorlik o'yinlariga taqlidiy (imitasion) o'yinlar bilishning vositasi sifatida asos bo'ldi. Taqlidiy o'yinlarga o'z navbatida harbiy va harbiy-siyosiy o'yinlar asos bo'lgan. A.A. Verbiskiy tadbirkorlik o'yinlariga o'qitishning ishoraviy-kontekst shakllari sifatida qaraydi.

Uning fikricha, tadbirkorlik o'yinlarida mashq qilish faoliyati va bo'lajak kasbiy faoliyat model yoki uning prototipi, qaysidir sun'iy va tabiiy tizim sifatida o'zaro nisbatlanadi. Shu tufayli tadbirkorlik o'yinlari kasbiy faoliyatning ishoraviy modellari sifatida belgilanadi, uning konteksti (mazmuni) ishora vositalari, ya'ni tabiiy tilni ham hisobga olgan modellashtirish, taqlid (imitasiya) va aloqa yordamida beriladi.

A.A. Verbiskiy oliy o'quv yurtining vazifasini bunday o'qitishda, ya'ni talabani bir yetakchi faoliyat tipi (o'quv)dan boshqa (kasbiy) tipga faoliyatning predmeti, motivi, maqsadi, vositasi, usul va natijalarini maqsadga muvofiq yo'naltirilgan (o'zlashtirilgan) holda o'tkazishni ta'minlash deb biladi.

Tadbirkorlik o'yini yangi texnologiya sifatida mohiyatan quyidagilarni bildiradi:

ishlab chiqarish imitasion modeli sifatida taqdim etilgan o'quv materiali mazmunining izchilligi; o'yinli o'quv modelida kelgusidagi kasbiy faoliyati tarkibiy qismlarini yaratish;

o'quv jarayoni tarzini bilimlarga ehtiyojlarni tug'dirish va ularni amalda qo'llashning real sharoitlariga yaqinlashtirish;

o'yinning ta'limiy va tarbiyaviy samaradorligi yig'indisi;

o'yinni olib boruvchi o'qituvchining talabalar faoliyatini tashkil etish va boshqarishidan talabalarning o'z xatti-harakatlarini tashkil etish va boshqarishga o'tishini ta'minlashi.

A. Tyukov fikricha, har qanday o'yin qay tarzda loyihalashtirilishidan qat'i nazar ularning har biri quyidagi talablarni bajarishi lozim:

kasbiy doira imitasiyasi yaxlitligi, o'yin imitasiyasiga taalluqli bo'lgan tuzilma va jarayonlar asosiy voqelikni aks ettiruvchi umumiy syujet yoki asosiy

mavzuga ega bo'lishi, mustaqil tashkil etishga yo'nalganligi, o'qitishning muammoliligi, metodologik, psixologik va texnik jihatdan ta'minlanganligiga ega bo'lishi lozim.

Tashkiliy o'yin aslida tobora takomillashib boruvchi o'qitishni ta'minlashi kerak. Shu maqsadda unda faoliyat rivojlanishining to'liq davriyligi imitatsiyasi amalga oshiriladi, ya'ni qandaydir vaziyat echimiga bo'lgan yondashuvdan topilgan yechimning umumlashtirilgan bahosi o'tiladi.

A.A. Tyukov o'yin davriyligining quyidagi bosqichlarni qayd qiladi:

"vaziyatni va muammolashtirishni tahlil qilish asnosida o'yinning asosiy syujet mavzusi bo'yicha o'yin ishtirokchisining sermahsul mustaqil ijodiy ishi;

"amaliy guruhlarining ish natijalarini umumiy tanqidiy muhokama qilish;

"o'yin jarayoni va ishtirokchilar xatti-harakatlarini reflektiv tahlil qilish;

"echimni tashkil etish bosqichi.

Tadbirkorlik o'yinini tayyorlashning sosial-psixologik muammolariga quyidagilar kiradi:

"ishtirokchilarni tanlash;

"rollarni taqsimlash;

"o'yin rahbarini ijtimoiy-psixologik jihatdan tayyorlash;

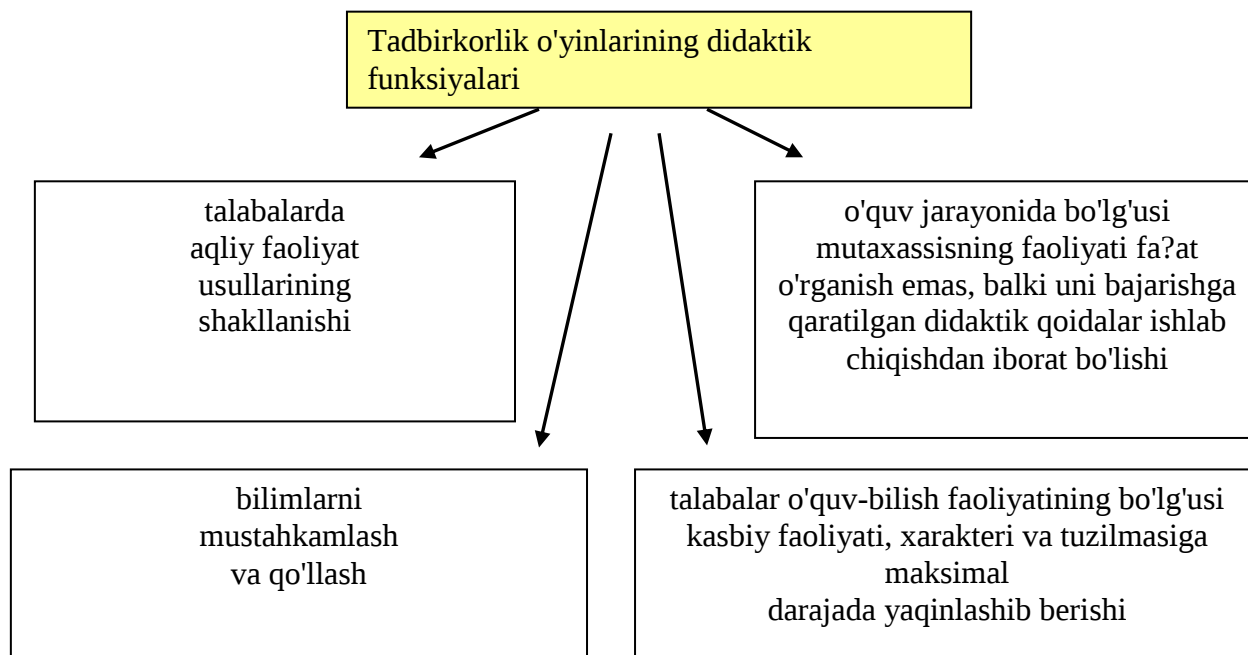
"ijtimoiy psixologiya bo'yicha umumnazariy bilimlarni egallash;

"nazariy bilimlarini amalda qo'llay olish;

"haxsiy tayyorgarlik.

I. Olloyorov tadbirkorlik o'yinlariga o'quv ishlarini tashkil etishning bir shakli sifatida qaraydi. U o'yinlar o'quv jarayonida o'z o'rniga ega va o'quv jarayonining asosiy vazifalari, mohiyati va tuzilmasi hamda o'rganilayotgan fanning didaktik tabiatiga bog'liq bo'lgan, aniq belgilangan didaktik funksiyalarni bajarishini ta'kidlaydi.

Tadbirkorlik o'yinlarining didaktik funksiyalariga quyidagilar kiradi:



Tadbirkorlik o'yini ijtimoiy-pedagogik tizim sifatida quyidagi tayyorgarlik bosqichlariga ega:

1. O'quv-bilish vazifalarini muammoli vaziyat topshirig'i shaklida qo'yish: bo'lg'usi tadbirkorlik o'yinining maqsadini aniqlab olish;

muammoli vaziyatni anglab yetish; talabalarga navbatdagi tadbirkorlik o'yini haqida dastlabki ma'lumotlar berish;

2. Navbatdagi vazifani bajarish uchun zarur bo'lgan avval egallangan bilimlardan foydalanish: talabalarning o'qituvchidan yoki adabiyotlarni tahlil qilish orqali yangi bilimlarni qabul qilib olishi;

bajarilishi lozim bo'lgan ish to'g'risida talabalarga yo'l-yo'riqlarni ko'rsatish; olingan bilim, o'zlashtirilgan ilmiy tushunchalar va ishlash metodlarini umumlashtirish; o'z-o'zini nazorat qilish;

3. Tadbirkorlik o'yinlarining shartlarini tushuntirish va vazifani bajarish uchun zarur bo'lgan yangi amaliy bilimlarning axborotini berish;

4. Navbatdagi ishni rejalashtirish: ularga avval ma'lum bo'lganlar asosida uning ayrim bosqichlarini bajarish usullarini tanlash;

avval egallangan bilimlar asosida tushuntirish ishini olib borish va o'z ijodi uchun zarur bo'lgan yangi metodlarni qidirish; rejalashtirishni mustaqil nazorat qilish;

5. Vazifa shartlari, ularning bajarilishini tushuntiruvchi qoidalar (materiallar)ni o'rganish va tahlil qilish bo'yicha mustaqil ishlar va tadbirkorlik o'yinlaridagi o'z mavqeini aniqlash;

6. O'zlaridagi bor bilim, malaka va ko'nikmalar asosida reja bo'yicha ishlarni bajarish; yangi bilim va malakalarni hosil qilish; o'z xatti-harakatlari va ularning natijalarini muntazam nazorat qilish. qayd qilingan kamchiliklar va ularning sabablarini bartaraf qilish; belgilangan rejalarni (reja oldi ishlari va rejadan tashqari) takomillashtirish; yakuniy natijalarni tekshirib ko'rish va tahlil qilish;

7. Talabalar faoliyatini, ularning bilimi, malakasi, ko'nikmalarini nazorat qilish va joriy yo'l-yo'riqlar berish;

8. Talabalarning tadbirkorlik o'yinlariga tayyorligini aniqlash maqsadida ularning mustaqil ishlari natijalarini tekshirib ko'rish;

9. Talabalarga tadbirkorlik o'yinlarini o'tkazish va unda qatnashish bo'yicha yo'l-yo'riqlar berish, ularni rol o'ynash bo'yicha taqsim qilish, zarurat tug'ilganda har biriga qo'shimcha yo'l-yo'riqlar berish;

10. Oldindan ishlab chiqilgan ssenariy bo'yicha talabalarning tadbirkorlik o'yinlari;

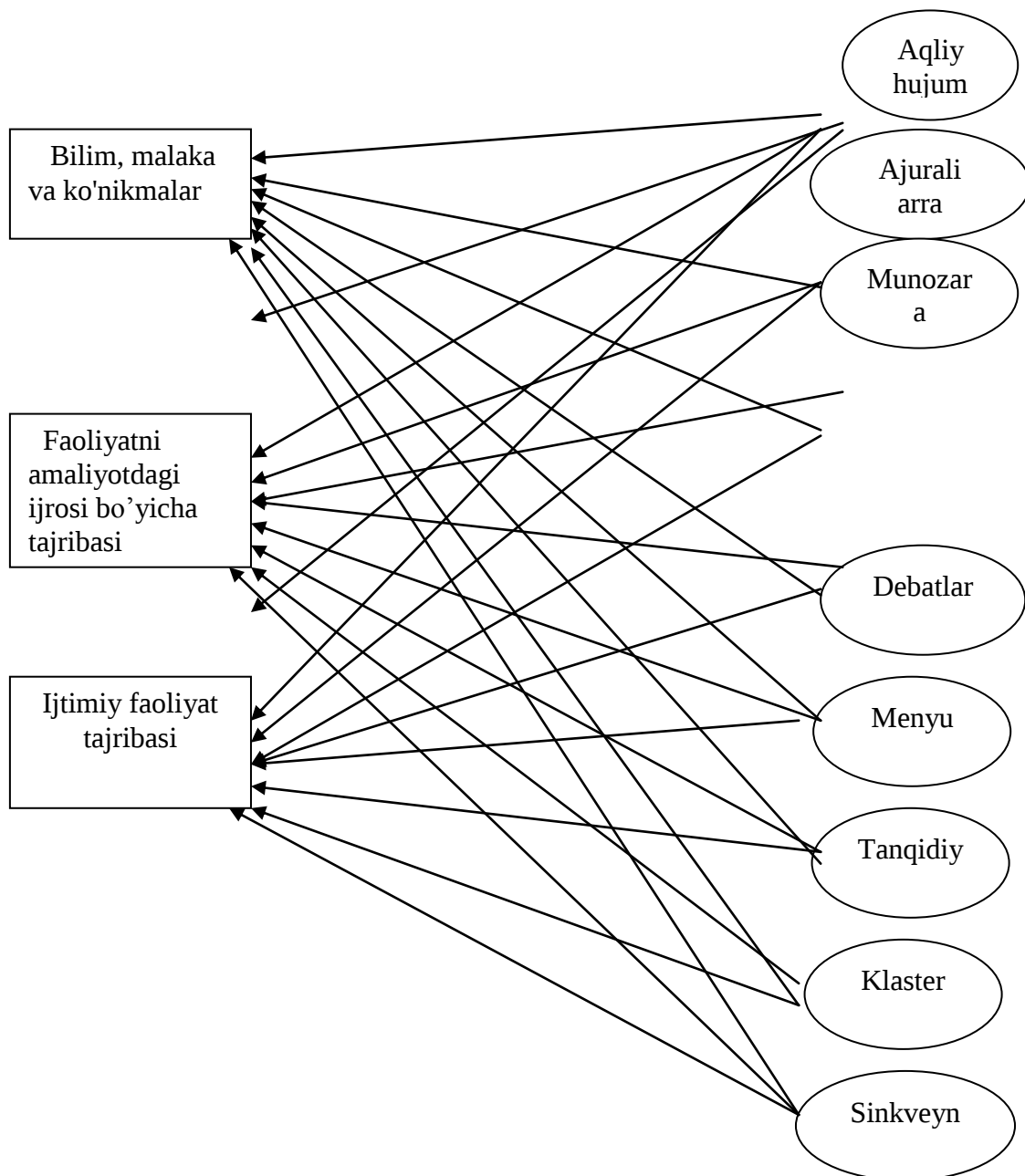
11. O'yin ishtirokchilariga joriy yo'l-yo'riqlar berish;

12. O'yin ishtirokchilarining o'yin davomida o'zi o'ynagan rollariga baho berishi, o'z-o'zini nazorat qilishi;

13. Tadbirkorlik o'yini natijalarini muhokama qilish va talabaning o'quv-o'yin faoliyatiga baho berish;

Shunday qilib, tadbirkorlik o'yinlari materiallarni yangi bilimlarni egallash, o'tilganlarni mustahkamlash, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, umumiy malakani shakllantirish kabi bir qator vazifalarni yechishda foydalaniladi.

Ta'lim mazmunini interfaol metodlar bilan aloqasi



Tadbirkorlik o'yinlarining bir necha modifikasiyalari mavjud:

Imitasion o'yinlar.

Bunday o'yinlardan maqsad qaysidir tashkilot, muassasa va uning qismlari faoliyati andoza qilinadi. Voqealar, kishilarning biror faoliyati (ish bitirish majlislari, rejani muhokama qilish, suhbatlar o'tkazish va b;), faoliyat holati va shartlari andoza qilib olinishi mumkin.

Ssenariyda bunday o'ynash to'la tuzilmasi yozib chiqilgan va imitatsiya qilinadigan ob'ektlar va jarayonlar belgilanadi.

Blis-o'yin.

Operasion (voqeyi) o'yinlar. Bunday o'yinlarda aniq o'ziga xos voqea-hodisaning bajarilishi mashq qilinadi. Operasion o'yinlar ish jarayoniga xos modellashtiriladi.

Rol ijro etish o'yinlari. Unda konkret shaxsning xulqi, xatti-harakati, o'z vazifalari va majburiyatlarini bajarilish taktikasi mashq qilinadi.

Tadbirkorlik teatri.

Bunda qandaydir vaziyat va undagi kishining xulqi o'ynaladi. Bu o'yinning asosiy vazifasi turli holatlarda mo'ljalni to'g'ri baholay olishni o'rgatish, o'zining xulqiga to'g'ri baho berish, boshqa kishilarning imkoniyatlarini baholay olish, ular bilan muloqot o'rnatishga o'rgatishdir.

Psixodrama va sosiodrama.

Bu ham o'ziga xos "teatr", lekin ijtimoiy psixologik maqsadni ko'zlaydi: Uning asosiy maqsadi jamoada vaziyatni his qila olish, boshqa kishining holatini o'zgartirish va unga baho berish, u bilan samarali muloqotga kirisha olishni shakllantirish hisoblanadi.

Dars so'ngida

O'qituvchi interfaol metoddan foydalanishi mumkin.

quyida misol tariqasida "BLIS-O'YIN" metodini keltiramiz:

"Kompyuter dasturchisi"

G	G	T	Y	Y	G	Harakatlar mazmuni
						Internet Explorer dasturini ishga tushirish
						Pochta ochilganini tekshirib ko'rish
						Internet kartadagi login va parolni yozish
						qaysi saytdan elektron pochta ochishni aniqlash

						Berilgan kataklarni to'ldirib chiqish va yakuniy tugmani bosish
		0		0		Sayt adresini yozish
						Kompyuterni yoqish
						"Pusk" tugmasidan kirish
						Modemni yoqish
						Registrasiya tugmasini bosish

Tekshirish uchun savollar:

1. O'yinli texnologiyalar haqida nimalar bilasiz?
2. O'yinli texnologiyalarning funksiyalarini sanab bering.
3. Pedagogik o'yinlar qanday klassifikatsiya qilinadi?

YII Bob.O'quv jarayonini tashkil etish va boshqarishning samaradorlini oshirishda muammoli o'qitish texnologiyasining dolzarbligi

YII.1. Ta'lim jarayonida muammoli o'qitish texnologiyasidan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari

Reja:

1. Muammoli o'qitishning mohiyati.
2. Muamoli ta'limni tashkil etish bosqichlari.
3. Muamoli ta'lim texnologiyasining dolzarbligi.

Asosiy tushunchalar: Muammoli texnologiyalar,o'quv muammosi, ijodiy suhbat, muammoli vaziyat, muammoli bayon, mustaqil fikr.

Muammoli ta'lim-o'quvchilar faoliyatini nazariy va amaliy muammolarni va ushbu muammoli vaziyatlar kuchi orqali yaratilgan muammoli topshiriqlarni hal etish orqali yangi bilimlarni o'zlashtirishga asoslangan holda tashkil etish usulidir.

Muammoli ta'lim ta'lim oluvchilarning bahslari, mushohadalarida amalga oshiriluvchi analiz-sintez faoliyatiga asoslanadi. Bu ta'limning tadqiqotchilik turidir.

Muammoli o'qitish bilimlarni ongli va mustahkam o'zlashtirish, atrof-muhitga o'zining faol munosabatini belgilab olishda talabalar bilish faoliyatini jonlantirishda katta imkoniyatlarga ega.

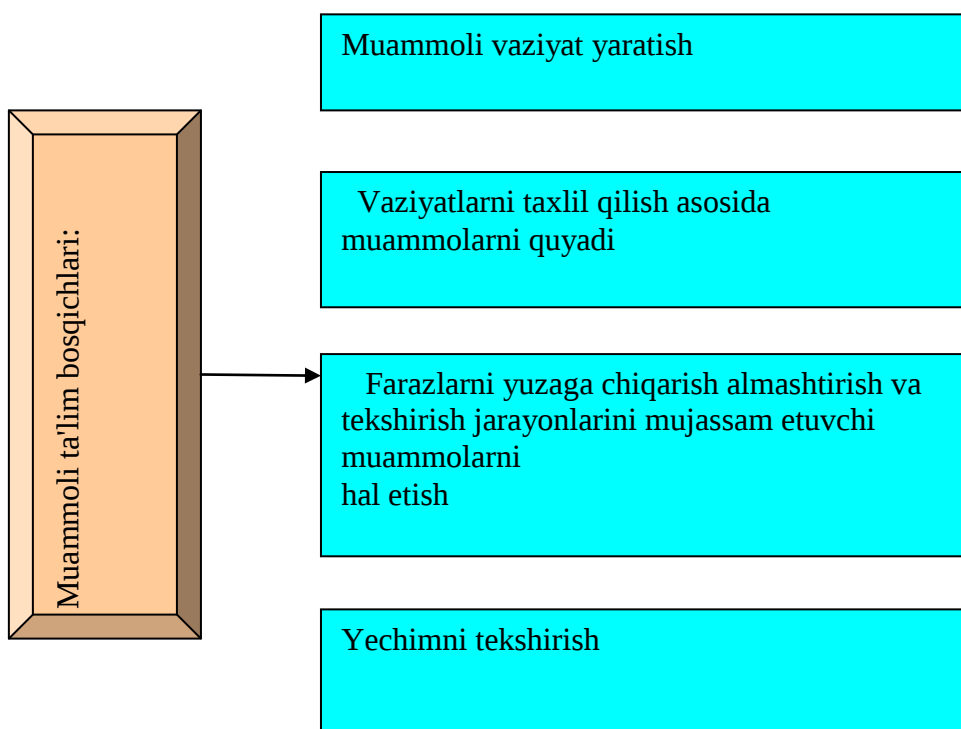
Muammoli ta'lim bosqichlari:

"Muammoli vaziyat yaratish.

"Vaziyatlarni taxlil qilish asosida muammolarni quyadi.

"Farazlarni yuzaga chiqarish almashtirish va tekshirish jarayonlarini mujassam etuvchi muammolarni hal etish.

"Echimni tekshirish.



Muammoli ta'lim ta'lim oluvchilar uchun uning ushbu muammoni yechimini topish bo'yicha qanday va qancha harakatlarni amalga oshirishi bilan bog'liq holda turli darajadagi qiyinchiliklarni tug'dirish mumkin:

Muammolik darajasi	O'qituvchi tomonidan saqlanadigan	O'quvchiga beriladigan yechim	O'qituvchi nima qiladi?	O'quvchi nima qiladi?
0	3	-	Muammoni qo'yadi, muammo yechimini topadi	Muammo yechimini esda olib qoladi.
I	2	1	Muammoni qo'yadi uni	Muammoni yechadi
I	1	2	Muammoni qo'yadi	Muammo va uni hal qiladi
I II	-	3	Tashkil etadi nazorat qiladi, boshqaruvni olib boradi	Muammoni anglaydi va uni hal qiladi.
			Muammoni qo'yadi, muammo yechimini topadi	Muammo yechimini esda olib qoladi.

B.B. Aysmontas bo'yicha muammoli ta'limning yutuq va kamchiliklari:

Yutuqlari	Kamchiliklari
1.Bilimlarni o'zlashtirishdagi yuqori darajadagi mustaqillik o'quvchilar qarashlarini shakllantirar ekan, u (muammoli ta'lim) o'quvchilar dunyo qarashini	1.Amaliy ko'nikma va malakalarni shakllanishda boshqa ta'lim tiplariga qaraganda kam darajada qo'llaniladi. 2.Boshqa ta'lim turlariga

shakllantirishga yordam beradi . 2.O'quvchining shaxsiy motivasiyalari, bilishga doir qiziqishlarini shakllantiradi . 3.O'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi 4.O'quvchilarning dialektik tafakkurining shakllanishi va rivojlanishiga yordam beradi, ular tomonidan o'rganilayotgan qodisalar va qonuniyatlardagi yangi aloqadorlikni yuzaga chiqarilishining ta'minlaydi.	qaraganda bir xil hajmdagi bilimlarni o'zlashtirish uchun ko'p vaqt talab etiladi
--	--

Quyidagi hollarda inson uchun muammoli vaziyat yuzaga keladi:

bilish ehtiyojlari va topshiriqni yechishning intellektual imkoniyatlari mavjud bo'lsa; eski va yangi ma'lum va noma'lum shart-sharoit va talablar o'rtasida murakkabliklar, qarama-qarshiliklar bo'lsa;

A.M. Matyushkin bo'yicha Muammoli vaziyatlar quyidagi mezonlar bo'yicha tabaqalashtiriladi

1. Muammoni yechishda bajarilishi lozim bo'lgan harakatlar tuzilishi (masalan, harakat usulini topish);

2. Muammoni yechuvchi insonda ushbu harakatlarning rivojlanganlik darajasi;

3. Intellektual imkoniyatlarga bog'liq holda muammoli vaziyatning qiyinligi.

T.V. Kudryavsev bo'yicha muammoli vaziyatlar turlari

"O'quvchilardagi mavjud bilimlar va yangi talablar o'rtasidagi nomuvofiqlik vaziyati.

"Aniq muammoli topshiriqni yechimi uchun yagona zarur bo'lgan mavjud bilimlardan birini tanlash vaziyati.

"Mavjud bilimlarni yangi sharoitlarda qo'llash vaziyati.

"Nazariy asoslanganlik va amaliy qo'llanish o'rtasidagi qarama-qarshilik vaziyati.

T.V.Kudryavsev b'yyicha muammoli vaziyatlar turlari

o'quvchilardagi mavjud bilimlar va yangi talablar o'rtasidagi nomuvofiqlik vaziyati

Aniq muammoli topshiriqni yechimi uchun yagona zarur b'ylgan mavjud bilimlardan birini tanlash vaziyati

Mavjud bilimlarni yangi sharoitlarda qo'llash vaziyati

Nazariy asoslanganlik va amaliy qo'llanish o'rtasidagi qarama-qarshilik vaziyati

Muammoli o'qitish bu takomillashgan o'qitish texnologiyasidir.

Hozirgi oliy maktabdagi samarador o'qitish texnologiyasi - bu muammoli o'qitishdir. Uning vazifasi faol bilish jarayoniga undash va tafakkurda ilmiy-tadqiqot uslubini shakllantirishdir.

Muammoli o'qitish ijodiy, faol shaxs tarbiyasi maqsadlariga mos keladi.

Muammoli o'qitish jarayonida talabaning mustaqilligi o'qitishniig reproduktiv shakllariga nisbatan tobora o'sib boradi.

Hozirgi psdagogikaga oid adabiyotlarda muammoli o'qitishning turli tarif va tavsiflar bor.

Biznpngcha, nisbatan to'liq va aniq ta'rif M.I.Maxmudova tomonidan berilgan bo'lib, unda muammoli o'qitish mantiqiy fikrlar tadbirlari (tahlil, umumlashtirsh) hisobga olingan o'rgatish va dars berish usullarini qo'llash qoidalari va talabalarning tadqiqot faoliyatlari qonuniyatlarining (muammoli vaziyat, bilishga bo'lgan qiziqish va talab...) tizimi sifatida izohlanadi.Muammoli o'qitishning mohiyatini o'qituvchi tomonidan talabalarning o'quv ishlarida

muammoli vaziyatni vujudga keltirish va o'quv vazifalarini, muammolarini va savollarini hal qilish orqali yangi bilimlarni o'zlashtirish bo'yicha ularning bilish faoliyatini boshqarish tashkil atadi. Bu esa bilimlarni o'zlashtirishning ilmiy-tadqiqot usulini yuzaga keltiradi.

Ma'lumki, o'qitishning har qanday asosida inson faoliyatining muayyan qonuniyatlari, shaxs rivoji va ular negizida shakllangan pedagogik fanning tamoyillari va qonunlari yotadi. Insonning bilish faoliyati jarayonni mantiqiy bilish ziddiyatlarini hal qilishda ob'ektiv konuniyatlari didaktik tamoyillarga tayanadi. O'qitishshshg hozirgi jarayoni tahlili psixolog va pedagoglarning fikrlash muammoli vaziiit, kutilgan xayrat va mahliyo bo'lishdan boshlanadi, degan xulosalari haqiqatga yaqin ekanligini ko'rsatadi. O'qitish sharoitida insonning o'sha psixik, emosional "hissiy holati unga fikrlash va aqliy ishlash uchun o'ziga xos turtki vazifasini bajaradi. Muammoli vaziyat muayyan pedagogik "vositalarda maqsadga muvofiq tashkil etiladigan o'ziga xos o'qitish sharoitida yuzaga keladi. Shuningdek, o'rganilgan mavzular xususiyatlaridan kelib chiqib, bunday vaziyatlarni yaratishning maxsus usullarini ishlab chiqish zarur. Shunday qilib, o'qitishda muammoli vaziyat shunchaki "fikr yo'lidagi kutilmagan to'siq" bilan bog'langan aqliy mashaqqat holati emas. U bilish maqsadlari maxsus takozo qilgan aqliy taranglik holatidir. Bunday vaziyat negizida avval o'zlashtirilgan bilim izliri aa yangi yuzaga kelgan vazifani hal qilish uchun aqliy va amaliy harakat usullari yotadi. Bunda har qanday mashaqqat muammoli vaziyat bilan bog'liq bo'la bermasligini ta'kidlash o'rinli bo'ladi. Yangi bilimlar avvalgi bilimlar bilan bog'lanmasa, aqliy mashaqqat muammoli bo'lmaydi. Bunday mashaqqat aqliy izlanishni kafolatlamaydi. Muammoli vaziyat har qanday fikrlash mashaqqatlaridan farq qilib, unda talaba mashaqqat talab qilgan ob'ekt (tushuncha, fakt)ning unga avval va ayni vaqtda ma'lum bo'lgan vazifa, masala bo'yicha ichki, yashirin aloqalarini anglab yetadi.

Shunday qilib, muammoni xosiyatining mohiyati shundaki, u talaba tanish bo'lgan ma'lumotlar va yangi faktlar, hodisalar (qaysiki, ularni tushunishi va

tushuntirish uchun avvalgi bilimlar kamlik qiladi) o'rtasidagi ziddiyatdir. Ziddiyat bilimlarni ijodiy o'zlashtirish uchun harakatlantiruvchi kuchdir.

Muammoli vaziyatning belgilari quyidagilar:

- talabaga notanish faktning mavjud bo'lishi;
- vazifalarni bajarish uchun talabaga berilidigan ko'rsatmalar, yuzaga kelgan bilish mashaqqatini hal qilishda ularning shaxsiy manfaatdoli.

Muammoli vaziyatdan chiqish olish hamma vaqt muammoni, ya'ni noma'lum ekanligini, uning nutqiy ifodasi va yechimini anglash bilan bog'langan.

Muammoli vaziyatning fikriy tahlil qiladigan bo'lsak, mustaqil aqliy faoliyatidir. U talabani intellektual mashaqqat keltirib chiqargan sabablarni tushunishga, unga kirish, muammoni so'z bilan ifodalash, ya'ni faol fikr yuritishni belgilashga olib ksladi. Bu o'rinda izchillik yorqin ko'rinadi avvalo muammoli vaziyat yuzaga keladi, so'ng o'quv muammosi shakllanadi.

O'qitish amaliyotida boshqa variant - o'sha muammo tashqi ko'rinishda muammoli vaziyat yuzaga kelishiga munofiq kelganday bo'ladigan variant ham uchraydi. Fikrlar, luqmalar nazaray qoidalar ziddiyatlar shaklidagi, savollar ko'rinishidagi muammoni ifodasi odatda "nimaga" savoliga javob bo'ladigan muammoli vaziyatning mavjudligini aks ettiradi.

Muammo uch tarkibiy qismdan iborat: ma'lum (berilgan vazifa asosida), nomalum (ularni topish ya'ni bilimlarni shakllantirishga olib keladi) va avvalgi bilimlar (talabalar tajribasi). Ular noma'lumni topishga yo'nalgan qidiruv ishlarini amalga oshirish uchun zarurdir. Avvalo talabaga noma'lum bo'lgan o'quv muammosi vazifasi belgilanadi va bunda uning bajarilish usullari hamda natijasi ham noma'lum bo'ladi, lekin talabalar o'zlaridagi avval egallangan bilim va ko'nikmalarga asoslanib turib kutilgan natija yoki yechilish yo'lini izlashga tushadi.

Shunday qilib, talabalar biladigan vazifa va uning mustakil hal qilinish usuli o'quv muammosi bo'la olmaydi, ikkinchidan, biror vazifaning yechilish usullarini va uni izlash vositalarini bilishmasa ham o'quv muammosi bo'la olmaydi.

O'quv muammosining muhim belgilari quyidagilar:

- yangi bilimlarni shakllanpshirishga olib keladigan noma'lumning bo'lishi;
- talabalarda noma'lumni topish yo'lida talantni amalga oshirishi uchun zarur bo'lgan muayyan bilim zahirasi bo'lishi.

O'quv muammosini yechish jarayonida talabalar aqliy faoliyatining muhim bosqichi uning yechilish usulini o'ylab topish yoki gipoteza qilish hamda uni asoslashdir.

O'quv muammosi muammoli savollar bilan izchil rivojlantirib boriladi va bunda har bir savol uni hal qilinishida bir bosqich bo'lib xizmat qiladi.

Muammoning tarkibiy qismlari, malum va nomalumi o'zaro munosabati xarakteri bilimga bo'lgan ehtiyojni keltirib chiqaradi va faol bilishga bo'lgan izlanishga undaydi.

Ta'kidlash joizki, muammoli o'qitishning zaruriy sharti talabalarda uning natijasini izlash jarayoniga bo'lgan ijobiy munosabitni vujudga keltirish hisoblanadi.

Talabalarning muammoli o'qitishdagi ijodiy va qidiruv bilish faoliyati muammoli vaziyat paydo qilinganda talabalar mashg'ulotda muammoni ifodalab berishdan iborat bo'ladi, ya'ni bilishdagi qiyinchiliklarning paydo bo'lishi mohiyatini (ya'ni ushbu damda unga nima ma'lum bo'lsa) so'z bilan ifodalab beradi, so'ngra muammoning yechilish usullarini qidiradi va bunda turli taxminlarni olg'a suradi, talabalar haqiqiy deb topgan taxminlardan birini faraz sifatida asos qilib oladi va uni isbotlaydi, izlanish muammo yoki vazifa bajarilgandan so'ng tugallanadi.

Shaxs bilish faoliyatining izlanish davrini maxsus sxemalarda ifodalash mumkin: muammoli vaziyat - o'quv muammosi - o'quv muammosini yechish uchun izlanish - muammoning yechilishi.

Muammoli o'qitish mashg'ulotlarini tashkil etish va o'tkazishning muhim tomoni shundaki, bunda o'qituvchi uning ham ta'limiy, ham tarbiyaviy funksiyasini yaxshi anglab olgan bo'lishi talab qilinadi. O'qituvchi hech qachon talabalarga tayyor haqiqatni (echimini) berishi kerak emas, balki ularga bilimlarni olishga turtki berishi, mashg'ulotlarda va hayot faoliyatlarida zarur bo'lgan

axborot, voqea, vaqt va hodisalarni ongida qayta ishlashlariga yordam berishi lozim bo'ladi.

Muammoli o'qitish bilimlarni ongli va mustahkam o'zlashtirish, atrof-muhitga o'zining faol munosabatini belgilab olishda talabalar bilish faoliyatini jonlantirishda katta imkoniyatlarga ega. Muammoli o'qitishda o'qituvchi talabalarning bilish faoliyatini tashkil etadi, shundagina talabalar fanlarni tahlil qilish asosida mustaqil ravishda intellektual mashaqqatlarni hal qilish, xulosa chiqarish va umumlashtirish, qonuniyatlarni shakllantirish, qo'lga kiritilgan bilimlarni yangi vaziyatga tatbiq etishga intiladi.

Ayrim hollarda o'qituvchi talabalarda nafakat qiziqishni uyg'otishi kerak, balki o'quv muammosini o'zi hal qilib qo'ymasligi va boshqa hollarda talabalarning o'quv muammosini yechishdaga mustaqil ishlariga rahbarlik qilish lozim, natijada talabalarda bilimlarga mustaqil erishish qobiliyati shakllanadi hamda gipoteza qo'yish va uni isbotlash orqali yangi aqliy harakat usullarini topadi, bilimlarni bir muammodan boshqa ko'chirish ko'nikmasini hosil qiladi, diqqat va tasavvurlari rivojlanadi. Talabalar muammoli o'qitish jarayonida muammoli vaziyatda o'quv materiallarini idrok qilish orqali bilim va aqliy harakat usullarini o'zlashtirar ekan, o'rganilganlarni mustaqil tahlil qilar ekan, gipotezalar qo'yish va ularni isbotlash orqali o'quv muammolarini shakllantirar ekan, unda talabalarning intellektual faolligi ta'minlanadi.

Shunday qilib, muammoli o'qitishning vazifasi talabalar tomonidan bilimlar tizimi va aqliy hamda amaliy faoliyatlari usullarini samarali o'zlashtirishga xamkorlik qilish, ularda yangi vaziyatda olingan bilimlarni ijodiy qo'llash malakasini hosil qilish, bilish, mustahkamlashga o'quv va tarbiya muammolarini hal qilishidir.

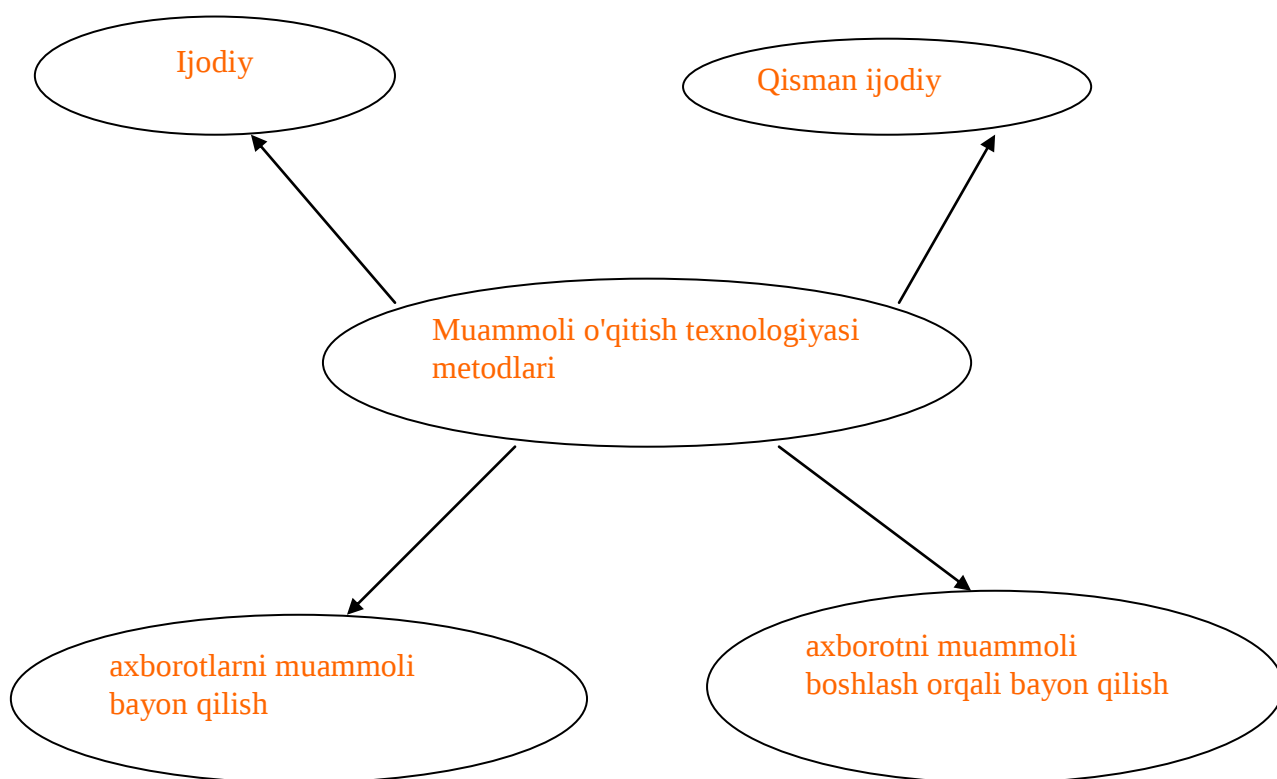
O'quv jarayonining amaliy tahliliy muammosi o'qitishning o'ziga xosligini belgilash imkoniyatini ochadi. Muammoli o'qitishning mohiyati ta'lim oluvchi tomonidan o'zlashtirilishi lozim bo'lgan axborotlarni o'qituvchining maxsus tashkil qilishidan iboratdir.

Muammoli o'qitishni tashkil etishning birinchi sharti o'quv axborotlarining takomillashib borishi tizimidir. Muammoli o'qitishning ikkinchi shartida muammoli o'qitish amalga oshiriladi va unda axborotning o'quv vazifasiga o'tkazilishi vaqtida uni yechish usulini tanlash imkoniyati ko'zda tutiladi.

Muammoli o'qitishning uchinchi sharti talim oluvchining subektiv mavqei, ularning bilish maqsadlarini anglab yetishi va qaror qabul qilishi, masalani hal qilish va natijani qo'lga kiritish uchun o'zlarining ixtiyorida bo'lgan vositalarni baholay bilishidir.

Muammoli o'qitishga asoslangan o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish metodikasi unda qo'llanadigan metodlarni asoslab berishni talab qiladi. Bunda: ijodiy, qisman-ijodiy evristik, axborotlarni muammoli bayon qilish, axborotni muammoli boshlash orqali bayon qilish asosiy metodlar hisoblanadi.

Muammoli o'qitish texnologiyasi metodlari:



Ijodiy metod ta'lim oluvchining ijodiy mustaqilligini to'la amalga oshiradi. Unda talaba o'qituvchining bergan vazifasini bajaradi, ayni vaqtda o'zlari ham o'quv muammosini shakllantiradi, o'zlari mustaqil gipotezani yechishga harakat qiladilar, izlanishni amalga oshiradi va pirovard natijaga erishadilar. Shu tariqa

ijod metodi qo'llash bilan talabalar faoliyati olimlarning ilmiy-tadqiqot faoliyatiga yaqinlashadi. O'qituvchi faqat talabalarning ilmiy izlanishlariga umumiy rahbarlik qiladi, vazifalar esa ularning mustaqil o'quv-bilish xatti-harakatlarining to'la davriyligini ko'zda tutadi: yo tahlilgacha axborotlar kelishiladi yoki yechilishiga qadar o'quv muammosi qo'yiladi hamda yechimlar tekshirib ko'riladi va yangi bilimlar joriy qilinadi.

Ijodiy metoddan o'rganilayotgan kursning umumiy asoslarini qamrab olgan eng muhim mavzularni o'tishda foydalanish tavsiya kilinadi. Bu esa boshqa barcha materiallarning tobora ongli o'zlashtirilishiga olib kelishi lozim. Shuningdek, bunday metodda mashg'ulot o'tkazish uchun o'qituvchi tanlangan bo'lim yoki mavzu talabalarning idrok qilishlariga qulay bo'lishini nazarda tutishi lozim bo'ladi.

Ijodiy metod ta'lim oluvchidagi uzoq vaqtni va maxsus sharoit yaratilishini talab qiladi.

Talabalarning ijodiy ishlari shakliy jihatdan rang-barangdir. Ular ma'ruza matnini tayyorlash va seminarga tayyorgarlik ko'rish, u yoki bu masalaning nazariy holatini (adabiyotlar bilan birma-bir ishlash, hujjatlarni arxivdan o'rganish) o'rganish, ko'rgazmali qurollar, didakgik materiallar tayyorlash va boshqalardir.

Qisman ijodiy metod murakkab muammoni bo'laklarga ajratib, uning qulay masalalarini bosqichma-bosqich aniqlab olishda qo'llanadi va unda hal qilingan har bir bosqich (qadam) masalaning keyingi bosqichini yechishda asos bo'lib xizmat qiladi. Bunda talabalar o'quv mummosining qo'yilishida, gipotezani taxmin qilish va isbotlashda faol kirishadilar. Ular faoliyati reproduktiv va ijodiy unsurlarini o'zida qamrab oladi. Bunda o'qitishning qidiruv (izlanish) suhbat, talabalarning javoblari va to'ldirishlariga qo'shimcha qilgan holda o'qituvchining faktlarini kuzatish va umumlashtirish usullari qo'llanadi. Bu hollarda talabalarning reproduktiv va qidiruv (izlanish) faoliyatining muvofiqligiga muhim ahamiyat kasb etadi. Ular biror bosqichdagi o'quv muammosining mustaqil hal qilishdan to ularidan aksariyati yechilgunga qadar kuchli o'zgarib turishi mumkin.

Mashg'ulotlarda ijodiy suhbatni qo'llash maqsadga muvofiq topiladi. Talabalar bunday suhbat jarayonida o'zlarida avvaldan mavjud bo'lgan bilimlari, ijodiy faoliyati tajribasiga asoslangan holda o'qituvchi rahbarligida muammoni izlaydi va mustaqil ravishda uning yechimini topadlar.

Talabalar o'z tashabbuslari bilan savollarga javob beradilar yoki o'z chiqishlarida turli mulohazalarni bildiradilar, muammoning yechilishidagi o'z variantlarini ilgari suradilar, Hodisalar o'rtasidagi rang-barang, aloqalar borasida bahslashadilar, boshqalarning fikriga tanqidiy munosabat bildiradilar. Bu jarayonda o'qituvchining talabalarga yordam berish darajasi ularning mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish darajasiga bog'liq bo'ladi.

Ijodiy suhbatga tayyorlashda o'qituvchining unga o'ta mas'uliyat bilan yondoshishi talab qilinadi. O'qituvchi bunday suhbatga oldindan jiddiy tayyorgarlik ko'rish lozim: avvaldan shunday savollar o'ylab topishi kerakki, ular talabaning u yoki bu hodsaning mohiyatini anglab yetish va uning yechilish yo'llarini bashorat qila olsin. O'qituvchi talabalarning umuman muammoni yechish uchun yetarli darajada tayyorgarlik ko'rib kelmasligini ham ko'zda tutishi va bunday vaqtda sodda va murakkablashtirib boruvchi qo'shimcha savollarni tayyorlab qo'yishi lozim, bunday savollar orqali talabalar ijodiy hal qilishi shart bo'lgan vazifalarni qismlarga ajratish ham zarur bo'ladi, yani muammo kichik muammolarga bo'linadi va muammoli vazifa yechiladi. O'qituvchi bunday vaziyatda vazminligini saqlashi, talabalarga tezroq yordam berish, kamchiliginn tuzatish va yanglish fikr bildirganlarga tanbeh berishga shoshilmasligi, balki qo'shimcha savollar bilan o'zlarining xatosini anglashga va to'g'ri qaror qabul qilishga erishish maqsadga muvofiqdir.

Ijodiy suhbat davomida kamroq tayyorgarlik ko'rgan, jonli fikr olishuvlarda, shuningdek, indamaslikni xush ko'radigan talabalarga alohida ahamiyat berish lozim. Bunday talabalarning hulqlarini ko'zda tutgan holda ulardan ham "nido chiqishi"ga erishish maqsadida ular uchun ham avvaldan savollar tayyorlab qo'yish ma'sul bo'ladi.

Ijodiy xarakterdagi suhbat o'quv-tadqiqot ishlarining zaruriy bosqichi hisoblanadi. Unda talabalarning o'zida tadqiqot ishlari unsurlari mavjud bo'lgai qisman-ijodiy faoliyatning bajarilishini talab qiladigan muammoli xarakterdagi mantiqiy masalalar diqqatni jalb qiladi.

Tekshirish uchun savollar:

1. Muammoli o'qitishning mohiyatini tushuntiring.
2. Muamoli ta'limni tashkil etish bosqichlariga nimalar kiradi.
3. Muamoli ta'lim texnologiyasining mohiyatini tushuntiring.

VII.2.Materialni muammoli bayon qilishning samarali usullari.

Reja:

- 1.Materialni bayon qilishning mazmuni va mohiyati.
2. Muammoli vaziyat usullari.
- 3.Muammoli vaziyatning samaradorligi.

Bunda ijod o'qituvchi tomonidan amalga oshiriladi va tobora faollashtirib boriladi. O'qituvchi yangi materialni bayon qilishda uning yechilishini o'zi taminlaydi. Bunda o'qituvchi ziddiyatlarni ta'kidlaydi, uni barchaga eshittirib muhokama qiladi, o'z mulohazalarini bildiradi, haqiqatni faktlar, mantiqiy isbotlar tizimi yordamida asoslaydi. O'qituvchi bu tadbirlarni muvaffaqiyatli amalga oshira olsa, talabalar uning fikrlari borishiga diqqat bilan qo'shilib boradi, muammolarning yechilish oqimiga qo'shilib ketadi, birga fikr yuritadi, birga hayajonlanadi, shu tariqa mashg'ulotning qatnashchisiga aylanadi. Bunda o'qituvchi talabaning bilish jarayonini savollar berish, savolga savol berish yo'li bilan boshqaradi va shu orqali auditoriyadagi o'rganilayotgan materiallar bo'yicha ziddiyatlarga diqqatni jalb qiladi va talabalarni o'ylab fikr yuritishga majbur qiladi. O'qituvchi tushunilmagan savolni hal qilishidan oldinoq talabalar o'zlaricha o'z javoblarini tayyorlab qo'yadilar va uni ma'lum muddat o'tgach o'qituvchining fikri va xulosasi bilan taqqoslaydilar.

Materialni muammoli bayon qilish axborotni bayon qilishdan tubdan farq qiladi, chunki unda u yoki bu hodisaning belgilari, xossalari, tushunchalari, qoidalari shunchaki tasvirlab beriladi, tayyor xulosalar bayon qilinadi.

O'quv axborotlarining muammoli bayoni metodidan foydalanishning boshqa varianti fan taraqqiyoti tarixidagi u yoki bu qonunning olimlar tomonidan kashf etilishi yo'lini yoritib berish bo'lishi ham mumkin.

O'quv jarayomida keng tarqalgan metodlardan biri - shartli ravishda o'quv axborotlarining bayonini muammoli boshlash deb nomlanadigan metoddir. Materialni muammoli bayon qilish metodidan bu metod muammoli ham, faqat materialni bayon qilish boshidagina yaratilishi bilangina farqlanadi.

Keyinchalik material axborot usulida bayon qilinadi. Albatta, bu metod yuqorida talabaning ijodiy izlanish faoliyati, ayniqsa, ijodiy metodida ko'ringan ko'nikmalarni hosil qilishga imkoniyat bermaydi, lekin talabalarning mashg'ulot ibtidosida olgan ilhomlari barcha materialni faol idrok qilishga, unga yuqori qiziqish uyg'otishga bevosita turtki beradi. Yuqoridagi barcha metodlar orasida

bu metod o'zining oddiyligi bilan ajralib turadi.

Muammoli vaziyatni tashkil qilishda quyidagi ehtimol ko'ringan didaktik maqsadlarni hisobga olish zarur: o'quv materialiga talabalar diqqatini jalb qilish, ularning bilishga bo'lgan qiziqishini uyg'otish, talabalarning bilish faoliyatini jonlantirish, ularni intellektual zo'riqish mashaqqatlariga olib kelish, talabalar tomonidan egallangan hozirgi bilim, malaka va ko'nikmalar kelajakda yuzaga keladigan bilishga bo'lgan talablarini qondira olmasligini ko'rsata bilish, talabalarga o'quv muammolariiii tahlil qilishga, uning yechilishidagi eng rasional yo'llarni aniqlashda yordam berish kerak.

O'quv jarayonidagi muammoli vaziyatning bir necha turlari farqlanadi:

1. Talabalar qo'yilgan vazifaning yechilish usulini bilmaydilar, muammoli savolga javob berolmaydsht.
2. Talabalar avval olgan bilimlarini yangi sharoitda foydalanish zaruriyatiga duch keladilar.

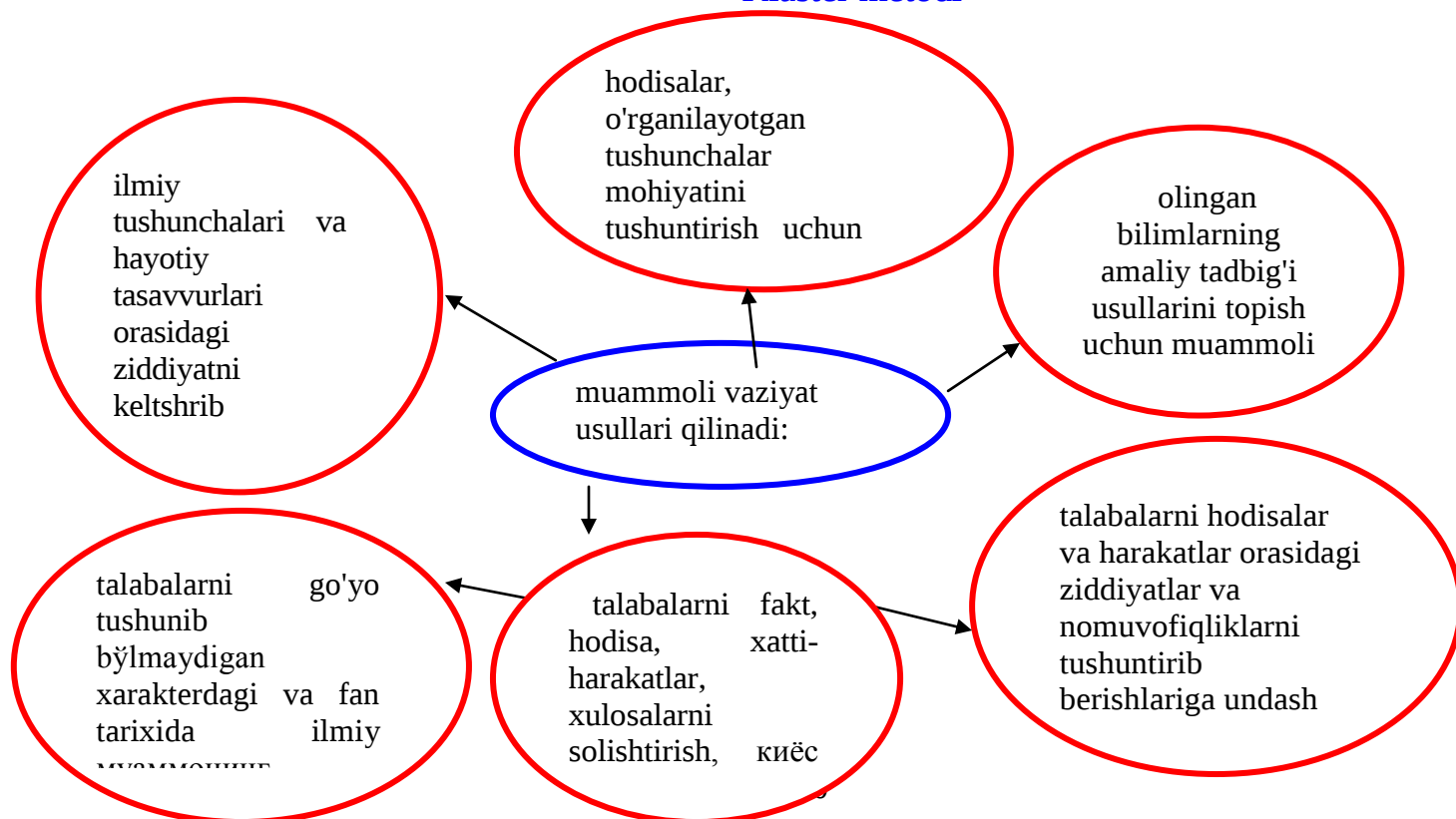
3. Vazifaning nazariy jihatdan yechilishi mumkin bo'lgan yo'li va tanlangan usulning amaliy jihatdan qo'llash qiyinligi orasida ziddiyat yuz beradi.

4. Vazifaning bajarilishida natijaga amaliy erishish va talabalarda uni nazariy jihatdan asoslashga bilim yetishmasligi o'rtasida ziddiyat yuz beradi.

Adabiyotlarda muammoli vaziyat yaratishning quyidagi ko'p uchraydigan usullari qayd qilinadi:

- Hodisalar, o'rganilayotgan tushunchalar mohiyatini tushuntirish uchun muammoli vazifalar ko'yish;
- olingan bilimlarning amaliy tadbig'i usullarini topish uchun muammoli vazifa qo'yish;
- talabalarni hodisalar va harakatlar orasidagi ziddiyatlar va nomuvofiqliklarni tushuntirib berishlariga undash;
- ilmiy tushunchalari va hayotiy tasavvurlari orasidagi ziddiyatni keltshrib chiqaradigan fakt va hodisalarni tahlil qilishga undash;
- talabalarni fakt, hodisa, xatti-harakatlar, xulosalarni solishtirish, kiyos qilishga undash;
- talabalarni go'yo tushunib bo'lmaydigan xarakterdagi va fan tarixida ilmiy muammoning qo'yilishiga sabab bo'lgan faktlar bilan tanishtirish.

Klaster metodi



Muammoli vaziyatni vujudga keltirishning yuqorida keltirilgan usullari uning boshqa variantlariga chek qo'ymaydi. Har bir o'qituvchi o'zining amaliy faoliyatida o'quv materiallari bilan ijodiy ishlash jarayonida uni tashkil qilishniig turli imkoniyatlarini qidirishi va topishi mumkin. Talabalarning fikrlari tobora qiyomiga yeta borib, muammoli vaziyat ularda ma'lum hissiy hozirlikni vujudga keltiradi, mustaqil amalga oshirilgan bilish jarayonidan, kashfiyotlardan qoniqish hosil qiladi. Hayratga tushish, tushkunlik yoki shodlik hissiyotlari muammoli vaziyatni to'g'ri tashkil qilish belgilari bo'lib xizmat qiladi. Ma'lumki, yuqori ko'tarinkilik bilimlarni samarali o'zlashtirish, haqiqatni qidirish va unga erishishning muhim omili hisoblanadi.

Muammoning murakkabiligi, talabalarning bilim saviyasi va malakasni, ularning ijodiy faolligi ko'nikmalari, didaktik maqsadga yo'nalganligiga qarab muammoli o'qitishda talaba va o'qituvchi o'zaro munosabatlarining turli variantlari bo'lishi mumkin, yani muammolilikniig turli sathlari amalda bo'lishi mumkin.

Pedagogikaga oid adabiyotlarda asosan muammolilikning uch sathi haqida fikr yuritiladi:

Birinchi satxda o'qituvchi o'zi muammoni qo'yadi, uni shakllantiradi va talabalarni mustaqil ravishda uning yechilish yo'lini qidirishga yo'naltiradi.

Ikkinchi satxda o'qituvchi faqat muammoli vaziyatni vujudga keltiradi, talabalar esa muammoni mustaqil shakllantiradilar va yechadilar.

Uchinchi sath - oliy sath bo'lib, unda o'qituvchi shunday qoidani ko'zda tutadi: muayyan muammoni ko'rsatib bermaydi, balki unga talabalarni "ro'baro" qiladi hamda ularni mustaqil ijodiy faoliyagga yo'naltiradi, ularni boshqaradi va natijani baholaydi. Talabalar esa muammoni mustaqil anglaydilar, uni shakllantiradilar, uning yechilish usullarini tadqiq qiladilar.

O'quv muammosinipg qo'llash jarayonini osonlashtirish uni muayyan tartibga rioya qilishi lozim bo'ladi.

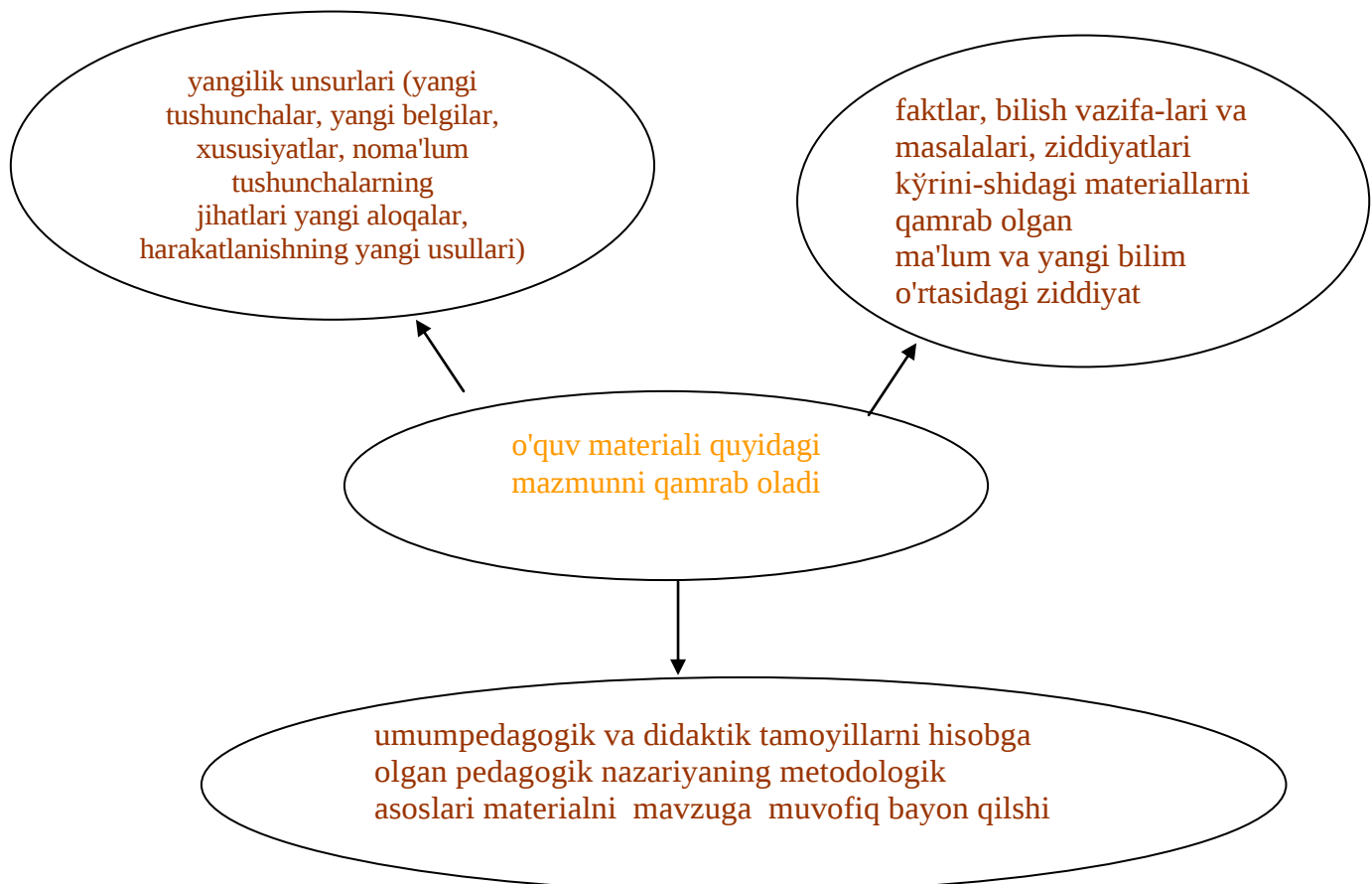
Muammoli vazifalarni tashkil qilishdan oldin talabalarning sabab-oqibat aloqalarini o'rnatish olish usullarini egallaganligiga ishonch hosil qilish,

talabalarning muammoli vaziyatni tahlil qila olish darajasini o'rganish shartdir. Shuningdek, o'qituvchi talabalar e'tiboriga faqat ular uchun qulay bo'lgan muammolarni qo'ymasligi ham mumkindir. Shu bilan birgalikda muammoning yechilishi uni to'g'ri g'o'ya bilishga ko'p jihatdan bog'liq ekanligini unutmaslik zarur.

Bu qoidalarini amalga oshirish avvalo o'quv materialining mazmun xususiyati bilan bog'liqdir. Uning tarkibi va tuzilmasiga qator talablarni qo'yish mumkin.

O'quv materiali quyidagi mazmunni qamrab oladi:

- yangilik unsurlari (yangi tushunchalar, yangi belgilar, xususiyatlar, noma'lum tushunchalarning jihatlari, yangi aloqalar, harakatlanishning yangi usullari);
- faktlar, bilish vazifalari va masalalari, ziddiyatlari ko'rinishidagi materiallarni qamrab olgan ma'lum va yangi bilim o'rtasidagi ziddiyat;
- umumpedagogik va didaktik tamoyillarni hisobga olgan pedagogik nazariyaning metodologik asoslari materialni mavzuga muvofiq bayon qilshi.



Shuni ta'kidlash lozimki, o'qitish jarayoni faqat "muammoli" yoki "nomuammoli" metodlar yordamida amalga oshmaydi, balki uning samarali borishi uchun xilma xil metodlarni qo'llash maqsadga muvofiqdir. O'qituvchi mashg'ulotning maqsadi, o'quv materiallarining mazmunini to'plash, auditoriyada qatnashgan talabalarning xarakteri, ularning tayyorgarlik darajasini hisobga olgan holda ularni tinglash hamda birini ikkinchisi bilan bohlashni amalga oshiradi. Shundagina o'quv jarayonining yuqori samaradorligi ta'minlanadi. Shuningdek, muammoli o'qitishning samaradorligi ko'p jihatlardan talabalarning ijodiy faoliyatga, muammoni ifodalash va yechishga bo'lgan tayyorgarligiga bog'liq bo'ladi. Ularni ijodiy faoliyatga jalb qilishda muammolilik bayonidan asta-sekin tadqiqot ishlariga o'tish, muammoli o'qitishning barcha metodlari zanjirida asta-sekin oddiydan murakkabga o'tish tavsiya etiladi.

Agar o'rganilayotgan kursning (bo'lim, mavzuning) mohiyatini, ulardan foydalanishning zarur metodik materiallari va qoidalarini talabalar bilmasa va anglamasa, o'qituvchi ularning ijodiy faoliyatini tashkil eta olmaydi.

Demak, muammoli o'qitish yetarli darajada samarali bo'lishi uchun u yaxlit o'quv-tarbiya jarayoniniig uzviy qismi bo'lishi kerak. Muammoli leksiyalar o'tkazish jarayonida talabalarda ijodiy faoliyatga zarur bo'lgan motivlar, qimmatli yo'l-yo'rilar va yo'llanmalarining shakllanganligi muhim o'rin egallaydi. Ta'kidlash joizki, o'quv faoliyati motivlarining doirasi juda ko'p motivlar yig'indisi bo'lsada, ulardan ikki guruhi belgilovchi hisoblanadi.

To'rtinchi guruhga maxsus motivlar talluqli. Ular talabalar tomonidan barcha hayotiy ehtiyojlarni chuqur anglash, mutaxassis bo'lib yetishishi uchun bilimlarni egallashning ijtimoiy zarurligini tushunishni qamrab oladi. Bu guruh motivlarini o'qituvchi kursning amaliy xarakteri va kasbiy yo'nalganligini namoyish qilish orqali talabalarning tushunchalarini amalda qo'llash orqali kuchaytirish mumkin.

Ikkinchi guruh motivlari o'quv fanlari va bilishga bo'lgan qiziqish bilan bog'langan. Bu guruh motivlari mohiyatini o'qituvchi talabalardagi o'quv fanlariga bo'lgan qiziqishni bilish to'g'risidagi bilimlarni shakllantirish orqali kuchaytirish

mumkin. Buning uchun leksiya jarasida xatti-harakatlarning namunaviy usullari, tushunchalar tizimining mantiqiy usullari, aniqlanmalar, hislatlar va boshqa isbotlovchi qurilmalariniig "tushunchalar asosida xulosalar" xatti-harakatlari shakllanishining didaktik qimmatini belgilovchi o'quv materialiga urg'u beriladi. Talabalarda yuqorida bayon qilingan malakalarni shakllantirish uchun leksiyaning o'tkazish uchun shunday tayyorgarlik ko'rish ko'zda tutilishi kerakki, ular tayyor bilimlarni chaqqonlik bilan harakat usullariga aylantira olsun. Bu didaktik maqsadga erishish uchun talabalarning yechimlarni qanday shakllantirishlariga, u yoki bu ifoda qaysi talablar asosida qoniqtirilayotganiga, dastlabki omil, argumentlar, xulosalarga diqqatni jalb qilish lozim. O'qitishning bu metodini leksiya o'qishning axborot - tasviriy yondashuvdan qisman ijodiy metodga o'tish orqali amalga oshirish mumkin, ular talabalarda leksiyaning turli bosqichlarida va sharoitlarida muayyan bilish mashhaqqatlarini tug'diradiki, ular o'qitish jarayonida avval shakllangan bilim va ko'nikmalarni joriy etish hamda qayta ishlash asosida muvaffaqiyatli hal kilinadi. Talabalarni ijodiy faoliyatga tayyorlash tizimida o'qituvchining leksiya jarayonida ularga e'tibor qaratish, o'quv-bilish faoliyatiga mos ko'rsatmalarni bera olishi muhim ahamiyatga ega. Shu maqsadda leksiyada o'quv fani mazmunining umumiy-ta'limiy qimmatini isbotlash bilan birga uning shaxs intellekti, dunyo-qarashi, bilimlarni tasniflash va ko'llash usullari, ulardan tejamli foydalanish hamda to'g'ri baholay olish tarbiyasiga ta'sir etishni ham isbotlash lozim bo'ladi. Shuningdek, bunday eksperiment (amaliyot), egallangan bilimlar, fikrlarni (hukmlarni) ko'rish usullarining haqiqiyiligini tasdiqlashga qaratilganligi ta'kidlanishi lozim. O'quv mashulotlarining bunday borishi talabalarda ilmiy-nazariy tadqiqot va eksperiment o'tkazish malakasini shakllantiradi, bu bilan ular ilmiy ijod kengligiga, ishchanlik muloqotiga chiqadi, tadqiqotning bosqichlarini rejalashtiradi, uning masad va vazifalarini ifodalaydi, metodikasini ishlab chiqadi. Muammoli o'qitishning talablar darajasidagi sifatini ta'minlash, talabalar tomonidan o'zlashtirilgan axborotlar bo'yicha bilimlarni chuqurlashtirish va kengaytirish maqsadida seminarlar o'tkazish mumkin. Ma'lumki, bunday seminar o'tkazishning dastlabki

maqsadi ma'ruza yoki axborotni jamoa bo'lib muhokama qilishdir. Seminarning samaradorligi albatta talabalarni unga tayyorlash sifatiga bog'liq. Ayniqsa, ma'ruza va axborot tayyorlayotgan talabalar bilan ishlash muhim ahamiyatga ega.

Tekshirish uchun savollar:

1. Muammoli o'qitish deganda nimani tushunasiz?
2. Muammoli o'qitishning zarur shartlari nimalardan iborat?
3. Muammoli o'qitishning asosiy belgilari nimalardan iborat?

Xulosa

O'zbekistonda ta'lim tizimini yangilash va uni boshqarish texnologiyalarini rivojlantirish uchun uzoq yillar davomida shakllangan ta'lim tizimini qaytadan yangi model asosida tashkil etish zaruriyati vujudga keldi. Bu masala mamlakatda "Ta'lim to'g'risida"gi qonun hamda "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" ning qabul qilingani, yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Oliy o'quv yurti talabalari bo'lajak mutaxassis hisoblanadi. Shu sababli, oliy o'quv yurti talabalarining tayyorgarliklari va malakalari sifatiga, ularning madaniy hamda ma'naviy-ahloqiy darajalariga qo'yiladigan talablarning salmog'ini oshirish zarur. Bunda o'quv-tarbiya jarayonini eng yangi o'quv-metodik to'plamlar, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalari bilan to'la ta'minlash zarurligiga e'tibor qaratiladi. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da quyidagilarga e'tibor beriladi:: ta'lim muassasalarida tarbiyaviy va ma'rifiy ishlarga alohida e'tibor qaratilishi kerak. Buning uchun zarur psixologik-pedagogik sharoitlarni yaratish lozim.

-o'quv-tarbiyaviy jarayonga samarali tashkiliy vositalarni va ta'lim shakllarini tadbqiq etish hamda boy milliy, madaniy-tarixiy an'analar, xalq odatlari hamda umuminsoniy qadriyatlarga murojaat etish;

- bo'lajak iqtisodchi kadrlarni o'quv-tarbiyaviy faoliyatga, ayniqsa, shaxsning shakllanishi iqtisodiy-tarbiyaviy tizimga yo'naltirishni kuchaytirish;

-ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimini jamiyatda amalga oshirilayotgan, rivojlangan huquqiy-demokratik davlat qurilishi jarayonlariga moslash;

-kadrlar tayyorlash tizimi va mazmunini mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti istiqbollariidan, jamiyat ehtiyojlaridan, fan, madaniyat, texnika, texnologiyaniing yutuqlaridan kelib chiqqan holda qayta qurish;

-ta'lim oluvchilarni ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashning samarali shakllari va uslublarini ishlab chiqish hamda joriy etishni hal etish vazifalarini belgilash;

Biz o'z oldimizga qo'yilgan maqsad va vaziyaalarning nazariy va amaliy jihatlarini ishlab chiqish, oliy ta'lim tizimida zamonaviy o'quv texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha olib borgan kuzatishlarimiz va amaliy tajribalarimiz asosida quyidagi amaliy tavsiyalarni ishlab chiqdik:

1. Oliy ta'lim tizimida yangi pedagogik texnologiyalar asosida bahs-munozara dasrlari, aqliy hujum, tadbirkorlik o'yinlarida keng ko'lamli bilim, tajriba va mustaqillikka asoslangan holda Mashg'ulotlar tashkil etilsa, quyidagi natijalarga erishiladi:

-mashg'ulotlar davomida talabalarning mustaqilligi, ixtiyorligi va erkinligiga erishiladi;

-talabalar o'z fikr va qarashlarini himoya qilishga o'rganadi, ularni boshqalarga yetkazish mahoratini egallaydi;

-talabalar jamoa fikriga tayanishga, uni hurmat qilishga o'rganadi va ularda o'zaro birdamlik shakllanadi;

2. Oliy ta'lim tizimida muammoli ta'lim dars jarayoniga qo'llanilsa, quyidagi natijalarga erishiladi:

-muammoli holat talabani yangi bilim olishga da'vat etadi;

-talabalarni keng qamrovli fikr yuritishga undaydi;

-talabalarni ilmiy ijodkorlikka yo'naltiradi.

3. Oliy ta'lim tizimida o'quv jarayonini kompyuter texnologiyalari yutuqlaridan foydalanish zarur.

Hisoblash mashinalari bazasida o'qitishning maxsus didaktik vositalarini yaratish kerak.

4. Ta'lim muassasalalarin o'qituvchilarni o'z fani sohasidagina emas, balki pedagogik, psixologik, iqtisodiy va ta'lim texnologiyalaridan ham nazariy ham amaliy bilimga ega bo'lishi kerak.

5. Elektron darsliklar yaratishda ularning mazmuni, dizayni va turli effektlardan foydalanishga alohida e'tibor qaratish lozim.

6. Oliy ta'lim tizimida didaktik o'yinlar yordamida tashkil qilingan o'quv mashg'ulotlari talabaning bilim olishga ishtiyoqini yanada oshiradi. Shu sababli dars jarayonini tashkil qilishda ushbu metoddan foydalansa, natija ijobiy bo'ladi.

7. O'qituvchi talabalarga chuqur bilim berish bilan birga uni mustaqil ishlashga, mustaqil kitob o'qitishga, mustaqil topshiriqlarni bajarib kelishga o'rgatishi lozim.

8. Dars jarayonida o'qitishning interfaol, reproduktiv va muammoli izlanish usullaridan foydalanilsa, maqsadga muvofiq bo'lar edi.

9. Ta'lim jarayonida virtual stendlardagi samarali foydalanish ta'lim sifatini oshiribgina qolmay, balki ulkan moliya zahiralarni tejashga imkon beradi hamda xavfsiz, ekologik toza muhitni yaratadi.

10. Har bir dars jarayoni davomida ko'rgazmali qurollardan foydalanishga o'tish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Yuqoridagi ilmiy tahlillarimizdan shunday xulosa qilish mumkini, kasbiy tafakkur ko'p jihatdan ta'limni samarali tashkil etish va uning taraqqiyoti darajasiga asoslanadi. O'z navbatida, ta'limni samarali tashkil etish ijtimoiy ehtiyoj tariqasida erkin, mustaqil "inson-inson" munosabat tizimida vujudga keladi. Istiqlool, yangilangan ruhiyat, ayniqsa o'sib kelayotgan yoshlar ongida dunyoga ilmiy asoslangan holda qarshi imkoniyatini yaratdi. Ta'limni zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etishning negizida ta'lim texnologiyasi, tarbiya texnologiyasi hamda axborot texnologiyalari shakllanadi. Ta'limga bunday yondoshuv ta'lim samaradorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. Toshkent. "Sharq" 2001. Oliy ta'lim me'yoriy xujjatlari. 3-8 betlar.
2. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. T. "O'zbekiston" 1997. Toshkent. "Sharq" 2001. Oliy ta'lim me'yoriy xujjatlari. 18-52 betlar. Xalq so'zi gazetasi, 2005 yil.
3. Islom Karimov. "Mamlakatimiz taraqqiyotining qonuniy asoslarini mustahkamlash faoliyatimiz mezonini bo'lishi darkor" O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisi Senatining beshinchi yalpi majlisidagi ma'ro'zasi. Xalq so'zi. 2006 yil 25 fevral.
4. Islom Karimov. Ozod va obod vatan, erkin va farovon xayot pirovard maqsadimiz. T., "O'zbekiston", 2000 y.
5. Islom Karimov. O'z kelajagimizni o'z qo'limiz bilan qurmoqdamiz. T., "O'zbekiston" 1999 y.
6. Islom Karimov. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. T., "O'zbekiston" 1999 y.
7. Islom Karimov. Barkamol avlod orzusi T., "Sharq" 1999 y.
8. Islom Karimov. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka taxdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. T., "O'zbekiston" 1999 y.
9. Islom Karimov. "Yuksak ma'naviyat-engilmas kuch". T., "Ma'naviyat". 2008 y.
10. Ochilov M. Oliy maktab pedagogikasi. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. T.: "O'qituvchi". 2007 yil.
11. Xo'jaev N., Mamajonov I. Yangi pedagogik texnologiyalar. Ma'ro'zalar matni. - T. 2007.
12. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. - T.: Moliya, 2006.
13. Ziyomuhammadov B., Abdullaeva Sh. Ilg'or pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. "Ma'naviyat asoslari" darsi asosida ishlangan uslubiy qo'llanma. - T., 2001.
14. Xoshimova M. Pedagogik texnologiya va pedagogik ma'orot. T.: TDIU. 2007.
15. Tojiboeva D. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi. T.: Fan va texnologiyalar. 2007.

- 16.Shodmonova Sh., Xoshimova M.,Fayzullaeva N. Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti. T.: Fan va texnologiyalari. 2008 y.
17. Tojiboeva D . Xo'jaev N. Iqtisodiy pedagogika. T.: Fan va texnologiyalar. 2008.
- 18.Tolipov O', Usmonboeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. - T.: Fan, 2005.
19. Ziyomuxammadov B. Komillikka eltuvchi kitob. T.: Fan va texnologiyalar. 2007.
20. Tolipov O'. Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy tatbiqi. T.: Fan, 2007.
- 21.Mahkamov M. "Bo'lajak tarbiyachilarning pedagogik muloqot madaniyatini shakllantirish" nomzodlik dissertasiyasi. - T.,2005.
- 22.Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat - T., 2006
23. B. Farberman. Ilor pedagogik texnologiyalar - T., 20017.
24. Yo'ldoshev J.H., Usmonova S.A. Pedagogik texnologiyalar asoslari - T., 2004
25. Tolipov O'.K., Usmonboeva M.. Pedagogik texnologiyalarning tarkibiy asoslari - T., 2006.

Ilova

TEST

1. Shaxs sifatlarining tuzilishiga ko'ra nechta daraja (sath)ga ajratiladi:
A) 3 ta
B)4 ta
V) 5 ta
G) 6 ta
2. Qaysi sath bilim, malaka, ko'nikma kabi sifatlarni o'z ichiga oladi?
A) Temperament satxi
B) Psixik jarayonlar xususiyatlari satxi
V) Shaxs tajribasi satxi
G) Shaxsning yo'nalganlik sathi
3. Pedagogik texnologiyaning aspekti aks ettirilgan qatorni ko'rsating?

- A) Umum pedagogik, xususiy metodik lokal
- B) Tizimlilik, samaralik, boshkaruvchanlik
- V) Insonparvarlik, dialektik metodik
- G) Ilmiy, tavsifiy, amaliy

4 .Qanday tasnifga ko'ra Pedagogik texnologiyalar: umumpedagogik, xususiy metodik, lokal turlariga bo'linadi?

- A) qo'llanish darajasiga ko'ra
- B) Falsafiy asosga ko'ra
- V) Yetakchi olimlarga ko'ra
- G) Ilmiy konsepsiyasiga ko'ra

5. Pedagogik texnologiyaning tuzilmasi aks etgan qatorni toping

- A) Tafsifiy, ilmiy, amaliy
- B) Konsptual asos, ta'lim jarayonini mazmuni, texnologik jarayon
- V) Umumpedagogik, predmetli, lokal
- G) Muammoli o'qitish, dasturlashtirilgan, tabaqalashtirilgan o'qitish

6.Pedagogik texnologiyalarni qanoatlantiradigan mezonlar nimalardan iborat?

- A) izchillik
- B) boshqaruvga asoslanganlik
- V) samaradorlik
- G) javoblarning barchasi to'g'ri

7. Taniqli olim G.K.Selev tomonidan yaratilgan yirik metodik asarda pedagogik texnologiyalar tasnifi nechta turga ajratiladi?

- A) 5 turga
- B) 8 turga
- V) 12 turga
- G) 10 turga

8.Falsafiy asos bo'yicha pedagogik texnologiyalar qanday turlarga bo'linadi?

- A) Biogenli, sosiogenli, psixogenli, informasion

- B) Sinf - dars, muqobilligi guruhli, jamoali
- V) Ijodiy, dasturli, o'yinli tizim, muammoli
- G) Dialektik, insonparavar, pragmatizm, materialistik

9. An'anaviy ta'limda o'qituvchining bosh vazafasi nimalardan iborat?

A) Axborotni qabul qilish, yordam, axborotni qayta ishlamagan holda javob berish

B) O'quv topshiriqlarni va muammoli hal etishda ishtirok etish, doimo o'z bilimini boyitish, kerakli bahoni kutish

V) O'z bilimini mustaxkamlash maqsadida sidqidildan mehnat qilish o'z iqtidorini namoyon etish

G) O'zini va boshqalarni hurmat qilish, hamkorlikda ishlash, kitobxonlik bilan shug'ullanish

10. An'anaviy ta'limda darsning maqsadi quyidagilaridan iborat bo'ladi:

- A) Bilimlarni o'zlashtirish
- B) Ko'nikma va malaka hosil qilish
- V) Shaxsning qiziqishi, motivini rivojlantirish
- G) Faqat A va B javoblarga to'g'ri

11. Hamkorli o'qitish g'oyasi didaktikada nechanchi yillarda paydo bo'lgan?

- A) 1960 yillarda
- B) 1970 yillar
- V) 1990 yillar
- G) 2000 yillar

12. Ta'lim jarayonini "Texnologiyalash" nimani bildiradi?

- A) Ta'limni o'qitishning texnik vositalari yordamida tashkil etishni bildiradi.
- B) Ta'limni ishlab chiqarish bilan bog'lab uni yuksak darajada texnologiyalashgan ishlab chiqarish korxonasida amalga oshirishni bildiradi
- V) Ta'lim maqsadlariga erishishda ta'lim jarayonini o'qituvchining shaxsiy mahoratiga bog'liq bo'lmagan holda universal tarzda loyixalanganini bildiradi.
- G) O'quv ishlab chiqarish ta'limi tushuniladi.

13. Metodika bilan pedagogik texnologiya tushunchalarini izohi qaysi javobda ko'rsatilgan?

A) Metodika - o'quv jarayonini tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar majmuasi

B) Metodika bilan pedagogik texnologiyalar tushunchasini farqi yo'q

V) Pedagogik texnologiya metodikaning tarkibiy qismiga kiradi

G) Faqat A va B javoblar to'g'ri

14. Qaysi qatorda muammoli to'rtinchi darajasi (sathi) ifodalangan?

A) O'qituvchi muammo (vazifa)ni o'zi qo'yadi va o'quvchilarning faol ishtiroki ostida qo'yilgan vazifani ozi yechadi

B) O'qituvchi muammoni qo'yadi, o'quvchilar esa mustaqil yoki

V) O'quvchi muammoni o'zi qo'yadi va uni o'qituvchi yechadi

G) O'quvchi muammoni o'zi qo'yadi va uni yechadi

15. XX asrning 50 yil boshlarida paydo bo'lgan va u amerikalik psixolog B. Sjnnner nomi bilan bog'liq bo'lgan o'qitish texnologiyasining turi?

A) Programmalashgirilgan o'qitish texnologiyasi

B) muammoli o'qitish texnologiyasi

V) o'qitishni jadallashtirish texnologiyasi

G) o'yin texnologiyasi

16. V.F. Sh atalov texnologiyasida qanday maqsadlar nazarda tutiladi?

A) bilim, ko'nikmani shakillantirish

B) har qanday individual qobiliyatli bolalarning barchasini o'qitish

V) o'qitishni jadallashtirish

G) barcha javoblar to'g'ri

17. Tabaqalashgan o'qitishning qanday shakli mavjud?

A) Individual va guruxli

B) Ichki va tashqi

V) Ijodiy va intellektual

G) Selektiv va elektiv

18. Dasturlashtirilgan ta'lim metodi nima?

- A) O'quv dasturlarini tuzish
- B) O'quv dasturlarini ro'ybga chiqarishga qaratilgan tavsiyalar ishla chiqish
- V) maxsus tuzilgan ta'limiy dasturlar bo'yicha EXM vositasida o'qitish-o'rgatish

G) An'anaviy ta'lim jarayonini o'quv dasturlari asosida tashkil qilish

19. Axborotlarni qisqacha bayon qilish, murakkab g'oyalarni, sezgilarni, tasavvurlarni bir necha so'zlar vositasida bayon qilish imkonini beradigan metodning nomi?

A) klasterlarga ajratish

B) kubik

V) Bumerang

G) Sinkveyin

20. O'quvchilarning bilim olish faoliyati o'yin faoliyati bilan uyushgan darslar qanday ataladi?

A) Aralash dars.

B) Didaktik uyinli dars

V) O'yinli dars.

G) Insert

21. Didaktik o'yinlarni darslarni o'tkazishda qanday talablarga amal qilinadi?

A) Didaktik o'yinli darslar dasturda qayd etilgan ta'limiy, tarbiyaviy rivojlantiruvchi maqsad va vazifalarni hal qilishga qaratilgan bo'lishi

B) Muhim muammolarga bag'ishlanishi va ular o'yin strukturasi mantiqiy ketma - ketligi bo'lishi.

V) Mazkur darslarda didaktik prinsiplarga amal qilinishi va ulkan samaraga erishish.

G) Javoblarning barchasi to'g'ri.

22. O'yinda ishtirok etuvchi soniga ko'ra didaktik o'yinlar qanday turlarga bo'linadi ?

A) Individual, guruxli va ommoviy o'yinlar

- B) Ta'limiy, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi
- V) Ijodiy, ishbilarmon, roli o'yinlar
- G) Konferensiya, syujtli _ roli, o'yin mashqlari

23.Sinf o'qituvchilari 3-5 kishidan iborat kichik guruxlarga ajratiladi, har bir guruh darsida

bajarilishi lozim bulgan topshiriqning ma'lum qismini bajaradi va natijada o'quv materialining

yaxlit o'zlashtirilishga erishiladigan hamkorlikda o'qitish metodini nomini toping.

- A) Zigzag metodi.
- B) Birgalikda o'qiymiz metodi.
- V) Komandada o'qitish metodi.
- G) 6x6x6 metodi.

24.Olti kishidan kam bo'lmagan guruh va 6 minut davomida guruhlarida turgan muammoni yechishga yordam beradigan aniq g'oyalarni shakillantirishga harakat qildiradigan metod qanday nomlanadi?

- A) Aqliy hujum
- B) fikrlar hujmi
- V) 6x6x6 metodi
- G) Arra metodi

25.Qaysi yillarda kino, radio, nazorat vositalari va ulardan foydalanish metodikasi pedagogik

texnologiyaga tenglashtiriladi?

- A) 30-yillarda
- B) 60-yillarda
- V) 80- yillarda
- G) 40- yillarda

26.Sh.Amonashvilining insonparvar-shaxs texnologiyasida qanday maqsadlar yotadi?

- A) Bolaning qalbi va yuragini ulug'lamo?

- B) Boladagi bilishga bo'lgan kuchlarni rivojlantirish va shakllantirish
- V) Keng va chuqur bilim, malaka olish uchun sharoit tug'dirmo?
- G) Javoblarning barchasi to'g'ri

27. Qanday o'qitish texnologiyasi turida pedagog faqat birgina o'quvchi bilan o'zaro munosabatda bo'ladi yoki bir o'quvchi faqat o'qitish vositalari (kitob, komp'yuter) bilan o'zaro aloqada bo'ladi

- A) O'qitishni tabaqalashtirilgan texnologiyasida
- B) O'qitishni individuallashtirish texnologiyasi
- V) Didaktik o'yinli texnologiyasi
- G) An'anaviy o'qitish texnologiyasi

28. "pedagogik texnologiya- o'qituvchi maxoratiga bog'liq bo'lmagan xolda pedagogik muvaffaqiyatni kafolatlay oladigan, o'quvchi shaxsini shakllantirish jarayonini loyixasidir, deb tarif bergan olimning nomi nima?

- A) V.M.Shepel
- B) G.K.Selevko
- V) V.F.Shatalov
- G) V.G.Bespalko

29. An'anaviy ta'limda pedagogik munosabatning qanday turiga asoslanadi?

- A) Demokratik
- B) Liberal
- V) Avtoritar
- G) Insonparvar

30. Modulli texnologiyada nazoratning qanday shakllaridan foydalanadi?

- A) O'z- o'zii nazorat qilish
- B) O'quvchilar tomonidan o'zaro nazorat
- V) O'qituvchi tomonidan nazorat
- G) Faqat A, B va V javoblarigina to'g'ri

31. "Zakovat o'yini" didaktik o'yinning qaysi turiga kiradi?

- A) Ijodiy o'yin
- B) Roli o'yin
- V) O'yin mashq
- G) Ishbilarmon

32.O'z ishiga sezgi, idrok xayol, diqqat, xotira, tafakkur, xissiyoti, irodaning induvidual xsusiyatini oluvchi daraja (sathi) qanday ataladi?

- A) Temperament sathi
- B) Psixik jarayonlar sathi
- V) Shaxs tajriba sathi
- G) Shaxsning yo'nalganlik sathi

ZZ.XVII asrda Ya. A. Komeskiyning didaktik prinsiplari asoaida shakllanib, xozirda eng ko'p qo'llanayotgiz siif -dars tizimi pedagogik texnologiyaning qaysi turiga kiradi?

- A) Rivojlangiruvchi ta'lim texnologiyalari.
- B) O'quv faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan pedagogik texnologiyalar.
- V) O'quv jarayonini samarali boshqarishga asoslangan texnologiyalar.
- G) Hozirgi an'anaviy ta'lim texnologiyalari.

34.Bilim olishga qaratilgan va ma'lum bir pedagogik natijani ko'zlagan hamda ta'lim jarayonida muayyan maqsadni amalga oshiruvchi faoliyat turi nima deb ataladi?

- A) Pedagogik tizim.
- B) Pedagogik o'yin
- V) Pedagogik faoliyat.
- G) Pedagogik takt

35."Texnologiya" so'zining lug'aviy ma'nosi:

- A) Texne-texnika, logos - ta'limot
- B) Texnologiya - ishlab chiqarish usuli
- V) Texne- maxorat, sa'nat, logos- tushuncha ta'limot
- G) Buyumni tayorlash jarayoni

36. Pedagogik texnologiya tushunchasini Yuneskoning ta'rifi:

A) Pedagogik texnologiya -amaliyotga joriy etish mkmuin bo'lgan ma'lum pedagogik tizimning

loyixasidan

B) Pedagogik texnologiya -ta'lim -tarbiyadan o'zlangan maqsadga erishish uchun qo'llaniladigan

vositalar, usullar majmuidir

V) Pedagogik texnologiya - oldindan belgilangan, loyixalashtirilgan o'quv-tarbiya jarayonini izchil amalga oshirishdir

G) Pedagogik texnologiya - ta'lim shakillarini qulaylashtirish maqsadida texnik vositalar, inson

salohiyati hamda ularning o'zaro ta'sirini inobatga olib,o'qitish va bilim o'zlashtirishning barcha

jarayonlarini belgilash, yaratish va qo'llashning tizimli metodidir.

37."Texnologiya" tushunchasi texnikaviy taraqqiyot bilan bog'liq xolda fanga nechanchi yili kirib keldi?

A) 1772 yil

B) 1872 yil

V) 1930 yil

G) 1930 yil

38.Mexnat qurollari Bilan mexnat ob'ektlariga bosqichma-bosqich ta'sir etishi natijasida

maxsulot yaratish borasidagi ishchining faoliyati qanday nomlanadi?

A) Ishlab chiqaruvchi jarayon

B) Maxsulotni yaratuvchi jarayon

V) texnologik jarayon

G) Didaktik jarayon

39.Nechanchi yillarda pedagogik texnologiya deb o'quv Fan laboratoriya jixozlari bilan muomala qilishni uddalash, ko'rgazmali qurollardan foydalanish tushuniladi?

- A) 1940 yillarda
- B) 1890 yillarda
- V) 1961 yillarda
- G) 1930 yillarda

40. 1961 yili AQSh da qanday jurnal chop etila boshladi?

- A) "Dasturli ta'lim" jurnali
- B) "Il'or texnologiyalar" jurnali
- V) Texnologik jarayon
- G) Ishlab chiqarishni boshqaruvchi jarayon

41.1964 yiln Angliyada tal'im texnolognyalarga doir qanday jurnal chop etila boshlandi?

- A) "Pedagogik texnologiya va dasturli ta'lim".
- B) "Ta'lnm texnologiyasn va moduli ta'lim".
- V) "Il'or ta'lim texnolognyalari".
- G) "Yangi axborot texnologiyalarn".

42.Qachondan boshlab, Yaponiyada "Pedagogik texnologiya" jurnali chop etila boshlandi?

- A) 1980 yildan.
- B) 1965 yildan
- V) 2000 yildan
- G) 1870 yildan.

43.Pedagogik texnologiyalarning ilmiy asoslarini tadqiq qilish maqsadida Angliyada qanday tashkilot barpo etildi?

- A) "Texnologiya va kommunikasiya assosiasiyasi"
- B) "Pedagogik texnologiya markaziy kengash"
- V) "Pedagogik texnologiya Milliy Kengash"

G) "O'kitish texnologiyasi Davlat markazi"

44. AKSh va Pedagogik texnologiyalarning muaamolari bilan shug'ullanuvchi "Kommunikasiya va texnologiya Assosiasiyasi" qachon tashkil topgan?

A) 1961 yil

B) 1981 yil

V) 1885 yil

G) 1971 yil

45. 60 yillarda Pedagogik texnologiya necha yunalishda muxokama qilindi va rivojlantirildi?

A) Besh yo'nalishda

B) Uch yo'nalishda

V) To'rt yo'nalishda

G) Ikki yo'nalishda

46. Nechinchi yillarda "Pedagogik texnologiya" atamasi qo'llanib, u avvaldan loyixalash-tirilgan va aniq belgilangan maqsadlarga erishishni kafolatlovchi o'quv jarayonini ifodalagan?

A) 70 - yillarda

B) 90 - yillarda

V) 80 - yillarda

G) 30 - yillarda

47. Qachondan boshlab, pedagogik texnologiya deb ta'limning kompyuterli va axborot

texnologiyalarini yaratishga aytilgan?

A) 90 - yillarning boshidan

B) 30 - yillarning o'rtalaridan

V) 80 - yillarning o'rtalaridan

G) 70 - yillarning boshlaridan

48. Sezgi a'zolarining tabiiy rivojlanishi imkoniyatlariga tayangan xolda bilim berish va ularni

yanada takomillashtirib borishga qaratilgan texnologiyaning nomi?

- A) Kognitiv
- B) Empirik
- V) Inversion
- G) Integrativ

49. Pedagogik texnologiya - bu o'quv jarayonida texnika vositalaridan foydalanishning kengayib borishini va o'quv jarayonining uzini ko'rish texnologiyasini anglatadi degan xulosa nechanchi yillarda ilgari surildi?

- A) 20 - yillarda
- B) 80 - yillarda
- V) 90 - yillarda
- G) 60 - yillarda

50. Axborotlarni va ulardan foydalanish jarayonini o'rganish xamda o'rgatish uchun qulaylashtirish, moslashtirish asosida kutilgan natijaga erishishni ta'minlovchi texnologiya yunalishining nomi?

- A) Evristik
- B) Integrativ
- V) Empirik
- G) Adaptiv

51. Tadqiqot xarakteriga ega blib, o'quvchilarda maqsadga yunaltirilgan ijodiy tafakkurni jadal rivojlantirishga xizmat qiluvchi texnologiyani yo'nalishining nomi?

- A) Kreativ
- B) Inversion
- V) Adaptiv
- G) Empirik

52. Pedagogik jarayonni shaxsga yunaltirish asosidagi - pedagogik texnologiyalarga kiruvchi qatorni toping?

- A) Muammoli ta'lim, o'yin texnologiyalari

B) Xamkorlik pedagogikasi, erkin tarbiya, insonparvar - shaxsey texnologiya

V) Ijodiy va informasion texnologiyalar

G) Guruxli va individual texnologiyalar

53. An'anaviy pedagogikada bolaga qanday rol ajratiladi?

A) Tinglovchi

B) Mustakil bajaruvchi

V) Ob'ekt

G) Sub'ekt

54. An'anaviy ta'limning maqsadi nimadan iborat?

A) O'quvchini faollashgirisht

B) Intizomli qilib tarbiyalash

V) O'quv topshiriklarini mustakil bajarishga o'rgatish

G) O'quvchiga kattalar (o'qituvchi) tajribasini o'rgatish

55. Shaxsning yo'nalganlik satxi qay xolatda seziladi?

A) Insonning atrof- muxitga munosabatida

B) Bilimida

V) Xayolida

G) Temperamentida

56. Shaxsning xulqini yo'naltiruvchi va boshqaruvchi psixologik asos ko'rsatilgan qatorni toping

A) Sezgi, idrok, ijtimoiy ko'rsatmalar

B) qiziqishlari, dune qarashi, odob - axloq prinsplari, ijtimoiy ko'rsatmalar

V) Dunyo qarashi, ishonchi, odat, xotira

G) Instinkt, extiyoj, sezgi, tafakkur

57. Shaxsni o'zini boshqarish mexanizmlariga nimalar kiradi?

A) Idrok etish, o'zini tarbiyalash, mustaqqil bilim olish

B) Dunyo qarashi, ijtimoiy ko'rsatmalar, ma'naviy - estetik prinsiplar

V) Extiyojlar, yo'nalganlik, MEN-konsepsiyasi

G) Iroda, qadriyatli yo'nalishlar, tarbiya

58.Fikirlashni amalga oshirish usullari qanday nomlanadi?

- A) O'ylash usullari
- B) Muxofaza yuritish usullari
- V) Aqliy xarakatlar usullari
- G) Hammasi to'g'ri

59.Fikrlash natijalar shakln bo'yicha qanday turlarga ajratiladi?

- A) Abstrakt, intuitiv
- B) Induksiya, refleksiya
- V) Em pirik, dialektik
- G) Xulosa, teorema, qonun

60.Fikrlash jarayonining mantiqiy tuzilishi bo'yicha qanday turlarga ajratiladi?

- A) Pridmetli-amaliy, obstrakt
- B) Induksiya, deduksiya, sintez
- V) Refleksiya, qonun, teorema
- G) Xulosa, muloxaza, qonuniyat

61.Extijojlar kandy turlarga ajratiladi?

- A) Moddiy, ma'naviy, fiziologik va ijtimoiy
- B) O'qish, kiyinish, uy - joy
- V) O'rganish, estetik, xordiq olish
- G) Estetik, ozuqlanish, kiyinish

62.Ko'nikm a vamaalakalar psixik jarayonlariga qarab qanday turlarga ajratiladi?

- A) Xissiy, aqliy, sensorli
- B) Xarakatli, akliy, xissiy
- V) Akliy, sensorli, intellektual
- G) Xarakatli, aksiy, maxortli

63.Qaysi olimning tadqiqotlarida shaxs tuzilmasidagi biologik va ijtimoiy omillar nisbati shaxs sifatlarining to'rtta poonaviy sathini farqlashga ikoniyat beradi?

- A) N.Sayidaxmedov
- B) V.Bespalko
- V) K.Plotonov
- G) J.Yo'ldoshev

64.Pedagogik texnologiyalar kullanish darajasiga kura kaday turlarga bulinadi?

- A) Predmetli, xususiy,metodik, lokal
- B) Lokal, umum pedagogik, moduli
- V) Umumdidaktik, jarayonli, predmetli
- G) Umum pedagogik, xususiy metodik, lokal

65.O'kuv materialini takrorlash, o'zlashtirishni nazorat qilish texnologiyalari Pedagogik

texnologiya darajasining qaysi turiga tegishli?

- A) Umumpedagogik texnologiya
- B) Umumdidaktik texnologiya
- V) Xususiy metodik texnologiya
- G) Lokal (moduli) texnologiya

66.Ta'lim maqsadlariga erishishning falsafiy, psixologik, ijtimoiy - pedagogik asoslari

pedagogik texnologiyaning qaysi tuzilmasiga tegishli

- A) Koseptual asos
- B) Mazmunli
- V) Texnologik jarayon
- G) Prosessual qismi

67.Pedagogik texnologiyaning qaysi asosiy o'quv - tarbiya jarayonining maqsadi, mazmuni, shakl va metodlarini ilmiy asoslanishini ifodalaydi?

- A) Tavsifislik jixati
- B) Ilmiylik jixati
- V) Amaliy jixati
- G) Jarayonli - ifodaviy

68. Pedagogik texnologiyalarni boshqa o'quv yurtlarida, xamda boshqalar tomonidan qayta qo'llash imkoniyatini beruvchi texnologik kursatkichning nomini toping?

- A) Samaradorlik
- B) Tizimlilik
- V) Qayta tiklash
- G) Boshqaruvga asoslanganlik

69. TA'lim standartlariga erishishni kafolatlovchi, talab kelinadigan vaqt, kuch, vositalarning

darajasida ekanligini anglatuvchi pedagogik texnologiya mezonining nomi?

- A) Tizimlilik
- B) Boshqaruvchanlik
- V) Qayta takrorlashlik
- G) Samaradorlik

70. Pedagogik texnologiyalar tashkiliy shakllari bo'yicha qanday turlarga ajratiladi?

- A) Sinf -dars
- B) Individual
- V) Guruxli
- G) Javoblarni barchasi to'g'ri

71. An'anaviy maktab ta'limida eng ko'p qo'llaniladigan metod?

- A) Tushuntirish - namoyish
- B) Aqliy xujum
- V) Baxs- munozara
- G) Klaster

72. An'anaviy maktab ta'limi asosiy rivojlantiruvchi omil bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Sosiogen
- B) Biogen
- V) Tushuntirish - namoyish

G) Fakat A va B javoblarigina to'g'ri

73. An'anaviy maktab ta'lim i ta'lim oluvchilar toifalari bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Individual
- B) Tabakalashgirilgan
- V) Ommaviy
- G) Dasturlashgirilgan

74. An'anaviy maktab ta'limi shaxsey belgi sifatlariga yunalganligi bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Amalli
- B) Evristik
- V) Shakllantiruvchi
- G) Axborotli

75. An'anaviy maktab ta'limi bolaga yondashuv bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Shaxsga yunaltirilganlik
- B) Erkin tarbiya
- V) Pedosentrik
- G) Avtoritar

76. An'anaviy maktab ta'limi qo'llanish darajasiga qanday tasniflanadi?

- A) Umum pedagogik
- B) Sosiogenli
- V) Dasturli ukitish
- G) Biogenli

77. An'anaviy maktab ta'limi falsafiy asoi bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Idealizm
- B) Teosof iya
- V) Majburlash pedagogikasi (umum majburiy ta klim)
- G) Psixogenli

78. An'anaviy maktab ta'limi o'zlashtirish konsepsiyasi bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Assosiativ - reflektorli
- B) Namunaga tayangan xolda
- V) Misolga tayangan xolda
- G) Barcha javoblar to'g'ri

79. Pedagogik texnologiyalar ruhiy rivojlanish omili bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Biogenli
- B) Soysiogenli
- V) Psixogenli
- G) Javoblarning barchasi to'g'ri

80. Pedagogik texnologiyalar qo'llanish darajasi bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Umumpedagogik
- B) Lokal, moduli
- V) Xususiy, predmetli
- G) Faqat A, B va V javoblarigina to'g'ri

81. Pedagogik texnologiyalar mazmun va tuzilmasi xarakteri bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Ta'lim berevuvchi, dunyoviy, gumanistik
- B) Ijodiy, rivojlantiruvchi, evristik
- V) An'anaviy, kompyuterli, dasturli
- G) O'yin, muloqat informasion

82. Pedagogik texnologiyalar mazmun va tuzilmasi xarakteri bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Tarbiyalovchi
- B) Kasb ta'limi
- V) Texnokrat
- G) Javoblarning barchasi to'g'ri

83. Pedagogik texnologiyalar tashkiliy shakllari bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Muqobilli
- B) Akademik
- V) Klub
- G) Javoblarning barchasi to'g'ri

84. Pedagogik texnologiyalar bilish faoliyatini boshqarish turi bo'yicha qanday tasniflanadi

- A) An'anaviy, kitob bo'yicha o'qish
- B) Maslaxat tizimi, repitor tizimi
- V) Texnokrat, monotexnogenli
- G) Faqat A va B javoblarigina to'g'ri

85. Pedagogik texnologiyalar bilish faoliyatini boshqarish turi bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Audivizualli.
- B) Kichik gurux tizimi
- V) Kompyuterli ta'lim
- G) Javoblarning barchasi to'g'ri

86. Pedagogik texnologiyalar bolaga yondoshish bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Avtoritar
- B) Shaxsga yo'naltiruvchi
- V) Erkin tarbiya
- G) Javoblarning barchasi to'g'ri

87. Pedagogik texnologiyalar bolaga yondashish bo'yicha qanday tasnifga ega?

- A) Insonparvar - shaxsiy
- B) Xamkorlik pedagogikasi
- V) Dasturli o'qitish
- G) Faqat A va B javoblarigina to'g'ri

88. Pedagogik texnologiyalar ustuvor metodlar bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Reproduktiv
- B) Tushuntirish - namoyish
- V) Ijodiy
- G) Javoblarning barchasi to'g'ri

89. Pedagogik texnologiyalar ustuvor mezonlar bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Rivojlangiruvchi ta'lim
- B) Guruxli
- V) Individual
- G) Faqat A va B javoblarigina to'g'ri

90. Pedagogik texnologiyalar ustuvor metodlar bo'yicha qanday tasniflanadi?

- A) Tabakalashgirilgan, dunyoviy
- B) Tarbiyalovchi, demokratik
- V) O'yin, o'z - o'zini rivojlantiruvchi ta'lim
- G) Ilmiy, diniy, hayotiy

91. Mavjud an'anaviy tizimni yangilash yunalishlari bo'yicha pedagogik texnologiyalar qanday tasniflanadi?

- A) Munosabatlarni insonparvarlashtirish asosida
- B) Tabiatga monandlik
- V) Muqobillik asosida
- G) Bola faoliyatini faollashtirish asosida

92. Mavjud an'anaviy tizimni yangilash yunalishlari bo'yicha pedagogik texnologiyalar qanday tasniflanadi?

- A) Munosabatlarni demokratlashtirish asosida
- B) Ijodiy
- V) Yaxlit texnologiya, mualliflar maktabi
- G) Faqat A va B javoblarigina to'g'ri

93. Mavjud an'anaviy tizimni yangilash yunalishlari bo'yicha pedagogik texnologiyalar qanday tasniflanadi?

A) Materialni metodik konstruksiyalash, tashkil etish va boshqarish samarasi asosida

B) Shaxsga yo'naltirilgan , avtoritor

V) Erkin tarbiya, xamkorlik pedagogikasi

G) Axborotli, ammal

94. Pedagogik texnologiyalar ta'lim oluvchilar toifasi buyicha qanday tasniflanadi?

A) Ommoviy texnologiya

B) Viktimologik

V) O'rnini bosishga oid

G) Javoblarning barchasi to'g'ri

95. Pedagogik texnologiyalar ta'lim oluvchilar toifasi bo'yicha qanday tasniflanadi?

A) Tarbiyasi oxirlar bilan ishlash texnologiyasi

B) Ommoviy texnologiya

V) An'anaviy texnologiya

G) Faqat A va B javoblarigina to'g'ri

96. Pedagogik texnologiyalar ta'lim oluvchilar toifasi bo'yicha qanday tasniflanadi?

A) Iqtidorlilar bilan ishlash texnologiyasi, siljirilgan talim

B) Kichik gurux tizimi, ripititor tizimi

V) Sinf - dars, ezoterik

G) Didaktik, rivojlantiruvchi

97. Pedagogik texnologiyalar ruxiy rivojlantrish bo'yicha qanday tasniflanadi?

A) Psixogenli

B) Idealistik

V) Demokratik

G) Didaktik

98. Pedagogik texnologiyalar o'zlashtirish qonuniyati bo'yicha qanday tasniflanadi?

A) Assosiativ -reflektorli

B) Suggestiv

V) Neyrolingvistik

G) Interporizatorli

D) Javbolarning barchasi to'g'ri

99. Pedagogik texnologiyalar o'zlashtirish konsepsiyasi bo'yicha qanday tasniflanadi?

A) Gumanizm, tabiatga monandlik

B) Rivojlantiruvchi, bixevoristik

V) Yaxlit texnologiya, siljirilgan ta'lim

G) Uyin, muammoli

100. Pedagogik texnologiyalar falsafiy asos bo'yicha qanday tasniflanadi?

A) Pedosentrik, shaxsga yo'naltirilgan, o'yin

B) An'anaviy, tenoraktik, rasionalizm

V) Idealizm, ekzistensializm, megafizika

G) Ezoterik, hamkaorlik, tabiatan monandlik

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. Toshkent. "Sharq" 2001.
2. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. T. "O'zbekiston" 1997.
3. Islom Karimov. "Mamlakatimiz taraqqiyotining qonuniy asoslarini mustahkamlash faoliyatimiz mezonini bo'lishi darkor" O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisi Senatining beshinchi yalpi majlisidagi ma'ro'zasi. Xalq so'zi. 2006 yil 25 fevral.

4. Islom Karimov. Ozod va obod vatan, erkin va farovon xayot pirovard maqsadimiz. T., "O'zbekiston", 2000 y.
5. Islom Karimov. O'z kelajagimizni o'z qo'limiz bilan qurmoqdamiz. T., "O'zbekiston" 1999 y.
6. Islom Karimov. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. T., "O'zbekiston" 1999 y.
7. Islom Karimov. Barkamol avlod orzusi T., "Sharq" 1999 y.
8. Islom Karimov. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka taxdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. T., "O'zbekiston" 1999 y.
9. Islom Karimov. "Yuksak ma'naviyat-engilmas kuch". T., "Ma'naviyat". 2008 y.
10. Ochilov M. Oliy maktab pedagogikasi. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. T.: "O'qituvchi". 2007 yil.
11. Xo'jaev N., Mamajonov I. Yangi pedagogik texnologiyalar. Ma'ro'zalar matni. - T. 2007.
12. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. - T.: Moliya, 2006.
13. Ziyomuhammadov B., Abdullaeva Sh. Ilg'or pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. "Ma'naviyat asoslari" darsi asosida ishlangan uslubiy qo'llanma. - T., 2001.
14. Xoshimova M. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T.: TDIU. 2007.
15. Tojiboeva D. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi. T.: Fan va texnologiyalar. 2007.
16. Shodmonova Sh., Xoshimova M., Fayzullaeva N. Tarbiyaviy ishlar uslubiyoti. T.: Fan va texnologiyalari. 2008 y.
17. Tojiboeva D. Xo'jaev N. Iqtisodiy pedagogika. T.: Fan va texnologiyalar. 2008.
18. Tolipov O', Usmonboeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. - T.: Fan, 2005.

19. Ziyomuxammadov B. Komillikka eltuvchi kitob. T.: Fan va texnologiyalar. 2007.
20. Tolipov O'. Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy tatbiqi. T.: Fan, 2007.
21. Mahkamov M. "Bo'lajak tarbiyachilarning pedagogik muloqot madaniyatini shakllantirish" nomzodlik dissertasiyasi. - T.,2005.
22. Ilg'or pedagogik texnologiyalar asrsida dars o'tish yillari. O'quv uslubiy ishlanmalar to'plami. - T.: TDIU. 2005.
23. Azizxodjaeva N.N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogik texnologiyasi. T., 2000
24. O'. Tolipov, M. Usmanbaeva Pedagogik texnologiya, 2005.
25. Azizxodjaeva N.N Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat -T., 2006.
26. Azizxodjaeva N.N. O'qituvchi mutaxassisligiga tayyorlash texnologiyasi -T., 2000.